శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాణిగృహీత

[కల్పితప్రబంధము]

శతావధానులైన

తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులచే

రచింపఁబడినది

ప్రకాశకులు:

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి సన్సు

వేంకటేశ్వరపబ్లికేషన్సు

కడియము P.O.

తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

1956

ఇది శృంగారరస ప్రధానమైన

చక్కని కల్పిత ప్రబంధము.

ఆరు ఆశ్వాసములు

పరిష్కర్త — విద్వాన్

చెళ్లపిళ్ల దుర్గేశ్వరశాస్త్రి

కడియం P. O. తూ॥ గో॥ జిల్లా.

ప్రచురణ:

వేంకటేశ్వర ప్రింటింగ్ ప్రెస్

ఆలమూరు.

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

పాణిగృహీత.

ప్రథమాశ్వాసము.

శా. శ్రీదుం డాప్తుఁడు, గౌరి భార్య, యచలశ్రేష్ఠమ్ము వాసమ్ము, వి
ఘ్నాదుల్ వాపెడివాఁడు పుత్రుఁడు, శుభం బర్పించుశబ్దమ్ము పే
రై దైవారెడివేల్పు, నిత్యకరుణావ్యాప్తుండు పుచ్చాన్వయున్
దాఁ దాత్పర్య మెలర్పఁ బ్రోచు నల సీతారామనామాంకితున్. 1

చ. గురు వగు బ్రహ్మపండితునకు న్నతిసల్పి జగత్ప్రసిద్ధవా
గురు లగు సంస్కృతాంధ్రకవియోగుల మ్రొక్కియు నేఁటి మేటులన్
గరము బహూకరించి యిఁకఁ గాకవితాభువనైకరాజ్యభా
స్వరులగు నామమాత్రకవిచంద్రులకున్ బొనరింతు మంజలుల్. 2

తే. గీ. లజ్జ గల్గిన పూర్వకాలమ్మునందుఁ
గోటి కొక్కఁడు గల్గెఁబో! కుకవి, నేఁటి
కాలమం దేమికర్మమో కవులనూటఁ
దొంబదులు కుపదమ్మునఁ దూఁగుచుండ్రు. 3

ఉ. కైత యొకండు గా దిపుడు కాలము సర్వము మాఱె, వ్యర్థపుం
జాతురి హెచ్చె, నల్ప మగుసాహితితోఁ బెదపెద్దపొత్తముల్
చూతురు, తప్పు దిద్దుదురు, శూరత వచ్చెఁ గవీంద్రులందు; సీ!
మూతులు గట్టివైచికొనఁ బోలదె? సత్కవులైనవారికిన్. 4

చ. తగుదుమొ లేదొ యంచు మదిఁ దత్తరపా టొకయింత లేక "మీ
రగుకయితమ్ము సూచితిమి యం దది యిం దిది" యంచుఁ బద్దెముల్
దగులుదు, రందుకోసమె మొదల్ దమ రంపుదు రిక్కవుల్; వృథా
యగుఁగద? వీరిసమ్మతుల్ అహో! తగువారి కివేల? కొల్పనే. 5

తే. గీ. అన్నిపొత్తమ్ములకు మొద లెన్నిపుటలొ
నిండు నభినందనములతో దండుగకట
యొక్కఁడేనియు నిజమగునూహ వ్రాయఁ
డట్లువ్రాసిన నద్దాని నడఁతు రొకట. 6

తే. గీ. భారతముపై నెవరియభిప్రాయ ముండె ?
మనుచరిత మొద లేరిసమ్మతులునిలిపెఁ ?
దీపి లేనిఫలమ్ముపైఁ దేనెచిలుక
నేమి యగుఁ? దీపి గలదాని కేమివలయు ? 7

తే. గీ. చేతఁ గానిశతవధానిచేతినిండ
సర్టిఫికెట్లకట్టలే, సహజశక్తి
గలుగువారల, కవి యేల ? కాల్పనే స్వ
తఃప్రకాశుఁడు గోరునే తనకు దివ్వె? 8

క. "సంగీతసాహితులు వా
గంగనకున్ గుచము" లనుట "హాస్యాస్పద" మం
చుం గన్నులుగా దిద్దెడి
శృంగారవిదుల్ కవీంద్రు లిక్కాలమునన్. 9

ఉ. ఇంతకు నింత మాటె నిఁక నిన్నయనంబులుగూడఁ జుంబనా
క్రాంతము లౌట మోటనుచుఁ గాళ్ళగ మార్తురొ వ్రేశ్యటందురో
తింత్రిణికాఫలమ్మ లనఁ దీఱదె ? పూర్వ కవీంద్రు లక్కటా !
యింత వివేకముం దెలియరే ? యది దిద్దెడిపాటివారమే ? 10

క. స్తనశల్యపరీక్షకుఁ బో
యిన ఫలముం గలదె ! వాని నిటుపోల్చినయ
య్యనఘునిభావము నెఱిఁగిన
జనుఁ డేగతి దిద్దు? నది రసం బెటులిచ్చున్ ? 11

తే. గీ. ఇంతమార్దవ మెఱిఁగియు నిహిహి ! వీరు
బాలకుల కంచుఁ జేసినపాఠపుస్త

కమున సుఖరోగములగాథ నిముడఁజేసి
రట నుపాధ్యాయు లెటుచెప్పనగునొ? యకట! 12

ఉ. కంకురుకుంక లైనపలుగాకికలార్థుల కెట్లు పాఠ మీ
అంకుపురాణమున్ నయభరప్రద మంచు వచింప నొప్పు? నా
శంక యొనర్పరే? నగరె? "సర్వము నీతికె" యందురేని మీ
నాంకునిఁ దెల్పు నారతిరహస్యము పాఠము పెట్టరాదొకో! 13

తే. గీ. తగినసామగ్రి దొరకిన ధార లేదు
ధార గల్గిన సామగ్రి దనరఁబోదు
రెండు గల్గినవారితో నొండు గల్గు
వారు డీకొన నది నగుఁబాటు గాదె? 14

ఉ. కొంచెము గొప్ప సంతసము గొల్పినఁ జూడుఁడు చించివేయుఁ డే
మంచియు లేనిచో, నివియె మా నమనమ్ము, లనుగ్రహించి మ
న్నించుఁడు, కాశినాథబుధనేతవిధాన వృథావివాదముల్
పెంచకుఁ డాగ్రహించకుఁడు "పెప్పెపె" యందురు మే మెదుర్కొనన్.

చ. పరిణతశక్తు లైన యలభారతపుంగవు లట్టు లుండ ము
ష్కరుఁ డనిపించుకొన్న కవిసామజసింహము రామకృష్ణు వా
గ్విరచనగూడఁ జూడుఁడు ప్రవేశఫలమ్ములు చిన్నచిన్న వ్యా
కరణపుఁబొత్తముల్ గొణిగి కయ్యముఁ బెంచకుఁడయ్య! వాగ్విదుల్.

క. తొలిబాసయందుఁబలె నీ
తెలుఁగుంబాస వెలయించుదీపము లేమిన్
విలువగలకవులలక్ష్య
మ్ములె తా మీభారమెల్ల మోయఁగవలయున్. 17

క. ఈభాగము మే మలదే
వీభాగవతమ్మునంద వివరించితి మీ
క్షోభ యిట మరల నేల? ప
రాభవ మంపకుఁడు పైకె రాకుఁడు కుకవుల్. 18

ఉ. కాలముఁ బట్టి దేశమును గాంచి ప్రభుత్వము నెంచి దేశభా
షాలలితాంగి మాఱు టది సత్కవిసమ్మత మౌట నన్యదే
శ్యాలును నాంధ్రభాషఁ గలపౌటను నౌచితిఁబట్టి మేము క
బ్బాలను వాడుచుంటి మవి పండితు లేగతి నొప్పకుందురో. 19

మ. అగుఁ గావ్య మ్మిది, యైనను౯ బ్రహసనప్రాయమ్ము, ప్రారంభమా
దిగ దీనన్ బలుచోటుల౯ బొసఁగు నెంతేనిన్ రసాభాస, రో
మగువన్ నాయికచేఁత, దుర్విటులనిర్మర్యాదవాక్యమ్ము, లొ
ప్పుగ దానిన్ వెలయించుఁ బండితులు తప్పుల్ దీతురేమో కదా ? 20

తే. గీ. కవిత యన్నపు డెవరివాగ్రచన యెట్లొ
దాని కనుకృతి సేయుటే తగినఫణితి
అంతియేకాని యెల్లెడ ననుగుణపు
శైలి గల్పించు టది యేటిచంద మగునో ? 21

తే. గీ. మాలపల్లె వర్ణించుచో మహిసురులను
జెప్పుగతి దుర్విటులు వాడుతప్పుకూఁత
లెంతమృదువుగా మార్చినఁ గొంతయైనఁ
బచ్చి యుండక మాన దప్పట్ల నిజము. 22

క. అనరాదు గాని యప్పక
విని "గనులున్ జనులు మొదలు వేయఁదగని" వం
చనియె నివి భారతాదులఁ
గనుఁగొనెనో లేదొ, శతము గన్పడు నకటా ! 23

ఉ. తా నొనరించుకట్టునకుఁ దప్పినపొత్తము లెన్నియెన్నియో
మానుగ లక్ష్యసంగతుల మన్ననచేసి యదేమిపాపమో !
మానెను బోతరాజకవిమండనువాగమృతంబు గ్రోలలే,
కైనను దోసముల్ గలవె యయ్యెడఁ జక్కఁగఁ జూచువారికిన్. 24

ఉ. ఱాకును రేఫకు౯ జెలిమి రాదని పెద్దవివాద పెంచెఁ దా
సేకళనుండి వ్రాసెనొ కవీంద్రుఁడు నన్నయ, శల్పమానినా

రే? కవు లొక్కరే, నుభయరేఫలెయవ్వి? నణల్, శసల్, లడల్,
గాక యభేద మీయొకటికా? తగకుండుట, మేలు షేల్! బళీ! 25

శా. శ్రీనాథాదుల లేనిలోపములు వర్ణించెన్, రలాభేదసం
ధానంబున్ దెగఁద్రెంచె దిద్ది, యది గన్నఁ నవ్వరే! శాబ్దికుల్,
తా నేయేయవి లేవనెన్ దనకు నంతర్వాణి లౌసత్కవీ
శానుల్ వాడిరి విస్తరించుటకు శాస్త్రం బెట్లు వీ లియ్యెడన్. 26

క. ఎఱిఁగి ప్రయోగించినదో
యెఱుఁగనిదో తెలియవలయు నిచ్చో నలవ్యా
కరణపుభాష్యములో వ్రా
సిరి చీవా ట్లిడిరి లక్ష్యసిద్ధి దెలుపుచున్. 27

క. ఎన్నెన్నిపొత్తములు కవు
లెన్నెన్నివిధాలఁ జెప్పి రెన్నెన్నివిశే
షోన్నతు లయ్యెడఁ గన్పడు
నన్నియుఁ దెలియంగ శక్యమా? యొక్కనికిన్. 28

తే. గీ. వాదిదౌర్బల్యమే కాని లేదు వాద
దుర్బలత్వము, లక్ష్యముల్ దొరక వనుట
బొత్తిగాఁ దప్పు, తెలుఁగున బొంకి రిట్లు
సంస్కృతమ్మున నింతగా సాగ దాట. 29

ఉ. ఇంతకుఁ బోతరాజకవి నీతఁడు దాఁ బహివెట్టె దానిచే
నింత లిఖింపఁగావలసె నిందుకుఁ దిమ్మకవీంద్రుఁ డేమి, సు
స్వాంతులు తక్కలాక్షణికు లందఱు నేమి, యెదిర్చి యక్కవిన్
గాంతికిఁ దెచ్చి రప్పకవి కా దనుమాత్రములోనఁ బోయెనే. 30

మ. యతియో ప్రాసయొ తప్పు పేరికిని రాదా? దానఁ బాండిత్యవి
స్ఫూర్తికిన్ లోపమె? భ్రాంతి పండితులకే, "యేవార్థమప్యవ్యయ"
మ్మతిపూర్వోక్తి దలంపఁ డెందఱును దా మీపూర్వపుంబొత్తముల్
మతిమన్ముఖ్యులు దిద్దకే కలిగెఁ బ్రామాణ్యమ్ము, యోచింపుఁడీ. 31

ఉ. వారికి నిచ్చవచ్చుగతి వారును వారును దిద్దరేని యా
భారతమాదిగాఁ దెలుఁగుబాసను సంస్కృతమందు నొక్కటే
దారిని బోవు పాఠములు, దానికిఁ గారణ మేమి ? యిప్పు ము
ద్రారచనాలయమ్ములను దప్పులకుప్పలు కొన్ని చొప్పడున్. 32

వ. అని శిష్టాచారచ్ఛలమ్మున సూత్రప్రాయమ్ముగ నించుక చర్చించి యొక్కెడఁ గార్యవశమ్మున బృందావనపురమ్మున కరుగుటయు నయ్యెడ నాబాల్యమిత్రుండును ననాదిపవిత్రతర పుచ్చావంశసంభూతుండును గానరసకోవిదుండును గవితా మాధురీధురీణుండును నగు సీతారామ నామకవిప్రధనవతనూజుం డొక్కనాఁడు 33

ఉ. తా నొకహార్మనిన్ శ్రుతిసుతారముగాఁ దగుదాని నూని డెం
దానకుఁ బ్రీతి గొల్పుగతిఁ దానముఁ బల్కఁగఁ జేయుచున్ మఱిన్
దానికి వేఱుగానిగతిఁ దంబుర మీటుచుఁ గొంద ఱెల్ల "రా
నా" ననురీతిఁ బాడ నది హాయిగ వించుఁ దదేకచిత్తుఁడై. 34

వ. కొండొకసేపు విస్మృతసకలప్రపంచుండై కాలక్షేప మ్మొనరించి చిఱునవ్వు నవ్వుచు భక్తిపురస్సరమ్ముగా నిట్లనియెను. 35

చ. "తిరుపతివేంకటేశ్వరులు తియ్యనిమాటలతోడ సూరి పా
మరులకు మెచ్చుగాఁ గవిత మంచిగఁ జెప్పెద" రంచు వించు సం
బరపడుచుంటె కాని యొకపాటిప్రబంధము నైనఁ గైకొనన్
జిరముననుండి యత్నమును జేసియుఁ గానయితిన్ గృతార్థుఁడన్. 36

తే. గీ. ఆత్మకూరునృపాలునియట్లు మిమ్ము
నేనుఁగంబారి నెక్కింప నేమొకాని
తక్కుసమ్మాన మొనరింపఁ దగినపాటి
సిరి గలదు సుండు నాకు లచ్చిపతికరుణ. 37

చ. అన విని "నీకొసంగు టొకయబ్బురమే ? మఱి విప్రులందు మేల్
ధనమున దాతృతాగరిమఁ దక్కప్రశంసల నూటనాఁటఁ ద
క్కన గలరే ? నినున్ దొరయుకీర్తిపరుల్, కయికొమ్మవశ్యమున్
మనమున కిష్టమైనకృతి మాన్యతకున్ దగుదాని" నావుడున్. 38

ఉ. ఇప్పటికెంతలేదనిన నిర్వదికిఁ బయినుండు మీకృతుల్
తప్పకనేయు నా శతవధానపుఁబద్దెములున్ నృపాళిపై
గుప్పినపద్యముల్ గలవు కొల్లలు, భాగవతంబు దీనిలో
గొప్పది ,దానినేను మునుగోరితి, నీయకపోతి రెందుకో ? 39

మ. ఋతువుల్ పర్వతముల్ సముద్రములు నీరేజాకరమ్ముల్ శత
క్రతుముఖ్యామరసంఘముల్ తఱచుగాఁ గబ్బమ్ములం దెల్లెడన్
శ్రుతులన్ దన్పుచునుంటఁజేసి యిఁకనేఁ జోద్యమ్ముగా నూత్నపుం
గృతి నిర్మింపఁగఁగోరెదన్ నయమునన్శృంగారమున్ మీఱఁగన్. 40

చ. మనుజున కెద్దియోయొకతె మానినియుండుట యొప్పునో ? కుల
మ్మున కనుకూలమైన విరిఁబోఁడియె యంచొకనేమమో ? యిటన్
మనమున నెంచిచూడ నెట మంచి యిహమ్ముఁ బరమ్ము వాయదో ?
వినవలె దీనికెంతయును వీలగుగాధ రచింపుఁ డొప్పుగన్. 41

వ. అని సకర్పూరతాంబూలమ్ము వెట్టి యంబరాద్యర్పణమ్ముల సంతుష్టి గావించుటయు నలరి యతని డెందమ్ము చందమ్ము గుఱుతెఱింగియు మఱింత విశదీకరింపఁదలంచి యతనిన్ గూర్చి. 42

ఉ. పాణిగృహీతి యందురు వివాహితయైనసతిన్, దనంతఁదాఁ
ణి బాగ్రహించి యుంచుకొను బానిసకొత్తును శాబ్దికాగ్రిణుల్
పాణిగృహీత యందు రొక వర్ణమునందునె కాక యెన్నియో
పాణిగృహీతికిన్ గలవు పాణిగృహీత్రకునుఁ బ్రభేదముల్. 43

ఉ. దున్నయు నేనుఁగున్ సరిగఁ దూఁగునె?యంచయుఁ గొంగ యెందు నే
నెన్నఁడుగాని సాటిగనునే ? మఱియెక్కడి కెక్క ? డక్కటా !
వన్నెయు వాసియున్ సుపథవర్తనమున్ జెలువారుభార్యకున్
మున్నరికంపుఁదొత్తునకు మూఢులెఱుంగఁగ లేరహో విటుల్. 44

వ. అన నతం డిట్లను.

చ. విటులకు బుద్ధివచ్చుగతి వేశ్యలకున్ దలవంపుగా విశం
కటపవగుంభనమ్ములను గాక కడున్ సులభంపుశైలి నొ

క్కటి రచియింపుఁడీ ? కృతిని గైకొనఁ జిన్నటనాఁటనుండి మి
క్కుటముగ నన్ను నెక్కొలుపుకోరిక లిప్పటి కీరికల్ గనన్. 46

వ. అనుటయు.

ఉ. ఇందుకు గ్రంథజాలము లనేకములున్నవి, దుష్ప్రవర్తనం
బందుఁ బురాకృతంపుసుకృతాతిశయమ్మునఁ గాలువెట్టకే
డెందము తక్కియుండవలె డెప్పరమై యటుగాక తక్కినన్
విందుమె? యెందునేనియును వెన్కకుఁ దీయఁగఁజేయు కబ్బముల్. 48

చ. సుకృతపుబుద్ధి మూలఁబడు, సుందరియే గురువంచుఁ దోఁచు, దు
ష్కృతులె యాగమమ్ములగు, జావళులే నయబోధకమ్ములౌ
నకటకటా! యొకానొకని కగ్గలమై తగుజవ్వనమ్మునం,
దొకనికి బుద్ధిమార్పడకయుండుఁ బురాకృతపుణ్యసంపదన్. 49

వ. అయినను బాటించువార లసదని నీతిన్ బోధింపమానఁదగదు గాన నీమనోరథంబు చొప్పున నట్లన చెప్పెదమని యంగీకరించి యాచారమ్ము కతనఁ గృతినేతయగు నతని వంశమ్మొకింత వర్ణించెదము.

బ్రహ్మముఖోత్పన్నంబై యెక్కుడు ప్రశస్తి కెక్కు నాదిమవర్ణంబునందొక యవాంతరశాఖ యగు వెలనాఁటి వంగడమ్మునందు గౌతమసగోత్రమ్మున "పుచ్చానామక వంశమ్మున ననేకులు మహామహులుద్భవించి యశమును గాంచి మించిరి. అందుఁ గాలక్రమమ్మున విశ్వనాథబొట్లనుధన్యుండుదయించె, నియ్యనఘునికి విశ్వేశ్వరసోమయాజులు జనించి యఖండ పండితుండై ప్రశస్తిసందుటయేకాక దంతులూరను నొక యగ్రహారంబు సంపాదించె. నీమహానీయు కొమరుండు లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి, ఈతనికి వెంకటసోమయాజియు, విశ్వేశ్వర సోమయాజియు, సీతారామ సోమయాజియు, లక్ష్మీపతి సోమయాజియు, కామేశ్వరసోమయాజియు ననునేగురు సార్థకనాము లుదయించిరి. అందుఁ గనిష్ఠునకు సీతారామశాస్త్రి, రామయ్య, రాజయ్య అను సుతత్రితయ మావిర్భవించె. వీరిలో రామయ్యకు పూర్ణయ్య, లక్ష్మీ

నారాయణ, కృష్ణయ్య, శ్రీరాములు, విశ్వనాథము ననునేగురు సుతులుదయించిరి. ఈయైదుగురును సుప్రసిద్ధులే యైనను నిందు ద్వితీయుండగు లక్ష్మీనారాయణాహ్వయుండు స్వార్జితాఖండసంపత్సంపన్నుండును నిరతాన్న దాన నిరతుండును మహావదాన్యుండునునై మిగుల యశము నందె. ఈయన్నదాతయే బెజవాడలో సత్రముంచినపరోపకారి. ఈతని యన్నదాన మహత్త్వముంగూర్చి యేమి యితరయోగ్యతలను గూర్చి యేమి యెంతయైనను వ్రాయవలసియే యుండును. ఈతఁడనపత్యుండగుకతనఁ దన పిన్నతమ్ముఁడగు శ్రీరాముని కుమారుని దత్తుఁగాఁ జిన్నఁటినాఁడగై కొనియె. ఆతని పేరు సీతారామయ్య. ఈయనకుఁ గన్నతల్లి జోగాంబ, పెంపుడుతల్లి లక్ష్మాంబ, ధర్మపత్ని లక్ష్మీదేవి, వీరలందఱును సద్గుణసంపన్నలు. ఈవంశము వేదవేదాంగాది విద్యలకు నాకర మనియుఁ దద్విహిత కర్మానుష్ఠానమునకుఁ గుదురనియు నిందలి మహాపురుషుల నామములే కొన్ని సహస్రముఖముల వాక్రుచ్చుటం జేసి యావిషయమును మరల విస్తరించుట పునరుక్తియని యాజోలికింబోక యీయన్వయమునం దెల్ల నెక్కుడు త్యాగభోగరాయఁడని లోకులచే నెన్నఁబడు సీతారామాహ్వయుం డీకృతికి నధినేతకావున నారసికునకు నభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా మాయొనర్పన్ బూనిన పాణిగృహీతయను కల్పిత ప్రబంధమ్మునకుఁ గథాక్రమంబు. 50

ఉ. పత్తన మొక్కఁడొప్పు "హరిపావకముఖ్య దిగీశలోక సం
పత్తులకెల్ల నొక్కయెడఁ బద్మభవుం డిరవొందు చేయఁగాఁ
జిత్తమునన్ దలంచి యిది చేసె నిజ" మ్మని యెల్ల పాండితీ
వేత్తలు దన్నుతింప నరవిందసమాఖ్యఁ బరీమళించుచున్. 51

మ. నదికిం దాపట చుట్టుపట్టులను నానందమ్ము పుట్టించుచె
ల్వొదవన్ వర్తిలు తోఁటలొప్పునఁట, వాయుప్రేరణన్ సౌరభా
భ్యుదయం బెప్పటికప్పు డుండునఁట, యే యుద్యోగము న్లేక సౌ
ఖ్యదశన్ జీవన మయ్యెడన్ గలదఁ టన్యం బట్టి దొం డుండునే ? 52

ఆ. వె. లచ్చి యెల్లవేళలను నందుఁ గాపుర
మ్మొందుకతన దాని కొదవునట్టి
పేరు సార్థకంపుఁ బెంపునఁదగె నేతి
బీరకాయరీతి నీరసిలక. 53

తే. గీ. వెండికొండల మాదిరి వెల్లదీవు
లవిధమున మల్లెపూలరాశి పడువునను
సంతత సుధామహోల్లసత్స్వాధ పటలి
కనులపండువు సేయు నక్కటకసీమ. 54

మ. కనకమ్మన్నను లోష్టమన్న సరిగాఁ గన్గొంచు నన్యాంగనన్
జననింగాఁ దలపోయుచున్ నిగమవిశ్వాసమ్ము పోసీక నె
మ్మనమెల్లప్డు విరాగమంద యిది ధర్మపత్రికిత్రియన్ బొల్చి తా
మనసూయా పరులౌట నతు్రిలుసుమీ? యాగ్రపోలి విప్రోత్తముల్. 55

చ. అరిమదభంజనమ్మునన యాగ్రహ, మాగ్రహ మబ్బినప్పుడుణా
శరణనువారిఁ బోత్రిచుట యశమ్మను జ్ఞానపు మేలిగుర్తు, సం
సరణమసారమం చెఱుక, క్షత్రియజాతికిఁ బెట్టెసొమ్ముల
ప్పురమున, నేల శూన్యమయి పోవు నిహమ్ముఁ బరమ్ము వారికిన్. 56

తే. గీ. సాధుసజ్జన నామముల్ సంతరించి
నట్టి తమపూర్వపురుషుల యశము చూచి
కాని క్షత్రియకృత్యమ్ముకై కొనంగఁ
దగుదు రప్పురికోమటుల్ ధనదసములు. 57

ఉ. ఎండలవేళ దున్న రది యెద్దులగాసికి హేతువంచు, బ్ర
హ్మాండము క్రిందుమీఁదయిన నాడినమాటకుఁ దిర్గులేదు, ష
ట్కాండలు రామసచ్చరిత గాక యనేకపురాణజాలముల్
మెండుగఁ దామెఱింగిన సుమేధసు లప్పురి నున్నపాదజుల్. 58

తే. గీ. పూవులమ్మటఁ గని పుష్పలావికలని
గుఱుతుపట్టుదురే కాని గొనఁబుఁదనపుఁ

బలుకులును మేనితళుకులుఁ గులుకుఁజూపు
లౌర వారాంగన లటన్న యాసగొలుపు. 59

మ. ఎలనీటిన్ బురణించు నీర్గలిగి తా మేకాలమం దింక క
ప్పలతోనిండియు నూరకే యెవరినిన్ బోసీక పంకమ్ము లో
పలన్ దాల్పక యోగిచిత్తములరేవన్ బొల్చు నవ్వీటి బా
వులు గన్గొన్న మఱెట్టి పాంథులకుఁ బోవున్ మేనియాయాసముల్. 60

తే. గీ. శాంతియార్జించుపొంటె వేదాంతములను
జదువనేటికి ? క్షమకునై జపతపమ్ము
లూననేటికి ? నప్పురినున్న మత్త
గజముల ప్రవర్తనముగన్నఁ గలుగవొక్కొ. 61

క. తమసహజుఁ డుచ్చపదవిన్
గొమరారుట తాముక్రిందఁ గుర్రిమ్మరుటయు నై
పమి నచటి సైంధవములు న
భముపయికిన్ దుముకు దవుడువారెడిపట్లన్. 62

ఉ. తాళి యొకండు లేదనెడి తప్పిద మొక్కఁడితప్ప గేహినీ
లీలలఁ దమ్ముఁజేకొనిన లేఁతబొజుంగులఁ దన్పుచుఁ గళా
శాలిను లౌటకున్ ఫల మసత్యము దూరముచేయు తద్ధన
స్త్రీలు నిజమ్ము లంజెలఁ బతివ్రత లన్న మఱేమి దోసమౌ. 63

ఉ. అందొక భూసురుండు సకలాగమవేత్త యనాదిసుప్రసి
ద్ధిం దగువంశమున్ మఱియు దీప్తికిఁ దెచ్చెడి సద్గుణవ్రజం
బంది చెలంగువాఁడు నిరతాన్నవితీర్ణికి నాటపట్టు న
స్పందితచిత్తవర్తనుఁడు భాసిలు శంకరు డన్న పేరునన్. 64

మ. పరకాంతాపరకీయవిత్తహరణప్రారంభముల్ సేయు ము
ష్కరులన్ వీనులఁబెట్టఁ డొక్కయెడఁ బ్రాక్కర్మమ్మునన్ జేసి ద
గ్గఱినన్ విన్నను హా ! శివా ! యనుచు లోఁ గంపించుచేకాక య
ద్దురితంబున్ బెడఁబాపఁ జేసికొను నెందున్ లేని సత్కర్మముల్. 65

ఉ. వైదికుఁడయ్యు లౌకికప్రవర్తనమందును బ్రజ్ఞ గల్గి సం
పాదనచేసె లక్షలకుఁ బైఁ గడుహెచ్చగుద్రవ్య, మగ్రజ
శ్రీదత నిట్లు కాంచియును జిత్తజుబారికి లోఁగియుండె వే
ఱేదియు నేని దుర్వ్యసన మేర్పడియుండె వ్యయింపఁ డింతయున్. 66

సీ. కట్టించె మిగులఁ జక్కనిరీతి నన్నదా
నము సల్పునట్టిసత్రములగములు
చేయించె నెందఱో చేసాచి యడిగిన
బ్రహ్మచారులకు వివాహములను
శివకేశవులకు హెచ్చినభక్తి నూరూర
నమరఁగాఁజేసె దేవాలయములు
వేయించె ధర్మార్థమై యింపుసొంపారు
నట్టితోఁటలు నూటికన్న హెచ్చు
తే. గీ. యజ్ఞములు సేయఁజేసెఁ బైనందెఁ గృతుల
నగ్రహారమ్ము లొకకొన్ని యాచరించెఁ
దక్కువిఁకలేదు సప్తసంతానములను
నొక్కసంతానమే లేకయుండెఁ గాని. 67

ఉ. ఆతనిభార్య యందులకె యాత్మ సదా దిగులొందుచున్ బురా
రాతికి గౌరికిన్ సిరికి రాక్షసహారికి వాణికిన్ సదా
ధాతకుఁ దక్కువేల్పుల కెదన్ముద మిచ్చువ్రతమ్ము లెన్నియో
చేతికొలంది దానములు సేయుచుఁ జేసెఁ బ్రియుండు మెచ్చఁగన్. 68

వ. ఇట్లుప్పతివ్రత యనేక కాలమ్ము నానావ్రతమ్ము లొనర్చియు వివిధనదీ
నదమ్ముల గ్రుంకులిడియుఁ దుదకు విసువుటయు నతండు 69

క. "అన్నతనూజునకును దాఁ
గన్నతనూజునకు భేదగతిగల్గునె?" యం
చున్నతరూపవిశాలు ల
సన్నయుఁ దనయన్నకొడుకు సాఁకఁగ నెంచెన్. 70

తే. గీ. ఎంచి తనభార్యగన్గొని యిట్టులనియె
''గలికి ! యెన్నాళ్లలిటు కష్టగతికి నోర్చి
కల్పములనున్న వ్రతములు కడఁగిచేతు ?
విది పురాకృతకర్మమ్ము నెట్టులడఁచు ? 71

వ. సంతానమ్ము లేకయుండుట యిహలోకానందమ్మునకె కొఱఁతఁగలిగించుఁ గాని పరమ్మున కించుకయు భంజకమ్ము గానేరదు. ''అపుత్రస్యగతిర్నాస్తి'' యని కేవలకర్మఠులు చెప్పుదురే కాని యద్దాని జ్ఞానులొప్పరు. 72

తే. గీ. ముక్తినందెడి వానికి ముఖ్యమొక్క
జ్ఞానమగుగాని యితరమ్ముగాదు దాని
నెనయలేకుండు నొకపాటిహీననరుల
కియ్యదియు నొక్కతెరువని యెఱుఁగు మబల ! 73

సీ. భీష్మున కెందఱుబిడ్డలు పుట్టిరి ?
శుకయోగి కెందఱు సుతులువొడమి ?
రల యాంజనేయున కాత్మజులెందఱు ?
గణపతి కేపాటి కాన్పుగలదు ?
పైవారలందఱు పడిరె ? దుర్గతుల, సం
తానమ్ముగల్గు నెందఱు మనుష్యు
లిపుడు పిశాచాది హీనజన్మమ్ముల
నెత్తుట లే దింతయేల ? పుత్రుఁ 74

తే. గీ. డెంతయును యోగ్యుఁడగునేని యిహమునందుఁ
దమకుఁ బరిచర్య సలుపుట దక్కఁ బరము
నందొకింతయుఁ గాఁడు సహాయుఁ డొక్క
యెడల నగునందువేని నీ విదియు వినుము. 75

వ. పుత్రునివలన ముక్తిగలుగునని చెప్పెడి పురాణమ్ములే వారు పదితెఱంగులనియు నందు దత్తుండును బరగతికి సాధనమ్మగుననియు ఘోషించుచున్నయవి కావున. 76

క. నాయన్నకు సుతులెందఱొ
శ్రీయుతు లున్నారు మొన్న చిన్నసుతుఁడొకం
డాయుర్భాగ్యసమన్వితుఁ
డై యుద్భవమందె వాని నగుఁ గైకొనఁగన్. 77

వ. ఉదారుండను పేరున నొప్పు వానికిప్పుడు వయస్సు మూఁడు నెలలగుటయుఁ గర్మవశమ్మునఁ దలిదండ్రులిరువురు గతించుటయు నీ వెఱుంగనిది కాదుగదా! అట్టి శిశువున్ బోషించుటయె మనకు నిహపరలోకమ్ములకు సాధనంబగునప్పు డవ్వానికి మన సకల సంపత్తునుంగూడ నొసంగుట యెట్టి సుకృతం బొనఁగూర్ప నేరదు? మఱియు నొక్క విశేషంబు గల దాకర్ణింపుము. 78

చ. కనుఁగవతీరు నెమ్మొగముకాంతియుఁ జెక్కులసొరు నాసయొ
ప్పును నళికంబుచందమును ముద్దులుగుల్కెడి లేఁతనవ్వుపొ
ల్పును వెడఁదైన పేరురముపోడిమియున్ మిసిమిన్ జెలంగు మే
నును గన వానిఁ బ్రాకృతజనుం డనఁబోల దొకించుకేనియున్. 79

ఆ. వె. "ఎచట రూపమబ్బు నచటన గొనములు
సంభవించు ననుచు శాస్త్రవిదులు
పల్కుచుందు రింకఁ బనిలేదు యోజింప
వాని స్వీకరింపవలయు" ననుడు. 80

చ. పతిఁగని యిట్లుపల్కెన లపావని" యోయనఘాత్మ! మీరలా
నతి యిడి నప్పుడే యదియు నాకును సమ్మతమైన నిందులో
వెతకిన దోసముల్ గలవు వీఱిఁడులై యొరుసాఁకి వానిచే
సతమును గుందుచున్న మనుజన్మల నెందఱిఁ జూడ మిద్ధరన్." 81

చ. కలిగినవాఁడు యోగ్యుఁడగుఁ గాక యయోగ్యుఁడె యౌనుగాక తా
మలుగరు తల్లిదండ్రులు, లతఁడాడిన వాటఁగ సాగఁజేతు ర
న్యుల నిసువన్న భేద మొకఁ డుండుటచే మఱి యెంతమంచియో
కలిగిన మీఁదనైనఁ దమకానుపునుం బలెం జూడరెవ్వరున్. 82

చ. అమలిన బుద్ధితోడఁ దను సత్యనురాగము మీఱఁ జూచినన్
గ్రమముగ దత్తువాఁడొకఁడు గన్పడఁ డేగతినేని యేరిలో
పమునసౌ భేద మబ్బుట ధ్రువం, బటుగావున దత్తపుత్రశో
కమునకు నగ్గలం బగుటకన్నను వేఱొకవెట్టి యున్నదే. 83

ఉ. వాఁ డొకవేళ సత్తినను వానితలోదరి యత్త దేగతిన్
గూడెడి సౌఖ్య ? మెట్టు లొనగూడెడి? సంసరణమ్ము, లేనిచో
లేఁ డనువంతయొక్కటియె లే దితరం, బిటులైన సంస్కృతుల్
పాడగుఁ బెల్లుగల్గెడి వివాదలు, ప్లీడరు లుబ్బి యార్వఁగన్. 84

తే. గీ. ఎందఱు జమీనుదారులు హీనులైరి
యెంద అగ్రహారస్థులు కుందువొంది
రెందఱు ధనాఢ్యు లియ్యెడ నింపుచెడిరి
గాన దత్తునిగొనుట దుఃఖంపుఁదెరువు. 85

మ. కులవిభ్రంశకు లెందు, ముండల ముటాకోరుల్, స్వకర్మస్థితుల్
దెలియన్ జాలని మాఱుబాస మొఱకుల్, దీపించుచున్నారు పు
త్రులు కాలస్థితిఁబట్టి, యిట్టి వెడఁగుందోకమ్ముతో నేమి ? వీ
రలు సేవల్ పొనరింతురో ! మఱి గయాశ్రాద్ధమ్ములన్ జేతురో ! 86

ఉ. ఈకలి కాలమందు "సుతులే పరసాధన" మంచు నెంచువా
రే కడుమూర్ఖచిత్తు, లదియేమొకొ యెవ్వని నోటఁజూచినన్
నాకు "మఱేల తద్దినము? వైదికకర్మము లెందు?" కంచునే
సోఁకు;నెవండొయొక్కరుఁడుచూడఁబడున్ శుచియున్మహాత్ముఁడున్.

చ. పితరులసద్గతిన్ గుఱిచి పెంచుకొనం దగునెవ్వరేని నేఁ
టి తులువబాలకుల్ సలుపు తీవుల కేడుతరమ్ము లిట్టటుల్
గతిచెడి ఘోరమైన నరకమ్మునఁ గూలుట నిక్కువంబు, సం
తతికి ఫలమ్ము వోవుతఱి దాపరమయ్యె నిఁకేటి సద్గతుల్. 88

చ. అన నతఁ డిట్లుపల్కు "నెప్పుడైనను గొందఱు యోష్యలన్యరీ
తిని మఱికొంద ఱుండుటది ధీరహితం బిపుడందు నెక్కుడై

కననగు దుష్టపద్ధతులు, కాఁదగు కార్యము కాకతీఱ దె
వ్వని వశమౌ యుగానుగతి వచ్చెడి చెట్టతనమ్ము నాఁగఁగన్. 89

తే. గీ. ఇంతసందియమేల ? యే నెపుడు మనకు
లమ్మనం దెన్ని యేనితరమ్ములాయెఁ
గాని నేఁటి కయోగ్యుఁడొక్కఁడును బుట్టి
నట్లువిన నిప్పుడిట్లేలయగునొ, చెపుమ? 90

చ. మనుజుఁడు మంచికార్యమును మానుగఁజేసెడి పట్ల "హానివ
చ్చు" ననుచు జంకఁగూడ; దొకచో నయినన్ జెడుకార్య మూని "దా
న నగును మే" లటంచును మనంబిడ రా "దిది శాస్త్రచోదితం"
బని మన మాచరింపుదము హాని యిటన్ సమకూర దింతయున్." 91

క. అని పలువిధముల బోధిం
చిన నామెయు నొప్పె నంతఁ జిన్నిశిశువుఁ గై
కొని తల్లిదండ్రులై హె
చ్చిన ప్రేమము మీఱఁ బెద్దఁజేసిరి, కడఁకన్. 92

తే. గీ. ఎనిమిదవయేఁడు దాఁటకమునుపె యుపన
యనముగావించి బ్రాహ్మణజనములకును
నిత్యమును గావలసినంత నిగమభాగ
మభ్యసింపఁగఁ జేసి రయ్యాత్మజాతు. 93

తే. గీ. అగ్ని కార్యమ్ముసల్పు సంధ్యనొగివార్చు
బడికిఁజని లౌకికపువిద్యఁ బఠనసేయుఁ
"బెంచుకొన్నను నిటువంటి పిల్లవాఁడు
దొరకవలె" నంచుఁ దన్ను నెల్లరు నుతింప. 94

క. ఆకారము, నైశ్వర్యము
శ్రీ కలయును నొక్కరూపు చెందిన కరణిన్
లోకోత్తర గుణగణముల
కాకరమై పొల్చు నయ్యుదారుం డెందున్. 95

ఉ. పెద్దలయందు భక్తి మఱి పిన్నలయం దనురక్తి నేమపున్
సుద్దులయందు సక్తి వెడపోయగమందు విరక్తి యెంతయున్
హద్దు నతిక్రమించు కృతులందు నశక్తియుఁ గల్గి యెందునున్
ముద్దుసుతారపున్ గొనపు మూలధనంబయి యాతఁ డొప్పెడున్. 96

ఉ. అంత వయస్సువచ్చుటయు నాకృతికిన్ సమమైనదాని ర
వ్వంతయు నేని లోటు నొకయందును లేని సుశీల బంధుతా
క్రాంతఁ గులాభిజాత ననఘమ్మగు లగ్నమునన్ వివాహమున్
సంతసమొప్పఁజేసిరి పసందని యెల్లరుఁజూచి మెచ్చఁగన్. 97

ఉ. నాఁటి సదస్యపున్ దినమునన్ వెల హెచ్చగు నేలుజోడులున్
నూటపదాఱులున్ మఱియు నూతనవస్త్రములున్ వరాలు నే
పాటి కలాఢ్యుఁడేనియును బంచె నుదారుని తండ్రి, ద్రవ్యమున్
గోటులు సేర్చుఁగాక బుధకోటికి నీగతి నీయ వచ్చునే. 98

ఉ. ఆపయిఁ గొంతకాలమున కాసతికిన్ వయ సంకురింప నా
యేపున నిర్వురన్ గలిపి యింపులుసొంపులుఁగుల్క దంపతుల్
గాఁపుర మాచరించుగతి గాంచి కుతూహలమంది "వీరికిన్
బూఁపలు గల్గఁగా వలయుఁబో!"యని నెమ్మది నెంచుచుండఁగన్. 99

మ. తనకుం గాలము చేరువౌటయును నాతం డంత నాత్మీయమౌ
ఘనపుణ్యమ్మున నాత్మనామధరు లోకంబైన కైలాసమున్
గననేగెన్ దదనంతరంబునను దత్కాలోచితంబుల్ క్రియ
మ్మునఁ గావించి యుదారుఁడెంతయును సొమ్మున్ వెచ్చఁబెట్టెఁ జేసెన్.

చ. పిదప నొకింతకాలము వివేకులు మెచ్చెడిసత్ప్రవర్తనం
బొదవఁగఁ "దండ్రికన్న నితఁ డొక్కట లోఁగఁ" డటన్న ఖ్యాతికిన్
గుదురయి తల్లిగారి కనుకూలుఁడునై సతికిం గుతూహలా
స్పదుఁడయిజాగరూకుఁడయి సంస్కృతిఁజక్కఁగఁబెట్టె నొప్పుగన్. 101

సీ. అగ్రహారమునుండి యరుదెంచురైతులఁ
గని వారి కష్టసుఖమ్ము లడుగు

నడిగి వారలు సెప్పు నాయాయి సంగతుల్
విని శిష్టులోఁ గొంత పిడిచి పెట్టుఁ
బెట్టి యింకను గనిపెట్టఁగావలసినఁ
బెట్టుఁబడికిఁ గొంత విత్తమిచ్చు
నిచ్చి యయ్యె పంట వచ్చు కారున నొండొ
రులను బంపక తాన రూఢి నడుగు
గీ. నరిగి దాదాపు భూము లేమైన నమ్మ
కమునకరుదేరఁ దప్పక క్రయమొనర్చు
నిచ్చు నార్జించుసకలమ్ము "నితనికన్న
జాగరూకులు లే" రని జనులు మెచ్చ. 102

తే. గీ. ఎవ్వ రెవరికిఁ దండ్రి యేయేవిధమున
వార్షికములిచ్చుఁ దాఁ బ్రతివత్సరంబు
మఱియు నెవ్వరి నేరీతిమనుచు నితఁడు
నంతకెక్కుడుగాఁ జూచు నన్నియెడల. 103

మ. వ్యవహారమ్మను జక్కఁబెట్టుకొను, భృత్యవ్రాతమున్ బ్రోచు, ఎ
భ్యవహారమ్మొనరింపఁ డెన్నఁడును దేవార్చా విహీనమ్ముగా,
సవముల్ సేసెడివారి కిచ్చు, మఱియున్ సత్రమ్ములం గట్టు లో
పవిధుల్ దీర్చుఁ, బురాణమున్ విను మదప్రాగ్భారదూరాత్ముఁడై. 104

శా. "ఐశ్వర్య మ్మధికమ్ము గల్గియును గర్వాంధత్వమున్ లేక యీ
విశ్వమ్మెల్ల నుతింప మున్ బ్రవరుఁ డావిర్భూత సత్కీర్తియై
శశ్వత్కర్మ విధాతయై నెగడెఁ దత్సామ్య మ్ముదారుండు దా
విశ్వాసమ్మునఁ గైకొనంగలఁడు" నా వేత్తృత్వ పర్యాప్తుఁడై. 105

చ. మెలఁగెడి యయ్యుదారునకు మేటిగఁ జిన్నతనమ్మునుండి యిం
పులు గులుకంగఁ బాడునెడఁ బూరుషులైన వెలందులైన మి
క్కిలిగను నాదరించు టది కేవలమున్ సహజప్రచారమై
యలవడి యంతకంత కది యంతునుబంతును లేక వర్ధిలెన్. 106

సీ. "బెంగుళూరున నుండుభీమసానికొమార్తె
వీణలో నెంతేని జాణ" యనుచు
"మచిలీపురమునఁ బెమ్మాసానిమనుమరా
లభినయమ్మునఁ గడునధిక" యనుచుఁ
"గణ్పూలిలోన వెంకాసానిచెలియలు
సాహిత్యమున మేటిచతుర" యనుచు
"బళ్ళారిలోనఁ బాపాసాని చదరంగ
మున జూదమునఁ బేరు గనిన" దనుచు
గీ. "కామశాస్త్రప్రశంసయు గాత్రపుఁజవి
చెన్నపురిసానులకు వన్నెచిన్నె" లనుచుఁ
దలచు నాభాసరసికు లాతనిసమీప
మునఁబొగడుచుండ్రు గానంపువినికిఁ దెలిసి. 107

చ. వినివిని నాఁడునాఁటికిని వెఱ్ఱి శిరమ్మునకెక్కి యేదియో
పనిసెపమూని వాండ్రు గలపట్టణముల్ గననూహసేయు, నం
తన "చననేల యియ్యెడకె తాఁ బిలిపించిన రారె" యంచు నె
మ్మనమున నెంచు "నట్లయిన మాత కనిష్ట" మటంచు లోఁ గనున్.

మ. అతఁ డీరీతిని గానమందు ఘనమౌనాసక్తి దీపింప నా
త్మ తదీయంబుగ దానికై యధికమౌ ద్రవ్యమ్ము వెచ్చించుచుఁ
గుతుక మ్మొప్పఁగ నభ్యసించుచును దక్కుంగల్గు కార్యమ్ములన్
మతి పోనీయక తన్మయుండగుచు నున్మత్తాత్ముఁడై వర్తిలున్. 109

— గద్య —

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబైన
పాణిగృహీతయందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

పాణిగృహీత

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీపుచ్చాకులదీపక!
కోపాదికదూర! గానకోవిద! సుయశః
పాపక! దాతృత్వగుణ
శ్రీపూరిత! నిత్యసదయ! సీతారామా! 1

తే. గీ. అవధరింపు మనంతరం బంత సకల
కుసుమసంపత్తులకు మేలికొల్పెయగుచుఁ
బస గలుగుదంపతుల పాలిపంటయగుచు
నలమె నెల్లయెడల వసంతాగమమ్ము. 2

శా. అక్కాలమ్మున నాతఁ డెయ్యదియొ కార్యం బుండుటంబట్టి తా
నక్కార్యమ్మును దల్లికిం దెలిపి యా యంగీకృతిం బొంది యె
ప్తక్కన్ బాయని ముద్దరాలిఁ దనభార్యన్ మేల్మినొప్పించి తా
నొక్కండున్ జనె భాగధేయపుర మత్యుత్సాహపర్యాప్తుఁడై. 3

ఉ. ఆపురిలోన నాటకము లాడెడిశాలలు పెక్కులుంటఁ దా
నేపని కేగె నట్టిపని యెల్లను దీరినమీఁదనైనఁ బో
నోపక నాటకమ్ములను నొప్పుగఁ జూచుచు గానపుంజవుల్
బాపురె! యంచు మెచ్చుచును బాడెడివారలఁ గూడిమాడుచున్. 4

మ. తనయూరిన్ దనయిల్లు వాకిలియు నాత్మదరిద్ర్యసంపత్తియున్
దనయిల్లాలిని దల్లినిన్ దనదుభృత్యవ్రాతమున్ జిత్తమం
దునసైనన్ దలపోయ కెల్లపుడు సంతోషప్రదంబైన గీ
తనినాదామృతవార్ధిలో మునిఁగి యీఁదన్ జొచ్చె నశ్రాంతమున్. 5

క. గానంపువినికినెపమున
మానము మర్యాద యనుచు మతినెంచక యా

యానీచులతో వేశ్యల
వైన గృహమ్ములకు నేగు నహరహ మతఁడున్. 6

మ. ధనవంతుండఁట! రూపవంతుఁడఁట! విద్యావంతుఁ డౌవాఁడఁ టే
ధననారీమణి వానిఁ జూచి మదిలోఁ దాత్పర్యమున్బూన దై
నను నాతం డొకకొంతకాల మటు గానం బానుచేకాని య
క్కనకాంగికుచకుంభసంభృతులకుం గాఁడయ్యె లోలాత్ముఁడై. 7

సీ. "ఇతఁ డబ్బుచో నాదుసుతకు నెల్లుండికే
చేయింప లేనె? కాంచీకలాప
మతిపురాతన మైనయట్టి నాయిలు మేడ
గాకుండునె? యితండు కన్నెకైన
నీ యమాయికుఁడు మాయేణాక్షి నెనసిన
మఱునాఁడు గొనవచ్చు మాన్యభూమి
ధనమునకేమి యీతం డొప్పుకొన్నచో
నూరక నాకూఁతు నొసఁగు దాన"

తే. గీ. నిట్లు వృద్ధవేశ్యలు తమయెడఁదలందు
"నెవ్వతె గృహమ్మ నోఁచెనో యిట్టిభాగ్య
మున" కటంచు మాటికిఁ బ్రశంసనుబొనర్ప
దిరుగు నాతఁడు మిత్రులఁ దఱచుగూడి. 8

ఉ. మున్నరికమ్మనున్ వయసుమున్వను మేనిహొరంగు వేసపుం
జెన్నును గాంచి యెంతయును జిన్నెలు వన్నెలు వొల్చుబోగపుం
గన్నెలు "వీనివంటి యెసకమ్మనఁ బొల్చెడి కోడెకాండ్రు లే,
రెన్నఁగ దేనికబ్బునొకొ యిట్టి బోజుంగులఁగూడు భాగ్యముల్. 9

ఉ. పాడుకొలమ్మనన్ బొడమి పైక మొసంగినవానికెల్లఁ దా
నూడిగముల్ బొనర్చుచు నయోమయ మైనమనమ్ము దాల్చురో
చేడెల పుట్టువుల్ ఫలముచెందఁగ నెక్కడనో యొకండు చే
కూడు విటాళిలోఁ గొలము గొప్పసిరుల్ గలయిట్టివాఁ డొగిన్. 10

సీ. గానమ్మునం దింతకాంక్షగల్గిన వాని
కేల లేకుండుఁబో! యింతులందు
లేకేమి, యేలేమ లీల లాతని మది
యందు నచ్చెనొ యెట్టు లరయవచ్చు ?
ముందేమొకాని యేపూవుఁబోఁడికిని ని
ప్పటికిఁ జిక్కెనటంచుఁ బలుకరాదు
గానాభినయము లాకాంక్షించినంతనే
వ్యభిచారి యనుటయు వలనుపడదు

తే. గీ. ఇల్లలికినంతనే పండు వెట్టులగును ?
నావగింజను నరభాగ మైనఁ గాదు
విందుమో, కందుమో ! వీనివిధము నేఁట
రేపటను, డాఁగునే ? లంజె కొంపురములు." 11

వ. అనుచుఁ బ్రసంగించుకొనుచుందురఁట. ఇది యిట్టులుండ,

చ. "నిను మదిఁగోరి యుంటి నిదినిక్కము నమ్మ" మటంచు నెన్నియో
తనమదికోరికల్ మృదుపదమ్ములతోడ లిఖించి యంతలో
నన తెలివొంది "యేకొలము నాతికి నియ్యది గొప్పతప్పు, దా
నను జెడఁబుట్టి రిక్కొలమునంగల యంగన లిట్టిపట్టునన్. 12

ఉ. నా కితఁడే వశుండయిన నాకొలపుం గొనముల్ త్యజించి యీ
పోకడలెల్లఁ బోకడచి పూవిలుకానిబుఋణమ్ము దీర్చుచున్
రాఁకలు పోఁకలున్ మఱచి రాణిగఁ దద్గృహమంద యుందు నీ
చాకలి మంగలిన్ దనువు చావునకున్ దుది గల్గఁజేయుచున్." 13

ఉ. ఈగతి నుల్కనట్టి తరళేక్షణయుక్, మది నుల్కి యాతనిన్
లోఁగొను నట్టిమార్గమును లోఁ దలపోయని చారుగాత్రియున్,
సాగ దటంచుఁ జింతిలనివానయు నొక్కతెయేని లేదఁ పే
రాగము లేనివానిను లనురాగము గాంచరెః యొక్కపట్టునన్. 14

ఉ. అందొకసుందరాంగి జలజాక్షి యనన్‌జను వన్నెలాఁడి తా
నెందు స్వవిద్యలందుఁ గడు నెన్నికగాంచిన యెమ్మెలాఁడి వా
నిం దనవీధి నేగుతఱి నిక్కకనుంగొని లోఁగొనంగ నెం
చెం దననీచజన్మ మది శ్రేష్ఠత కాకరమై చెలంగఁగన్. 15

తే. గీ. ఎంచి తనమదిలోన యోజించి తనకుఁ
దగినమేటి యుపాయ మొదవమి జాణ
గానఁ దనకెంతయును వశుఁడైనయొక్క
విటునితో మంతనమునఁ దా నిటులు పలికె. 16

ఉ. కన్నెఱికమ్ము గాకమును కామ మొకించుక లేనియప్పుడే
పిన్నతనమ్మునన్ మిగులఁ బెంకెతన మ్మలరారునన్ను లోఁ
గొన్న విటాగ్రిగణ్యుఁడవు కోటు లొసంగియు నాఋణమ్ము, నీ
వెన్నఁడు దీర్పనేర, విటు లెవ్వతె నిన్ను గణించుఁ? జెప్పుమీ. 17

క. నగలా! నాణెములా! యే
వగలాఁడికి నైనఁగాని వలపు నిలుచునే?
మగనాలికన్న హీనవె?
నగరే నను నాకొలమ్మునం గలకన్నెల్? 18

ఉ. పిన్నటనాఁట నన్నుఁ గొని పెంచినతల్లి ఋణమ్ము దీర్చితో!
కన్నెఱికమ్మునాఁడు నొకకాసును గొంగునఁ గట్టనేర్చితో!
వన్నెలుఁ జిన్నెలున్ గలుగ వచ్చెనె భాగ్యము? తేర కాఁడ! ని
న్నెన్నఁ బనేమి? నాదుమననే కడుమెత్తని దెన్నిభంగులన్. 19

ఉ. తల్లియుఁ దల్లితల్లియును దజ్జనయిత్రియు నెన్నికొంపలో
గుల్లలుచేసి గుట్ట లిడికొన్నధన మ్మది యెల్ల నల్లముం
బెల్లముగాక నీకతన మెల్లఁగ డొల్లఁగఁజొచ్చె; నింతకున్
దల్లికిఁ గాని పోకిళులఁ దాఁ జను రోచెలి పేరు దెచ్చునే! 20

శా. "అమ్మా! అంకుమగండు వీపుమను దా నావంతయున్ దుల్పఁదే
నమ్మంబోకుము రాజునైన నొరు నైనంగాని నీచేతిలో

సొమ్ముం బెట్టిననాఁడు దక్క మొగమున్ జూపెట్టకే" యంచు నే
ర్పె మ్మామయల్, చెవి నిల్లు గట్టుకొని పోరెదన్, దల్లి నిన్నావఁగన్. 21

ఉ. ఐన నదేమొ నీ వనిన నావల వేలకువేలు వచ్చినన్
గాని వృథాప్రయాస మిటఁ గన్పడినన్ మన మింద చచ్చుఁ, బో
సి నెల కొక్కరూపికయు నీ విడనెంచ విఁకెన్ని నాళ్ళు ని
న్నాని చరింతుఁ ? దల్లియును నున్నకుటుంబముఁ దిట్టిపోయఁగన్. 22

ఉ. ఈపురిలోని మాకులమునింతులయం దొకవిద్దెఁ గాదుసూ!
రూపమునందు నేరుపున రూఢిగ నా కెనయైన చాన నీ
వే పరికింపు మందఱును వేలకువేలు ధనమ్ము గూర్చి రే
నే పదడైతి నీకతన, నీవును రా విఁకఁ గొన్ని నాళ్ళకున్. 23

తే. గీ. జనని నానంద మొనరింపఁ జాలనైతిఁ
గొలమువారలలోఁ బెద్దకూళనైతి
బేలనై సరివారలఁ బోలనైతి
నేల వేయును ? నీకె యిల్లాలనైతి. 24

చ. ఇతరకులమ్మునం బొడమునింతులఁ బిన్నటినాఁడ తెచ్చి పెం
చి తగిన విద్దె బుద్ధియును జెప్పియు నొండొకజాతిపూరుషుం
కృతుల నశల్ స్వజాతి నలరించినభంగిని సానిఁ జేయ నా
సతి తమ కత్తె దెంతయును సానులకున్ దలవంపు నింపుచున్. 25

చ. అనుచు నొకప్పుడున్ వినని యప్పలుకుల్ చెవి సోఁకినంత న
వ్వనితకు దాసుఁడైన విటవల్లభుఁ డల్లన గుండె జల్లనన్
గన లుదయింప నాఁచికొని కాదని యౌనని పల్కలేక లో
సనుకొనె నిట్లు "సీ! పడపుటంగన లిట్టిరె యేరికేనియున్. 26

చ. ననుఁ గని కాని భోజన మొనర్పదు న న్వినికాని యన్యమున్
విన దొకవేళనైన నను వీడి యెఱుంగదు గర్వ మన్నమా
టన వినరాదు దీనిహృదయం బిపు డెంతటిలోన మాఱె, "రో
వనితల పేర్మి కల్ల" యనువార్త లసత్యము లెట్టులౌ భువిన్? 27

చ. జనని యొనర్చుబోధములచందము దాఁ దలకెక్కి యుండునా ?
తన చెలికత్తియల్ సలుపుతంత్రము లాత్మఁ గలంచియుండునా ?
ననుఁ దలఁదాఁటు నింక నొకనాయకునిన్ వరియించి యుండునా ?
కనికర మింతలేక యిటు కాఱులు ప్రేలుట కేమిహేతువో! 28

చ. తనపసిప్రాయమందు విటు దైవముగాఁ గనునవ్వెలందియే
చనఁ జన మోటువాఱి యొకచందమునన్ గనుఁ, జుల్కఁజూచు, లొం
గినకొలఁదిన్ మఱింత వణకించును, సేవకుకన్న హీనుఁ గాఁ
గను నిది తుచ్ఛజాతులకుఁ గాక మఱొక్కఁటఁ గల్గ నేర్చునే." 29

వ. అని యచ్చెలి నుద్దేశించి.

తే. గీ. అడిగినను వచ్చు ద్రవ్యమ్ము లడుగకున్న
రాకపోవునె ? మర్యాద రాదుగాని
మగువ ! "యేడ్చినదానికి మగఁడువచ్చి
యేకులొడికినదానికి రాకపోఁడు."

తే. గీ. మొదలఁ దా నెంతచేసినఁ దుదకునొక్క
మాటతో నదియెల్లను మట్టుపడును
వినవె ? యీసామెతనునీవు వనజనయన !
"నూఱునోములు ఱంకుతోఁ దీఱిపోవె" 31

చ. ధన మనుమాట వేశ్యయనుదానికిఁ దోడన నీడవోలె నుం
డినయదియే నయంబుగ గడింపవలెన్ సమయమ్ముచూచి, యీ
నినయపు డావు పాలిడదె ? నీటి నొసంగవె వర్ష కాలమం
దున జలదమ్ము ? లింత మదిఁ దోఁచనిదానికిఁ జెప్పనేటికిన్ ? 32

క. అన జలజాక్షియు మోమున
నునునగవు నెలంగ "నోయనుంగుబొజుంగా !
నిను ధన మిమ్మనుటకు వె
జ్జినె ! యెక్కడఁదెత్తు ? వది, యెఱింగింపుమొగిన్. 33

వ. ఇట్టివట్టునఁ గృష్ణునకు నొక గొల్లచేడియ చెప్పిన సమాధానమ్ము గల దాకర్ణింపుము.

మ. జనన మ్మాదిగఁ బొట్టనించితివిగా చౌర్యమ్మె కార్యమ్ముగా?
ధన మొక్కింతయు నీయకే వరిజసతీదాంపత్యముల్ గొన్న నీ
జనసంబుల్ పదికోటు లీఋణము దీర్పన్నేర్చునే? యట్టి నీ
కును నేమున్నది? యేమొసంగెద? వహో! గోపాలచూడామణీ.''35

వ. అని యాజలజాక్షి యతనిన్ గొంతబుజ్జగించి మఱియును. 36

మత్తకోకిల. ''గాన మన్ మిషచేతఁ గొందఱఁ గన్నెలన్ వలపించియా
పైని నాట్యమటంచుఁ గొందఱ బాలలన్ గికురించియున్
సూనబాణకళాపరిపీణతఁ జూపి కొందఱఁ బ్రోడలన్
మానభంగ మొనర్చునీవును మా కొసంగెడి దేమిటో! 37

ఉ. కావున నిన్ను నేను ధనకాంక్షమెయిన్ జిననాఁటనుండియున్
బూవిలుకానిముచ్చటలఁ బొందఁగలే దిది నిక్కువంబు, నే
నేవిధినైన జన్మమిది యెంతకునుండునొ యంతవట్టు నీ
తో విడకుండుటే నిజము తొంబడివిఘ్నము లిందు వచ్చినన్. 38

క. మనచెలిమికి భంగ మ్మెం
దును గల్గకయుండునట్టి త్రోవను ద్రవ్యం
బును నార్జింపఁగవలె; నే
మన ద్రవ్యము లేమి నెట్టులగుఁ బోషణముల్? 39

ఆ. వె. "కూరుచుండి తినిన గుళ్ళుగోపురములు
నాట'' వెన్నినాళ్ల కగును నింట
నున్నద్రవ్య? మింక నొండొక్కసదుపాయ
మెద్దియేనిఁ జూచుటే హితంబు. 40

క. ధన మెంత నీవొసంగినఁ
గొన, నది యేమంటివేని, గూఢమ్మగు వ
ర్తన గల్గుపిరియునిపై మన
మెనసినగతి నుంచుకొనిన నెనయుదు వింటే. 41

ఉ. ఎంతధన మ్మొసంగినను నెన్నినగల్ మెయినిండ వైచినన్
గాంతుఁ డొకండు వేఱొకఁడు గావలె నిష్టుఁడు రోవెలంది కీ

యింతుల మర్మకర్మము లొకింత యెఱుంగ రహో! జమీనుదా
ర్లంతిపురమ్ములం దిడుదు రందును మానవు మా ప్రవర్తనల్. 42

గీ. అభినయమటంచునో గానమనియొ వైద్య
మనియొ మఱియెద్దియో మిష యనువుపఱచి
తనకుఁ బ్రియుఁడగువాని నంతఃపురమున
కళ్రిమమ్మున రప్పింతు రబ్జముఖులు. 43

క. అది యేమిక్షర్మమో! తొం
బదిలక్ష లొసంగెనేని మదనుండేనిన్
గుదురదు మన మిక్కాంతల,
కద నెఱిఁగినయట్టివిటునియందుం బోలెన్. 44

మ. ఇదియే నిక్కముగాకయున్న విను మీ వీయూరనేకాదు తొం
బదియూళ్ళన్ గనుఁగొమ్ము ద్రివ్యమహితుల్ మాజాతి పూఁబోణులన్
బదిల మ్మొగతి నుంచుకొంటయును నప్పద్మాక్షు లింకొక్కనిన్
గదికిన్ దూతిక నంపి తెచ్చుకొనుటే గన్పట్టు నీ కెల్లెడన్. 45

ఉ. కొందఱువెట్టు లయ్యెడలఁ గొండొకమానిసి ద్వారమందుఁ గా
పుం దగుజీత మిచ్చి యిడిపోదురు; వాని కొకింత యిచ్చినన్
జందనగంధికిన్ విటునిఁ జయ్యన వాఁ డొనఁగూర్చుఁ; గొన్నిచో
ట్లం దగ వాఁడె యా విటుఁడు; లంజెలనైజము లెన్న నేటికిన్. 46

ఉ. నమ్మవుగాని నీకు నొకనాతిచమత్కృతి చెప్పదాన మా
యిమ్మన కావలన్‌గల మృగేక్షణ నాథుఁడు శయ్య నుండఁగా
నమ్మకచెల్ల! యింకొకని నచ్చటనే రతిఁ దేల్చె నిద్రి వోఁ
డమ్మహితుండు దీపమును నాఱదు కొంతల కెంత లిప్పనుల్. 47

చ. ఒక వెలచానలేయనుచు నూహ యొనర్పకు స్త్రీలజాతికే
సుకరము మాయ, యందు వెలనుందరు లిందులకై జనించుటన్
బ్రికటనకెక్కెనేనియును బాధయు నంతగ లేమిఁ జేతు రి
ట్టి కుటిల కృత్యముల్ విటు నటింపఁగఁ జేతురు కీలుబొమ్మగన్.'' 48

ఉ. నావుడు నాతఁ డిట్టులను "నాతిరొ! పిన్నటినాఁటనుండి మీ
రోవెలఁదుల్ పౌనర్పు పలురోఁతలు నేను నెఱుంగువాఁడ నీ
వేవిధి బోధచేసెదవొ యేర్పడఁ జెప్పుము ద్రివ్య మాగతం
బౌవల, నద్ది యెట్టిదియునైనఁ బొనర్చెద శంకఁ దక్కుచుణ్." 49

క. అన జలజాక్షియు మనమునఁ
దనకోరిక నెల్లునని ముదం బందుచు నే
ర్పున నిట్టులనియె దాని ర
సన నేమిట నవ్విధాత సలిపెణ్ బళిరే! 50

చ. "అరసితిఁగాదె! నీ వల యుదారుని, నాతఁడు మేటిసంపదన్
ధరణిపునంతవాఁడఁట! యుదారత నామమె చెప్పుచుండ నొం
డొరులు వచింపనేల? యతఁ డొక్కొకనాఁ డొకనాతియింటి కే
గి రహిని గానమున్ వినెడి కీలది నీవు నెఱుంగ కుందువే. 51

తే. గీ. ఇప్పటికి దేనియందు నయ్యెమ్మెకాని
మది లగింపమి నిక్కువం బదియు నొక్క
నిముసమున నేను లోఁగొందు నీకునాకుఁ
దగినద్రివ్యమ్ము నార్జింతు దానఁజేసి. 52

క. కావున నాతనితోఁ జన
వేవిధముననైనఁ జేసి యియ్యెడ కతనిన్
రాపింపుము తక్కినపని
నీ వేమియుఁ జేయవలదు నేన యెఱుఁగుదున్. 53

ఆ. వె. అతని తగులు గాంచి యామీఁద నీమీఁది
పేర్మి విడుతు నంచు భీతి నీకు
లేశమైన వలదు, లేఁబ్రాయమునఁ దగు
లొక్కన్నవాని విడుచుగోల గలదె! 54

చ. అతఁ డొకవేళ నన్నుఁ దనయంతిపురమ్మున నుండఁజేసి భృ
త్యతతులఁ గాపువెట్టినను దప్పక నాదగు నేర్పుకల్మి నీ

కుతుకము నెట్టులేని సమకూర్చెద వేయునునేల ? వాని "నౌ
ప్పితి" ననిపించెదన్ వలపుఁ బెంచి క్రమమ్ముగ నీసురాకకున్." 55

క. అనవుడు నాతఁడు తనదువ
దన మించుకఁ జేసికొనియు ధన మీలేమిన్
దన కది యీగతికిన్ ద
క్కినఁ దక్క దటంచు నెంచి కీలెఱిఁగి యొగిన్. 56

ఆ. వె. అది యకృత్యమగుట నాత్మ నెఱింగియు
దానివలనఁ గలుగుతగులుతిప్పు
కొనఁగలేక "వల్లె" యని యొప్పుకొనియె నే
పనికిఁ దుచ్ఛవిటులు పాలుపడరు ! 57

తే. గీ. రాణి నొరుఁ గూర్చె మున్ను భళ్యాణనృపతి
తనసతికిఁ దాన దూతయై చనియె నలుఁడు
పరుఁ గవయఁ బాండుఁ డిడె నాజ్ఞ భార్య, కంత
కన్న ఘనుఁడనె ? యిది భార్య గాదు నాకు. 58

క. అని మనము సమాధానం
బును బొందఁగఁ జేసికొని సుముఖుఁడై మెలమె
ల్లనఁ జని యొకదినమున ని
ల్లనియె నుదారుఁ గని మైత్రియలవడుకతనన్. 59

మ. "తమ రీయూరికి వచ్చు కార్యమది సొంతం బాయెనే? యేవిశే
షము లీపత్తనమందుఁ గాంచితిరి ? వాస మ్మిచ్చటన్ మీకు సౌ
ఖ్యముగా నున్నదియే ? యిటన్ దమరు నింకన్ గొన్నినా ళ్లుందురే ?
తమ రేగన్ మముబోఁటిమిత్రులకుఁ జింతల్ సెప్పఁగా శక్యమే. 60

శా. గానమ్మున్ వినుచుంటి రొఁగద ! సమగ్రప్రజ్ఞ యద్దాన నే
మీనాక్షీమణి కొప్పు ? నాట్యముననేమి యన్యమందేమి యే
ణే నాళీకముఖుల్ నుతింపఁ దగువా రీవీట ? మీవీటిలో
నీనాట్యాభినయాదికమ్ములకు హాయిన్ జెందువా రుందురే ?" 61

చ. అనవుడు "గానమందుఁ గల రంగన లయ్యెడ నెంద తెందఱో
యనుకృతికైన లేదభినయమ్మన కొక్కతె మాపురమ్మునం
దున నననేల, దేశమది దుర్గతిభాజన; మొక్కదీనికే
వినికి మెకాని యియ్యెడ వివేకిని గన్పడ దందు నెందునున్. 62

క. నెలనుండి యెంద తెందఱొ
యెలనాఁగలఁ జూచుచుంటి నించుక గానం
బలవడుఁ గాని యభినయ
మొలయదు మాదేశ మిదియు నొక్కటె తలఁపన్. 63

క. వినియుంటిఁ బ్రసంగమువశ
మున మును నీపట్టణమున ముగుద యొకతె చ
క్కనిరీతి నభినయమ్మనఁ
బనిసేయు నటంచు దాని వలయున్ జూడన్. 64

తే. గీ. దాని నామమ్ము మఱచితిఁగాని యంత
సుప్రసిద్ధకుఁ బేరేల? సొగసునకును
నదియె తగినదియఁట, యించుకంత కవన
మల్లునఁట, యెంతనిజమొ యీయంశములను? 65

క. దూరపుఁ గొండలు నునుపను
తీరో మఱియేమొ యానతికి నభినయమం
దేరాములు సరిరా రని
పేరు గలదు దానికచటఁ బెద్దగ" ననుడున్. 66

క. విని వెదకఁ బోవు తీవియ
దన కాళ్ళకుఁ దగిలిన ట్లితఁడు సంతోష
మ్మును గని "యది యొక్కతెయే
చను నీపురిలోని సానిజాతికిఁ దొడవై. 67

తే. గీ. అందమునకిక్క మరియాదలందులెక్క
యభినయపుఁదీవి, నడివయసమరుతీవి

గానమునవీణ, మేల్కావనానజాణ
సంవదకు మేటి, దానికేచాన సాటి ? 68

క. చిన్నప్పటినుండియు న
క్కన్నియ నెఱుఁగుదును నేను గలకలనగవుం
జెన్నగు నెమ్మోమున కొక
వన్నెయిడున్ మృదుల మధుర వచనపురచనల్. 69

తే. గీ. బాల్యమును మొట్టి మెడఁబట్టి బైటఁగొట్టి
యౌవనమురా భయమ్మున ననఁగఁజెలికి
చనులుచంకలదూఱెను గనులుచెవుల
దూఱె నడుమెటకేగెనో తోఁచ దహహా ! 70

సీ. మనసుదీఱఁగ నొక్కమాఱు చూచిన గండ
శిలలకైనను గుండజల జనించుఁ
జనవుమీఱఁగ నొక్కసారి ముట్టిన నుక్కు
కంబాలకును బులుకలు పొసంగుఁ
గులుకుచు నొకసారి పలుకరించినఁ బిచ్చి
వానికైనను గచ్చ వదలిపోవుఁ
బదనుగానొకమాఱు భావమ్ముసూచింప
బమ్మకైనను బుట్టు రిమ్మతెవులు
గీ. మురువుమురిసిన ముద్దులు మూటగట్టుఁ
బలుకుపలికినఁ దేనెలవానగురియు
నవ్వునవ్విన నోట రత్నాలురాలు
కలితలావణ్యపేటి యక్కాముఘోటి. 71

సీ. బిబ్బోకవతి గబ్బిగుబ్బదోయినిఁ జూడ
మతిమాలి బతిమాలు యతియు రతికి
ఉడురాజముఖి కంటఁబడి దానిజడఁజూడ
జడదారి పెడదారిఁ జనఁగఁ దివురు

కన్నెమిన్న బెడంగుకన్నుసన్నలుగన్నఁ
గన్నవాఁడును దాల్మి సున్నఁజేయుఁ
గల్కిముద్దులుగుల్కు చిల్కపల్కులకుల్కి
పల్కరింపఁగఁ జూచుఁ గల్కియైన
తే. గీ. నొంటిపాటునఁ జెలి కడనుండెనేని
దత్తరమ్మున వేదాంతి మెత్తపడును
జెలిశరీరమ్ము నొకపరి చేస్పృశింపఁ
బుంస్త్వ మొదవింపఁజేయు నపుంసకునకు. 72

ఉ. చామనచాయయున్ మిగులఁ జక్కనిచన్గవ లేడిచూపు ల
క్కామునికైననున్ వికృతి గల్పనఁజేసెడి సోయగమ్ము లీ
లామధురోక్తిచాతురి కలాకలనమ్ము బెడంగుఁ బ్రాయమున్
మోము నొయారమున్ భువనమోహనమై తగు నవ్వెలందికిన్. 73

తే. గీ. పేరు జలజాక్షి యది నేతిబీరకాయ
గాదు జలజమ్ములను దెచ్చి కమలసూతి
తాపడము సేయు శిల్పివిధమ్ము దోఁప
నతికె మోమున ననుటొక్క యక్కజంబె." 74

తే. గీ. అన నుదారుండు వల్కు "నీ యక్షరములె
మున్ను నేవిన్న యవియు నక్కన్నె కడకు
మనము పోవచ్చునో? దాని ఘనుఁ డెవఁడును
బెట్టికొనియుండఁడో? వాని కట్టులేదొ?" 75

చ. అన నతఁ డిట్లువల్కు "నది యాకొలమందునఁ బుట్టఁదగ్గజ
వ్వని యని యెంచఁబోకుఁడు ధ్రువమ్ముగఁ బూరుగుతోఁటలోని చం
దనలతయున్ గలంజపువనమ్మున నౌతులసీమతల్లి, దా
ని నడతచందమున్ వినుతు నిక్కము మీమన మక్కజంపడన్. 76

ఉ. కన్నెటిక మ్మొకానొకఁడు గైకొని వాని యదృష్ట మెట్టిదో
చెన్నఁటివాడుతప్ప నలచేడియ యెవ్వరో వాఁడెఱుంగఁ; దా

చిన్నియొయారి యాపయిని సీ! యని యెందులకో విరక్తిలోఁ
గొన్నదివోలెఁ గైకొనదు కోటు లొసంగెడివాఁడు వచ్చినన్. 77

ఉ. దానికిఁబ్రియ మియ్యెడల దగ్గఱదగ్గఱ నిర్వదేఁడు లే
మానిని యుండు నిట్టిక్రియ మానవలోకమునందుఁ? దన్మనం
బేనరనాథసూనుపయి నేర్పడియుండెనొ? యెందుకోస మీ
మౌనము తాల్చెనో? యొరులమానస మేగతిఁ గాననయ్యెడిన్. 78

సీ. ప్రార్థనరీతిగాఁ బద్యమ్ములనువ్రాసి
"వ్రాయుమీ జా" బంచుఁ బంపువారు
యుత్తరమ్మును వ్రాయకుండి యెచ్చటనైనఁ
గనుపడ్డఁ "గరుణ లే" దనెడివారు
లేనిపోనిపని గల్పించుక యింటిచు
ట్టును బడి తిరుగాడి చనెడివారు
అంగీకరింప లేదనెడి కోపముచేత
గోడకుఁ గాగితాల్ గొట్టువారు
తే. గీ. ఇంటిపై బెడ్డలనువైచి యేగువారు
గొట్టవలెనంచు లోలోన గొణుగువారు
నైనె తుదకు దానిపొందుఁ దామందలేక
విసివి వదలిరి యాజోలి వీటివిటులు. 79

మ. ఎవనిన్ ధన్యునిఁ జేయనున్నదియొ, తానెవ్వాని తారుణ్యమున్
గవివర్ణ్యం బొనరింపనున్నదియొ, యే కాంతాశిరోరత్నమున్
సవతాలై యుడికింపనున్నదియొ, యేసారజ్ఞు సంసారసా
రవిహీనత్వము వాపనున్నదియొ! నేరంబోల దూహింపఁగన్." 80

క. అనవుడుఁ "దాదృశగుణగణ
ఖనిఁ గనుఁగొనుటయును గొంత గణనీయమె నీ
వెనువెంట నెప్పుడేనియుఁ
జనుదెంచెదఁ దెల్పు తగిన సమయ" మ్మనుడున్. 81

క. "కనుఁగొని తెల్పెద" నని యా
జనవంచకుఁ డరిగె; దాని చక్కఁదనము నె
మ్మనమున నాటుకతన నూ
తనమాంద్య మ్మయ్యుదారు దరి కరుదెంచెన్. 82

క. దానియిలు సేరినట్లి
ద్దానిన్ గనుఁగొనినయట్లు దానిచతురతన్
దా నోడినట్లు మనమున
దానింగను దానినెంచు దాని నుతించున్. 83

తే. గీ. మునుపు వినినప్పుడే కొంత మొలకగనిన
వాని యనురాగవృక్ష మివ్వానికతన
నిపుడు తిరిగియు వింటచే నెదిగి వింత
సరణి నొక్కింత శాఖోపశాఖ లలమె. 84

వ. అట్టియెడ నింతకుమున్ను జలజాక్షి గుఱిచి ప్రశంసించిన వంచకున
కొక్కింత శతృవగు మఱియొక్క విటుం డిట్లను. 85

తే. గీ. ఎవనితోఁ నెవ్వఁడేనిఁ దన్నించుకంత
యడుగకున్నప్డు మంచియే యగునుగాక
చెట్టయగుఁగాక తనయంతఁజెప్పఁదొడఁగు
వానికన్నను బేల యెందైనఁ గలఁడె? 86

క. ఐనను మీశ్రేయస్సు ప్ర
ధానముగాఁ గోరి మీదుతలఁపెక్కంగా
నానేర్చినంతలో మీ
కేనొక సంగతినిజెప్ప నెంచితినిజుఁడీ. 87

క. విటవర్తనలోఁ జిన్న
ప్పటినుండియుఁ దిరిగి దానఁ బడుపాటుల నొ
క్కటియును దక్కక యెఱిఁగిన
పటుమతి నని నన్నెఱుంగవలయును మీరల్. 88

క. విధవలనేకులు గల రా
విధవలలో నధమమైన వేశ్యఁ దగులు దు
ర్విధము గలవాఁడె మొదలిటి
విధవ మదీయానుభవము వినిచెదఁజూండీ! 89

క. ప్రేమ మొకించుక లేకయె
కామముగల వనితవలెనె కాసునకై లా
నోమునుతునైనఁ గూడెడి
సామాన్యం గూడువాని జన్మము ఘనమే? 90

తే. గీ. ఇహపరమ్ముల నెఱుఁగని హీనమతులు
కష్టసుఖముల నెఱుఁగని కఠినమతులు
మానమర్యాదలెఱుఁగని మందమతులు
తక్క వెలవెలఁదుల పొందు దలఁపఠెందు. 91

చండుగద్రోహమూది నిజధర్మములున్ విడనాడి బోగపున్
ముండలతోడఁ బోవుటకు బుద్ధిని ప్రేరణ చేయుచున్న యా
రండలకొడ్కు దానికి సరాసరిగా ధనమీయకున్న బ్ర
హ్మాండము మున్గిపోయినటు లావయి నేడ్చును సర్వశూన్యుఁడై. 92

ఆ. వె. ఉండఁ గొంపలేక, పండఁ బానుపులేక
ముండకిచ్చుటకును ముడుపు లేక
మొండితనముపూని దండివార మటంచు
బండవిటులు దిరుగుచుండఁ గనమె! 93

•. వేసారుల్ పచరించినన్ మనము తృప్తిం జెందఁగాఁ బోదు, వ్య
త్యాసమ్ముల్ ప్రబలించు, బుద్ధి చెడు, నాయాసమ్ము మెండౌను, వి
శ్వాసమ్మున్ జెడిపోవుఁ, గోప మొదవున్, వాంఛల్ తుదల్ముట్ట; వీ
స్త్రీసాంగత్యముకన్నఁ బాడుపని వేఱేలేదు చర్చింపఁగన్. 94

•. వైకుంఠమ్మయి శంభులోకమయి దేవజ్యేష్ఠునావాసమై
నాకంబై నరలోకమై నరకమై నానాఁటికిం దోఁచు సీ

రాకాచంద్రముఖీసమాగమమునన్ బ్రాజ్ఞేతరుల్ వోలె సు
శ్లోకుల్ పండితులున్ భ్రమింతు రిది యిఖపాప్రియ మూహింపఁగన్. 95

తే. గీ. మొదల సంసారమే కడుమోహమయము
గాన దానికె యొప్ప రఖండమతులు
దానిలో లంజెవలని యందైన సుఖము
చెప్పనా ! శత్రుసకును నీచేటు వలదు. 96

క. తలిదండ్రులు మోదింతురొ ?
కులమునను బ్రతిష్ఠగలదొ ? కులకామిని లో
నలమట గాంచదొ ? యేమిటఁ
గలుగున్ సౌఖ్యమ్ము లంజెకొంపురమందున్ ? 97

క. తనువుచెడు మానమడఁగున్
ధనముడుగున్ శుచికిఁ దనకు దవ్వగుఁ బాన
మ్మును నబ్బు జూద మెనయున్
ధనకాంతలు నేర్పనట్టి తప్పులు గలవే ? 98

క. 'మనతలన పుట్టెనే ? యి
ప్పను' లని యొకవేళ మీరు ప్రశ్నింతురు, కై
కొనవలె నటులేనియుఁ దాఁ
దనకన్నన్ జిన్నదానిఁ దగియెడిదానిన్. 99

క. "వచ్చియు రాని కుచమ్ములు
వచ్చియు రానట్టి ముద్దుబాలుర పలుకుల్
హెచ్చగు మోదమునిచ్చును"
నచ్చును రసికులకు నవియె నవనవగరిమన్. 100

క ఒఱఁగిన చనుఁగవ గలిగిన
తరుణిం గవగూడుకన్నఁ దఱచై కడుఁ గ్రి
క్కిఱిసిన చనుఁగవ గలిగిన
తరుణుల పదతాడనము శతగుణము మెఱుఁగా. 101

గిల్లినఁ బాలుగారు కలికిన్ గవఁగూడిన సౌఖ్యమబ్బుఁ గా
కెల్ల విటాగ్రగణ్యులును నెత్తరతత్తఱ చేసినట్టి యా
యల్లరిబోటిఁ గూడ సుఖ మబ్బునె? మాటలతేట దక్క మీ
యుల్లమునందుఁ జూచికొనుఁ డూరకవాఁగెడివాఁడఁ గాఁజుఁడీ. 102

పున్నమనాఁటి చందురుని పోఁడిమి మంచిది గా దటంచు నే
నెన్నఁడుగాని పల్కనిఁక నేమన, నద్ది క్రిమక్రిమమ్ముగా
సన్నగిలున్; ద్వితీయ నగు చందురుఁ డన్నఁ గ్రమక్రమమ్ముగా
నున్నతి చెందు భేద మిదియొక్కటి ప్రౌఢకును న్నవోఢకున్. 103

తే. గీ. అందులో మీర లెద్దానిపొందు సేయ
నెంచుచుంటిరొ యదియు మీకీడుగాదు
దానికిం గూర్చి వాఁడిట్లు దారి వేసె
బోటి యద్ది యిక్ష్వాకులనాఁటి దవుర! 104

తే. గీ. ఇపుడు మీతోడఁజెప్పిన యీపరిబుద్ధుఁ
డెలమి నివ్వన్నెలాఁడికి వలపుమగఁడు
పేరుగురివ్వంగనేల? యీయూర దీనిఁ
జూడకున్నట్టివార లెచ్చోటలేరు. 105

క. ధనవాంఛలేకయే యి
వ్వనితామణి యీడు వచ్చువఱకే విటులన్
గని పిల్చి కూడఁజొచ్చెను
దన కౌలమున కన్నెలెల్లఁ దను నవ్వంగన్. 106

ఆ. వె. "మాఱుమనువు దానిఁ జేరంగఁదీసిన
మొదటిమగని సోదె మొదలుపెట్టె"
నన్నరీతి నిది రసాభాస మందును
నెక్కుడనుచు మీర లెఱుఁగవలయు. 107

క. చాతుర్మాస్యలలో యతు
లేతీరున బొంకెదరొ యదే తీరున వే

శ్యాతరుణులు వయసు గడున్
దాఁటురు తలక్రిందుచూడఁదగు నటు నిచటన్. 108

ఆ. వె. తనకుఁ బెద్దయైన తరుణితోఁ గూడుట
యాయు వణఁగఁజేయు టట్టులుండ
"దాని కేటి పీనితగు: లేడకే!" డంచు
నగుదు రెల్లవారు నగడుచేసి. 109

తే. గీ. కడఁగి "కడవంత గుమ్మడికాయ కత్తి
పీఁటకగు లోఁకు"వని యట్టి బోటి నొప్పు
టొప్పిదం బేనియును దీని నొప్పఁబోకుఁ
డింతకన్నను జపలురా లెందులేదు." 170

క. అన నతఁడిట్లను "నేమము
లును గఱవే! చెప్పవచ్చు లోఁబడియెడి య
జ్జనములు దొరకరు; వేశ్యా
జనులకుఁ గలదొసఁగు లితరజనులకు లేవే? 111

తే. గీ. దేనియందైన ననుభూతి దీఱుపిదప
దాని నిరసించువాఁడంత జ్ఞానిగాఁడు
మొట్టమొదటన నిరసించు నట్టివాని
నెన్నఁగాఁదగు; వారలు సున్న జగతి. 112

క. అనిపలుక నాతఁ డంతటఁ
జనియె నుదారుఁ డిటులోనఁ జర్చించె "నొకం
డనుమోదించిన వస్తువు
జనుఁ డింకొకఁ డొప్పఁడిచియ సహజం బెందున్. 113

క. చందురుకాంతిం గని లో
నెందఱు సంతోష మంద రెయ్యెడలను? దా
మందునె పంకజములు? జగ
మందఱికిన్ ముద మొసంగునది లేదెందున్. 114

ఉ. దానిపరివర్తనన్ గుఱిచి తద్దయు నాతఁడు నచ్చఁజెప్పు న
ప్డేనరుసైన నయ్యతివ యేలికొనన్ గమకింప దన్న మా
టే నిజ, మక్కతమ్మునన యాతని కాతరుణీవతంసమం
దూనె నసూయ నిక్కమది; యొక్కఁడు సెప్పెడిబుద్ధు లొప్పునే? 115

ఆ. వె. దాని వినినదాది తన్మయంబయి చిత్త
వృత్తి విస్మృతాన్యవృత్త మయ్యెఁ
గనిన యప్పు డేమి గానున్నదో బుద్ధి
కర్మ మనుసరించుఁగాదె! యెందు. 116

సీ. కాంతలతోఁ బొందఁగారామి నిక్కమా!
యటులైన నేల పెండ్లాడవలయు?
అన్యకాంతఁ బఁ గూడు టనుచితంబందుమా!
యటులైన నిదియుఁగా దన్యకాంత
వెలయాండ్రిచెల్మి తప్పిదమౌనటందుమా!
యటులైన పీండ్రెందు కవనియందు?
సత్కులీనులకు నాచారంబు గా దందు
మా! యింతలోన నేమౌఁ గులమ్ము?

తే. గీ. కలియుగమ్మున నీరీతి కట్టుబాఁటు
గాని మున్ను శకుంతల గాదె? వేశ్య
యాఁపె గొన్న దుష్యంతున కందునింద
నేమి లోపమ్ము గల్గె? నిందేటిశంక? 117

చ. పలువురు నొక్కచేడియకుఁ బాల్పడు టొప్పదుగాని నేమమున్
వెలసెడి యిట్టియుగ్మలిని వీధిమొగమ్ము గనంగ నీక తాఁ
గులసతిఁబోలె నుంచుకొనఁగూడదె? దీన మఱేమిలోపమౌఁ?
గలిమికి నెందునున్ ఫలముగావె, మహోన్నతభోగభాగ్యముల్? 118

ఉ. భోగమునందు నిచ్చలను బొందనివా రిల లేరు; దానికిన్
ద్యాగము ముఖ్య, మందులకు ద్రివ్యము గావలె; దానిచేమి న

య్యాగమవేత్త లీసుఖము నందఁగలేక స్వరీతి నెల్లరన్
భోగవిహీనులన్ సలుపఁ బొత్తము లీక్రియవ్రాసి రీసునన్. 119

క. ఒకని ధనమౌటచేఁ బర
వికచాంభోజాక్షి నెనయువిధ మది దోసం
బిఁక సకలజనులకును దా
నొకగతి ధనమగుట వేశ్య నొందందగదే. 120

క. ధననాశన తనునాశన
ఘనతానాశనము లింపుఁ గలుగుట ధ్రువమై
నను నెల్లరకును నయ్యవి
పనుపడు ననరాదు భాగ్యవశమగుకతనన్. 121

తే. గీ. ఎందునేనియు సందియ మెనయకుండ
మనుజుఁడు ప్రవర్తనమ్మను గొనఁగవలయుఁ
గాని దీర్ఘయోజన కొఱగాదు "సంశ
యాత్మనసియించు" నని పెద్ద లండ్రుగాదె. 122

ఉ. సారవిహీనమైన భవసాగరమందుఁ గురంగలోచనల్
సారము, తెల్వితేటలును జాణతనమ్మను నందుముఖ్య, మీ
తీరు స్వతంత్రలైన సుదతీమణులందుఁ బొసంగు, వాం డ్రిహో!
జారిణులంచు మానుకొనఁ జాతురి యింకెటఁ జూడ గల్గెడిన్. 123

ఆ. వె. దొసఁగు లెన్నియేనిఁ బొసఁగుఁగా కెందును
గలలఁ గానవిద్య కన్న లేదు;
అంగనాజనమ్మునందు రూపాజీవ
కన్న మనము దనుపుకన్నె మున్న. 124

చ. అదియునుఁ గాక వస్తుగుణ మారయనెంచిన దేనికెందు నె
య్యది సహజంబొ దానిఁ గననౌనట, వేఱొకచోట నించుమిం
చు దనకు నట్టిసంగతియె చొప్పడినన్ సహజప్రచారమై
యొదవమిఁ దెచ్చిపెట్టినటు లుండకమాన దదెన్ని భంగులన్. 125

క. ఆమనిఁబోడము రసాలము
తో ఘటియొక ఋతువునందుఁ దొడరునదియ తా
నామధురిమ మిడనేరదు
పో! మహినది మేనమామపోలిక యగుటన్." 126

క. ఇటు పలువిధముల యోజిం
పుట కారంభించునంత మొట్టమొదటి య
వ్విటుఁ దేగుదెంచి "యటకే
గుట రే" పని చెప్పుటయు రగుల్కొనుకోర్కెన్. 127

తే. గీ. అందులకె సిద్ధమైయుంట నతఁడు "వల్లె"
యనియె; నంతట మఱునాఁడు నరుగుదెంచె
నర్మసఖుతోడఁగూడి యన్నాతిమిన్న
సదనమునకేగె నధినయాసక్తి నతఁడు. 128

— గద్య —

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబైన
పాణిగృహీతయందు ద్వితీయాశ్వాసము.

పాణిగృహీత

తృతీయాశ్వాసము.

క. సరసతరరుచిరగీత
స్వరసాదర! లక్ష్మణాగ్రజన్మగృహీతా!
గురుతరభాగ్యసమేతా!
చిరకీర్తిప్రాప్తికామ! సీతారామా!

తే. గీ. అవధరింపు మనంతరం బాలతాంగి
యెప్పుడును గనుమాయక యెసక మెసఁగు
తనదుదేహమ్ము గేహమ్ముఁ దదధికమగు
సొంపుగులుక నలంకృతుల్ చొనిపి పిదప. 2

క. తత్తదుపాంగమ్ముల స
త్యుత్తమగతి నలవరించి యొక్కయెడఁ దదా
యత్తమ్మగు చిత్తమ్మున
నత్తరుణి గవాక్షనిహితమగు చూపొలయన్. 3

తే. గీ. ఎదురుచూచుచు నున్నంత నిరువు రచటి
కేగి రేగుటయును దరుణేందువదన
దవ్వులన కాంచి కేళీసదనములోని
కంతలోఁ జనె సిగ్గున్న యబలవోలె. 4

తే. గీ. అయ్యుదారుని నొక యుచితాసనమున
నుండఁగాఁజేసి నర్మసఖుండు లోని
కరిగి "యిదియేమిపాపమో యబల! యతని
దీసికొనివచ్చినప్పు డీతీరు తగునె?" 5

వ. అన నా టక్కరికరిగమన యతని కిట్లను,

దూరమునందు నున్నయెడఁ దోయజనేత్రల కెంతయేని వా
గ్ధోరణి యుప్పతిల్లు మదిఁ గొం కొకయించుకయున్ జనింప దా
ధీరతయున్ గభీరతయుఁ దెంపును బెంపును డగ్గఱైన య
పూరుషుమోము గన్గొనినఁ బోవు నదెంతటి ప్రౌఢకేనియున్. 6

క. నమ్మెదవొ, లేదొ యాతని
నెమ్మొగముం గనినయంతనే మదిలో నొ
క్కమ్మడిగ లజ్జవొడమెన్
జిమ్మన నది వదలి చనదు చేవదగులుటన్. 7

క. పసితనమునుండి నన్నున్
గుసుమశరవిహారములఁ దగుల్కొల్పిన నీ
దు సమీపమ్మున నితరుని
దెస మొగమెటు త్రిప్పి నిలువఁ దేఁకువ గలుగున్. 8

క. పలువురు పిర్యురాఁడ్రొక్కట
గలసభఁ బురుషుండు నిలువఁగలఁ డవిరసముగా
దొలఁగింపదు; కామిను లటు
నిలుచుటకున్ దగరు రసము నీరసము నగున్. 9

అను నక్కలికి ప్రసంగమ్మున కడ్డుగా నతం డిట్లను.

క. "అతఁ డచట నే నిచట నుం
ట తగదు నే నెఱుఁగనట్టి టక్కరితనమా?
యతివ! యిది, సిగ్గు మీఱా
తి తరుణులకు నున్న యింత తెల్లం బెన్నన్" 10

తే. గీ. అని యతండరుగుటయు నయ్యతివమిన్న
యల్లనల్లన వారుండునట్టియెడకు
నరిగి యటఁ గంబ మొక్కింత యడ్డుగాఁగ
నోరగానిల్చి కాంచుచునుండునంత. 11

క. తనమది నద్దానినిఁ గనుఁ
గొను బెప్పుడటంచుఁ గోర్కె గుబ్బతిలఁగఁ జిం

తనసేయు నయ్యుదారుఁడు
వనితబెడంగంతఁగాంచి వహ్వారె! యనుచున్. 12

తే. గీ. మెచ్చి "యిచ్చపలాక్షి నామేడనుంచ
నేర్చితినయేని నాకు వన్నెయును వాసి
కలుగు జవ్వన మిది సార్థకత్వమందుఁ
గలిమి గలుగుటకును సుంతగలుగు ఫలము. 13

క. తగు కాంతతోడఁబొందున్
దగులని మనుజునకునైన ధనధాన్యమ్ముల్
సొగసును జాణతనమ్మను
భగవద్వంచితము లధికపాపాస్పదముల్. 14

ఉ. ఈతరుణీమణిన్ గలసి యించుక భేదము లేక యుండఁ దా
నేతరుణుండు కామకల లెప్పుడు చింతనసేయుచున్ లస
ద్గీతవినోదముల్ గనుచుఁ గేవల మోదమయాత్ముఁడై వయ
స్స్ఫూతికి సార్థకత్వ మొదవించునొ, వాఁడుగదా! కృతార్థుఁడౌ." 15

క. అని యూహసేయు దానిన్
బునరాలోకన మొనర్చి మరియు మఱియు న
వ్వనిత కిలసాటి లే దని
తనలో నానందమందుఁ దనియు నెడందన్. 16

తే. గీ. అట్టియెడ నర్మసఖుఁడిట్టు లను "జగాన
నభినయమ్మన నీపాటి యందకత్తె
గానఁగారాదు, గానమ్ముఁ గవనశక్తి
దానికిన్ దోడు దీని కేతరుణి లేదు? 17

క. ఎదుటన్ జెప్పిన నుతియని
మది నమ్మదవతికిఁ దోఁచు మాటలిఁకేలా?
గుదిగూర్చె నన్నిసంగతు
లిది తావుగ నెంచి ధాత యింపెసలారన్." 18

క. అని జలజాక్షిం గనుఁగొని
"ననఁబోణిరో! సిగ్గు వారనాతికిఁ దగునే?
కనుఁగొన వచ్చినవారల
మనమెక్కన్ మెలఁగకుంట మరియాదటవే? 19

క. సిగ్గుగల వారకాంతయు
సిగ్గెడలు కులాంగనయును జెడుదురు; నీవీ
యెగ్గెఱుఁగ నేర విదియొక
పెగ్గెయనుచు గునిసె దిందుఁ బెంపుగలుగునే. 20

తే. గీ. "సగముచచ్చి యంతయుఁజచ్చి జగతి గాన
హాస్యములు నేర్చికొనవలె" నందు రందు
నభినయమ్మును నట్టిద యదియుఁగల్గి
యింత సిగ్గుండఁజనునె? యో యిగురుఁబోణి. 21

క. నీ తెలివితేటలకు సం
గీతాభినయప్రసక్తికిన్ గైతకుఁ బ్ర
ఖ్యాతిఁ జెడఁగొట్టెఁగదః లో
కాతీతంబైన లజ్జ యలవడి యబలా." 22

క. అనుమాటకుఁ బ్రత్యుత్తర
మును జెప్పక యంతకన్న మొగ మించుక వం
చి నగుచు నా జలజాక్షి య
భినయపుఁ బాండిత్యమెల్ల వెల్లడి చేసెన్. 23

తే. గీ. తెచ్చి పెట్టిన సిగ్గయ్యె ధీర యగుట
సహజమై ఖరిఁ గనఁజేసి చలదపాంగ
వీక్షణమ్ముల నొక్కింత వెల్లిగొలుప
నిండుమరులెక్క యయ్యుదారుండు పలుకు. 24

తే. గీ. "ఏటి కిద్దాని నీవలయించె దింక?
నీవు చెప్పిన దంతయు నిక్కమయ్యె;

'పఱలు లంజెలలోఁ బతివ్రిత, కులాంగ
నాజనమ్ముల లంజెయు' నాఁగవినమె. 25

తే. గీ. నీవు చెప్పినయట్లన యీవెలంది
యేదియోకారణమ్మున నిక్కాలమునఁ
బొడమెఁగాఁబోలు వయసునఁ బ్రోఢయయ్యు
నింతబిడియ మిక్కాలమున నెందుఁగలదె! 26

తే. గీ. అభినయమ్మది చూచినయట్టులయ్యె;
గాన మీరీతి చక్కనికాంతి గలుగు
పలువరుస గలకలుకుల కొలయు టరుదె!
కవన మీరెంటికన్నను గష్టమగునె?'' 27

క. అను నాతనిపలుకులు విని
తనపై నవ్వానిమనము తగులుట నిక్కం
బని యెంచి యంతలోఁ దీ
అని చింత వహించి యిటు కరమునూహించున్. 28

ఉ. చక్కనివాఁడు మేటి సరసమ్మగు వర్తన మొప్పువాఁడు బల్
టక్కరి గానముఖ్యకలలన్ గడునేర్పరి ద్రవ్యవంతుఁ డ
మ్మక్క! యితండు నాకుఁ బ్రియుఁడౌట పురాకృతపుణ్య, మైననున్
జిక్కనపూర్వపుంబ్రియుని స్నేహము నేగతి మాననేర్చెదన్? 29

క. ఇతనిన్ గాంచిన దాదిగ
మతి నీరై యంతు లేనిమరులున కెరయై
సత మైన చింతఁబడి వి
స్మృతసకలం బయ్యె ముందు మెలఁగుట యెట్లో! 30

చ. ఇతని వరించి యెల్లపు డహీనసుఖమ్ముల నందుచున్ రమో
న్నతి కధికార మూనినమనమ్మునఁ దన్ దలపెట్టనేని నన్
మతిఁదలపోసియున్ విసివి మాటికి దూఱియుఁ ద్రోవగాన క
చ్చతురుఁడు కాయముఁబావిడి యశ మ్మెటువంటిది నాకుఁ గూర్చునో. 31

మ. ఎపుడో యేమగునో యటంచు మదిలో నెంచంగ నేలా! యితం
డిపుడే తా మొగ మింత చేసికొని యేదేఁ బెద్దయాపత్తు నె
త్తిపయిన్ వ్రాలినయట్లు చింతగొనుచున్ ధీరత్వముం బూనుటన్
గపటానందము పైకిఁ జొప్పడుగతిన్ గన్పట్టుచున్నాఁడహో. 32

సీ. ఏకర్మమెఱుఁగని యెలబ్రాయమున నేను
కసరికొట్ట నొకింత విసువఁడయ్యె
నెఱిఁగియు నెఱుఁగని చిఱుతగుబ్బలనాఁటి
పరుసదనానకు వెఱువఁడయ్యె
నెట్టకేలకు నాదుగుట్టు కైకొని వృద్ధ
యాడిపోసినదాని కలుగఁడయ్యె
నాకారణమునఁ దనకుటుంబమునఁ గల్గు
కలహమ్ములకు భీతి గాంచఁడయ్యె
తే. గీ. నన్నిటికినోర్చి ననుఁబ్రియురాలొ లేక
దైవమో యనుబుద్ధి నెదందలంచు
చున్నవాని వృథా ద్రవ్యమన్న కార
ణమున విడనాడు నాకు జన్మమును గలదె? 33

తే. గీ. దౌత్యమంగీకరించె నాతనిఁగరంచె
నంతఁజో కియ్యెడకుఁదెచ్చెఁ జింతగలిగి
యును మదుపకారమునకు దాని నెడఁజేసి
యూసు దిగమ్రింగె నింతవిశ్వాసి గలఁడె? 34

చ. ఇటువయి నీతనిన్ మఱవకే యొకభంగిని గారవించి య
క్కటికము చూపి నేను గలకాలము సౌఖ్యము నందఁజేసినన్
గటకట! లానెదఁ మఱచుఁగాక యిదెల్లను గామియౌట, నా
కెటు మఱవంగవచ్చు నిది యెన్నిభవమ్ములకైనఁ జాలదే. 35

చ. "తనప్రియుఁ డైనవాఁడఁ టొకతప్పును నాతనియందు లేదఁ తే
పనియు నొనర్చువాఁడఁట! సెబాసు! ధనమ్మున కాస చెంది య

య్యనఘుని నీచకృత్యమున కాస్పదుఁగా నొనరించె నొక్క రో
వనిత" యటన్న దుర్యశమువాయఁగ నాకు నుపాయ మున్నదే. 36

తే. గీ. పెండిలిని నాడకుండిన నుండెఁగాని
వార కామినియైనను వచ్చు నొకానొ
కని వరించి తదనుగతిగా మెలంగ
వలయు ననుకట్టుఁబాటుండవలదె జగతి. 37

ఉ. మాలెతకన్న హీన లగుమానవతుల్ వ్యభిచారవృత్తికిన్
జాలక కట్టుఁబాటునకు జంకుచు నొక్కొకనిన్ వరించుచున్
గాలము పుచ్చుచుండ గణికాజనమంతకు నెంతహీనమో ?
కూళతనమ్ముననా బడుచుకొంటకు రోయ దొకించు కేనియున్. 38

తే. గీ. ఒకఁడు వోయినమీఁద వేఱొకనిఁ గట్టి
కొంట యాచార మొకకొన్ని కొలములందు
నందులోనను జేరదీ యధమకులము
ధాత వంచించె నీజాతి తలిరుఁబోండ్ల. 39

క. అని తనమనమునఁ జింతిలు
వనితామణి సారెసారె; వార లిరువురున్
దనతన కనుగుణ మగురీ
తిని జింతం గాంతు రదియుఁ దెలుపన్ వశమే ? 40

తే. గీ. ముగురు వీగతి నొందొరు మొగముగనుచు
నెడతెగని చింతయను సంద్ర మీఁదుచుండఁ
దరణి యంతట వారికిఁ దరణియగుట
కో యనఁగఁ బశ్చిమాంబుధి డాయఁజనియె. 41

క. అంత సుదాముం డచ్చెలి
చెంత న్నిలుపోపలేక చేతోజాత
శాంతికి వశుఁడై చనియెడి
చింతన్ లేచుటయు నతని చెలికాఁ డనియెన్. 42

"గానమువింటిమో కవనకౌశలమున్ దిలకించినారమో
మౌనమునందుఁ గల్గు నసమానపుఁజాతురి దక్కఁ బంకజా
తానన యించుకే నభినయంపుఁ బ్రిసక్తియుఁ జూపదయ్యె మీ
రీ నలినాక్షిపై నలిగి యిక్కరణిన్ జనుబెట్టు లొప్పగున్." 43

నావుడు నాతఁ డిట్టులను "నాదుమనమ్మునఁ గోప మంచు నీ
వేవగ నిశ్చయించి తిది యెక్కడిచాతురి ? యింతమాత్రినే
యావగలాఁడి నమ్మనె ? సఖా ! యొకవిద్దియఁ గాదు దీని తే
తోర్వల నే లతాంగి సవతుం గనఁజాలు ? సెబాసు ! వహ్వారే ! 44

క. కనుఁగొనినమాత్రనే మన
మున మోదం బుప్పతిల్లె ముమ్మాటికి ని
క్కనకాంగి కింక శ్రిమమి
చ్చిన దానంజేసి మనకుఁ జేటగుఁజుమ్మీ. 45

ఇదిమొద లిత్తలోదరికి నెవ్వరియొద్దను విద్దెచూపు నీ
చదశఁ దొలంగఁజేయ సుమచాపుఁడు యత్న మొనర్చుఁగాక! యి
మ్మదవతి సిగ్గునం దిటులు మ్రిగ్గుచునుండుట చూచి యాత్మసం
పద నెగడింపఁజేయు చెలిపట్టున నాతఁ డనుగ్రిహింపఁడే. 46

తే. గీ. మరలరావచ్చుఁ గనవచ్చుఁ ద్వరయదేల ?
యబల యేమగు ? మనమేడ కరుగువార ?
మభినయం బెందుజొచ్చు ? నెందడఁగుగాన
మగునె యారంభశూరత జగతినెందు." 47

క. నావుడు నర్మసఖుం డ
ప్పావుంబోఁడిఁగని పల్కుఁ "బొలఁతిరొ నీపైఁ
గావలసినంతకోరిక
చే వచ్చినవారి నిట్లు సేయం దగునే ? 48

క. సుమగాత్రి ! వారి మంచిత
నమున స్నీలోటు దాఁ గనంబడదయ్యెన్

దమలపుటాకులకున్ నోఁ
చమె? యెఱుఁగవె? యిదియు సానిచంద మ్మగునే?" 49

మ. అన నచ్చేడియ భూషణధ్వనుల పొల్పవ్వారిగా నల్లఁ గ్రి
క్కునఁ గేళీభవనమ్ముచెంతఁ జని యాకుల్ పోఁకలున్ దక్కఁగ
ల్గిన మేల్వస్తులుగూర్చి పళ్ళెరమునన్ గీల్కొల్పి యొయ్యారమె
ల్లను రూపై చనుదెంచెనో! యనఁగ మెల్లన్వచ్చి యచ్చేరువన్. 50

తే. గీ. వినయభయసంభ్రమమ్ములు వెల్లిగొనఁగ
నిలువఁబడునంత నద్దాని నీటొకింత
యడ్డులేమిని గనులార నతఁడుగాంచి
నిలువునీరయి యట్లన నిలువఁబడియె. 51

తే. గీ. అంత నచ్చెలిమిన్న కరాగ్రకీలి
తమ్ములగు నాగవల్లీదళమ్ము లతని
హస్తముననుంచి పళ్ళెర మచట డించి
చని యథాస్థానమున నిల్చెఁ జవులుగులుక. 52

ఉ. అంత నుదారుఁ డొక్కగతి నచ్చోటువీడి తదేకచిత్తుఁడై
యింతివిలాసముల్ మగువ యెమ్మెలు పైదలి మేల్హొరంగులున్
గాంత యొయారముల్ కనులఁగట్టిన యట్లెమట న్నటింప స
క్కాంతుఁడు లేనిమేళ మటఁ గల్పనసేయఁగఁ జూచుచున్ జనెన్.53

ఆ. వె. చనుచు నర్మసఖుని గని యిట్లుపల్కె "నో
చెలిమికాఁడ! జగతిఁ గలుగు పట్ట
ణముల మాపురమ్మునంగల చోద్యముల్
గానరావు వేరొకంట నెందు. 54

చ. అటఁ గుల కామినుల్ పడపుటంగనలున్ మఱివేనవేలు మి
క్కుటమగు రూపమున్ హొయలు కొల్లలుగాఁ గలవారలుండ్రు నా
కెట నిటువంటిచానఁ గను టెన్నఁడునున్ లభియింపదయ్యె; ని
చ్చట భవదీయసంగతివశమ్మున నింతటి భాగ్య మబ్బెఁగా! 55

క. నాతోడ నీవు సెప్పిన
యాతరుణీమణియె యిది? సఖా! యది గాదో?
యీతీరెక్కడ? నీవను
నాతీరెక్కడ, శతాంశ మంతరముసుమీ. 56

ఉ. చూడకచూచు నేర్పు వినుచున్ వినకుండెడికౌశలమ్ము మా
టాడక యాడు జాణతన మన్నిటికేమి? యొకింత లోనఁ బో
రాడుట కమ్మనోభవు విటాళిపయిన్ బురికొల్పుపొల్పు పూఁ
బోఁడికి దేనికిన్ గలుగఁబోలదు దీనికిఁ గల్గుచాడ్పునన్. 57

తే. గీ. గుబ్బలబెడంగు పిఱుఁదుల గొప్పతనము
మేని తళతళలును మోముమిసమిసలును
గలికియైనంతమాత్రన గల్గ నిక్క
తమున మెచ్చితి నం చెదఁ దలఁతువేమొ. 58

చ. పలుకులువేయునేల? పరభామ లనన్ గను లెత్తిచూడ; నే
వెలవెలఁదుల్ సుఖమ్ముగను వీనులుచల్లఁగ నెంతపాడినన్
గలఁగదు మానసం; బిచట గానమటుండ మఱొండటుండఁ బ
ల్కులును వినంగలే దకట! కోరికలేరిక లెత్తనేటికిన్? 59

చ. తరము లవెన్నియో జరిగెఁ దాతలతాతలు వారితాతలున్
మఱియును వారితాతలును మాకొలమం దిటువంటి కోర్కెలన్
మరగరు, దానికేమి, కడు మన్ననకెక్కిన పాండితీధురం
ధరు లటువంటివారి కిఁక నాకతనన్ బ్రదిదిపస్థితుల్ చెడెన్. 60

తే. గీ. ఏమయినఁ దప్పదింక నీయింతిచెలిమి
యయ్యదియు నీయధీనమై యలరుకతన
నచిరకాలలభ్యంబని యాత్మనెంతు"
ననుడు నతఁడిట్టులను సుదారునికిఁ బేర్మి. 61

ఉ. "చెప్పితిఁగాదె! మున్ రసికశేఖర! యాలలితాంగి చంద, మ
య్యెప్పును గొంత మీ కనుభవోచిత మయ్యెఁగదా! తనంత స

యొప్పులకుప్ప యొప్పికొను టొక్కటిదక్క నుపాయ మిందుకున్
జొప్పడ దన్య, మేమయిన సుందరి డెందము చూచిచెప్పెదన్. 62

చ. ధనమన లెక్కలేదొకట దానికి లోఁగిన వేలసంఖ్య కె
చ్చును, నదియేనిఁ దజ్జనని చూపునకున్ భ్రమగొల్పు నేమొ, య
వ్వనజముఖీలలామమును వంచన సేయఁగ నేయుపాయముం
బనుపడ, దైన యత్నమును మానఁగరా; దెపు డెట్టు లుండునో! 63

చ. నినుఁ గనుఁగొన్న మాత్రముననే వెలచేడెల లెక్కయేల? యే
వనజముఖీలలామములు వాంఛ యొనర్పక మాననేర్తు? రై
నను నిట యత్నమేల యన, నాయనుభూతినిఁబట్టి చూడ ని
క్కనకనిభాంగి యోగినిగఁ గాలముపుచ్చెడునంచుఁ దోఁచెడిన్. 64

ఉ. కాని సమంజస మ్మనుచుఁ గన్పడ దిప్పటి యూహయున్ సదా
గానమునందురక్తి వెలగల్గు నలంకృతులందు సక్తియుక్
సూనశరప్రచారములఁ జొప్పడు కబ్బములన్ బ్రసక్తి య
చ్చానకు మెండు, తద్విధము చంచలతం గనఁజేయు నియ్యెడన్. 65

తే. గీ. మునిఁగిపోయినదేమి, యమ్మగుద తల్లి
తోడ మీమది నున్న సంతోస మెఱుఁగఁ
జేసి యామీఁద దానికిఁ జెప్పఁజేసి
యేనునుం జెప్పిచూతు నిం దేటిచింత?" 66

ఉ. నావుడు నుత్సుకత్వ మెదనాట నుదారుఁడు పల్కు "నెప్పుడో
నీ విటు సేతు నన్న నెటునే నిలుపోపుదు? నేఁటిరేయి నా
కావగలాఁడి, యాయతివ, యాచెలి, యాచిగురాకుఁబోఁడి, యా
కావరపుం జనుంగవ జొకాటపుటిక్క, వశమ్మగావలెన్. 67

క. రేపేమో మనమేమో
యాపూవుం బోణియేమొ యన్యమదేమో
వే పొమ్మిప్పుడ నాసం
తాప మ్మెడఁబాపు మింకఁ దడయకు మిచటన్. 68

తే. గీ. చందురుం డర్ధముదయించెఁ జదల వెన్నె
లయును బర్వఁగఁ జొచ్చెఁ దొలంగెఁ దమము
మందమారుత మదె చూడు కుందముల ప
రీమళమ్మును వెదఁజల్లెఁ రేఁగె మరుఁడు. 69

ఉ. తల్లికి నేమి చెప్పెదవొ? దానికి నేమని విన్నవించెదో?
పల్లవపాణి కేక్రియఁ గృపన్ గలిగించెదొ? నన్నుఁ దన్మనో
వల్లభుఁ జేయు భారమది పైనిడికొమ్మెటు నీ వొనర్చినన్
జెల్లు నటం చెఱుంగు, మొకచేడియ వానిఁగ నన్ దలంపుమా. 70

చ. కలదు ధన మ్మనంతముగఁ గంటికి మింటికి నంటుమాడుగుల్
గలవు సమస్తముం గలదుగాని యొకించుక లేనివారిలో
పల నొకరుండ నియ్యబలఁ బాణిగృహీతగఁ జేయనేని, గో
ర్కుల కెనగాని సంపదలు కుఁకుమలేని కులాంగనామణుల్. 71

ఉ. ఏ నని తా నటంచు నొకయించుక భేదము లేకయుంట న
చ్చానకుఁ జెప్పఁగాఁ దగినసంగతు లేమని బోధసేతు నీ
కే నెఱిఁగింపఁగావలయునే? యదిగాక, పురాకృతంపుఁ బు
ణ్యానఁగదా! లభించితివి నాకొకదూతగ నీవు నెచ్చెలీ." 72

చ. అన "నిదె పోయి వత్తు" నని యాతఁడు వెన్కకునేగె, మీఁద మె
ల్లన బసకేగి మిక్కిలి యలఁదురు నెమ్మదితోడ భోజనం
బొనరిచి మిత్రురాకకయి యొక్కెడ నొక్కఁడుఁ గూరుచుండి తాఁ
గనుఁగొనుచున్ ద్రుటిన్ యుగముగా గణియించుచుమారు దూఱుచున్.

ఉ. చెప్పఁగరాని వేదనలచే నలచేడియ నాత్మనెంచి "నీ
గొప్పపిఱుందులున్ వలపుగొల్పెడి మేల్ పలుచాలు లక్ష్యమున్
దప్పని చూపుకోపులును దామరతంపర లైన లీలలుఁ
ముప్పిరిగొన్న మోహమున ముంచెఁగదే! జగదేకసుందరీ. 74

ఉ. చందురుబాధకే సయిపఁజాలుదునో, మదనాగ్ని కాఁకకే
కందకయుందునో, ప్రళయకాలునిజో దలవల్లగాలికే

పంఁడురకుందునో సకలవాంఛలకున్ గుదురైనమన్మన
శ్చందనవల్లి! నీదయిన సంస్మరణాశయె మానుకొందునో? 75

మ. అకటా! నే నెటు తాళువాఁడ, నట నీ వా కంబపుం జాటునన్
వికచాబ్జమ్ము లిరుంగెలంకులను నావిర్భావమున్ జెంద మి
న్నక వీక్షించుచు లజ్జ కొజ్జ వయి యానందింపఁగాఁ జేయు నా
పత్రికృతిన్ లోనఁ దలంచినంత మది నీరంబౌఁ గురంగేక్షణా! 76

క. అని తన్మయమగు మనమున
ఘనతర మగు రాగమెదిగి కాలూన నతం
డనిమేషత్వముఁ గైకొని
యును సురతావాప్తికొఱకు నూహించు నహో! 77

తే. గీ. అట్టు లొకకొంత సేపు మిన్నరసి యచటఁ
గలికి గోరులసొంపు నచ్చెలియమోము
పెంపు నొకకొంత గని యంతఁ బెదవి విఱిచి
నర్మసఖు నాత్మనెంచి తన్నాయకుండు. 78

మ. "ఇదిగో! వచ్చెద" నంచు నేగి చనుఁదేఁ, దేణాక్షి యేరీతి మ
న్మదమున్ గాంచెనొ? యెట్టియుత్తరము నన్నుంగూర్చి తానంపెనో?
యదనున్ వమ్మొనరింప నెంచదుకదా, హా! దైవమా! యిట్టి క
ష్టదశాపాకము మిత్రుఁ దొప్పికొనునే, చాతుర్యమున్ జూపఁడే? 79

ఉ. ఎక్కడిమిత్రుఁ! డేనచటి కీతని నంపుట గొప్పతప్పు "తా
నక్కనకాంగి కీతఁడు ప్రియంపడువాఁ"డని వింటిఁగాదె? సీ!
మక్కువ యెంతచేసె! ననుమాన మొకించుకయేనిఁ గాంచ కా
దిక్కున కట్టివాని వెసఁడీయక పంపితి నెంత వెఱ్ఱినో! 80

తే. గీ. తెలివితేటలు గలవాఁడు ధీరుఁడితఁడు
చనినచోఁ గార్యసిద్ధియౌ నని తలంపఁ
గూలిపాలి సామెతయొనఁగూడ దాని
నొగి నధమనాయికన్ జేయుచుండె నేమొ! 81

ఉ. "కుం బెనకాఁ డొకింత కొనగోటనునైనను మీట కెంపు వా
ల్గంటిని నాయకున్ గలుపఁగా గమకింపఁ" డటంచు మున్ను నే
వింటిని వేయిసార్లు, విధి! వీఁ డిఁక నచ్చెలిమిన్నతోడ నా
యంటును సొంటునుం దెలుప కాడుచుఁ బాడుచుఁ గూకుమంచెఁ జో!

గీ. తనదుచిత్తమ్ము నేనియుఁ దగినసొగసు
గలుగుచెలిమిన్నకడ కంపఁ గదలిరాను;
అట్టిచోఁ గేవలాన్యుల నంపనగునె?
దౌత్యమునకన్న సతిపొందు తప్పిదంబె? 83

క. పురుషుఁడు పురుషుని దరుణియుఁ
దరుణిని బంపంగఁదగదు, తరుణి పురుషునిం
బురుషుండు తరుణి దౌత్యము
విరచింపఁగఁ బంపుటయ వివేకము తలఁపన్. 84

మ. అని మిత్రుం గడుదూఱుచున్ మనమునం దాలోచనల్ సేయుచున్
వనితన్ లోఁదలపోసి యుల్కిపడుచున్ వైరాగ్యముం గాంచుచున్
దనకై తానటకేగ నూహగొనుచున్ దర్కించుచున్ దాపమున్
గనుచున్ గుందుచు నుండునంత హితుఁడున్ గన్పట్టె దౌదవ్వులన్. 85

క. కని "యతఁడగునో కాఁడో"
యనియును "కార్యమ్ము సఫలమయ్యెనొ లేదో"
యనియును "నిష్కారణ మి
య్యనఘాత్ముని దూఱినాఁడ" ననియును వగచున్. 86

తే. గీ. అంత దగ్గఱకేతెంచి "యనఘ! నీదు
పనుపునన్ జని యాశతపత్రనేత్రఁ
గాంచి మెలమెల్ల నీప్రసంగమున డించి
తెలిసికొంటిని మదినున్న తెఱఁగుకొంత. 87

క. అంగీకృతి సూచింప ద
నంగీకృతి తెలుపదెందు నతివలు లేరే!

రంగైన మిమ్ముబోంటి భు
జంగుల పిలుపంది యిట్టిచందము కలదే! 88

చ. అయినను నాలతాంగిహృదయం బొకకొంత భవత్సమాగమ
ప్రియమని కొన్ని చెయ్వుల నెఱింగితి; నంతఁ దనంత నెమ్మిఁ ద
ద్దయుఁ గరినాత్మ యత్యతివతల్లియు నయ్యెడ కేగుదెంచె నా
శయమొకకొంత దెల్ప నది సమ్మతి గన్పడఁజేసి యిట్లనెన్. 89

ఉ. ఏమెడనైన "నీయతివ యెవ్వరిసాని?" యటన్నచో "ఫలా
నా" యని చెప్పికోఁదగిన నాయకుఁ డబ్బిన మాకుఁ గీర్తియౌ;
"నీయనసాని యెవ్వతయొ, యెట్టిదియో?" యని నప్పుడో "ఫలా
నా" యని చెప్పికోఁదగిన నాయిక గల్గిన మీకుఁ గీర్తియౌ. 90

తే. గీ. ఎట్టులేవియు మర్యాదయే ప్రధాన
మనుచు వర్తింతునేకాని ధనమదెంత
వచ్చినను వేఱురీతుల కిచ్చనేయ
నెఱుఁగరే? మీరు నామనోవృత్తిరీతి. 91

చ. ధనికుఁడు రూపశాలి గుణధన్యుఁడు మాన్యుఁడునున్ వదాన్యుఁడున్
జినవయసొప్పువాఁడు నెటుచేకుఱుఁ? దావృశుఁ డెట్టకేలకున్
దనకు లభించె మీకృపకతమ్మున, నియ్యెడఁ దక్కఁజెల్లునే?
యనుపగువాని మానఁదగునా? మనకెల్లపు డిట్టిఁ డబ్బునే? 92

ఉ. కావున మీరు చెప్పు రసికప్రవరున్ గని శంకఁదక్కి నే
నీవిధిఁ జెప్పినట్లు వచియింపుఁడు "నాదుతనూజపైఁ గడున్
భావము మీకుఁ గల్గు టది భాగ్యము కాని సదా కళత్రసం
భావన దీనిఁజూడఁదగుఁ; బ్రాయము శాశ్వత మౌనె? యేరికిన్. 93

క. విడువవలసివచ్చిన లో
గవ నిచ్చిన దట్టులుండఁగా దానికి ము
మ్మడు గధికమిచ్చుటకు ని
ప్పుడ పత్రము వ్రాసి కొనుఁడు పూవుంబోఁడి౹. 94

క. మోమోట మించుకయు లే
కీముసలిది యిట్టులనియెనే యనకుఁ డహో!
కాముకు లెక్కఁడ? సత్యము
లేమాడ్కి వి? నాకుఁ గొఱ్ఱుత్తలే! యివియెల్లన్. 95

తే. గీ. మొదల నేర్పాటొకం డిట్టులొదవెనేని
మేమె మీరయి మీరలే మేమునగుచు
నుండఁగావచ్చుఁ; గూడునే! తిండిపట్ల
మఱియు వ్యవహారపుంబట్ల మాటకుఱుచ. 96

గీ. అందఱంబోలెఁ బలువుర నాశ్రయించి
యొకరికనుఁ బ్రామి యొకరితో వికవికలకుఁ
బోవుటలు నాగృహమ్మున పూవుఁబోండ్లు
నేర రిదిమీకుఁ బదపడి నిక్కమగును. 97

చ. వలపు గలన్ని నాళ్ళు మగువా! చెలియా! సకియా! తలోదరీ!
చిలుకలకొల్కి! యంచుఁ గడుఁజేరికచేసి సమస్తవస్తువుల్
వలుమఱు తెచ్చియిచ్చి యటుపై నది కొండొక తగ్గెనేని య
క్కలికి మొగమ్ముచూడ; రిది కాముకధర్మము నేనెఱుంగుదున్. 98

చ. కలసిన కొన్నినాళ్ళొకటిగాఁ గనుపట్టెడి మేనులై దినం
బులు చనుమీఁద రెండునయి పోవఁగఁ బోవ మగండు నాటనై
వలపు క్రమమ్ముగా నుడుగుపట్టున సానియవస్థ చూడఁగా
వలయు మఱొక్కఁ డట్టియెడ వచ్చునొ? యిచ్చునొ కామితార్థముల్.

చ. వదలినఁ జచ్చిపోదు మనువై ఖరి యిర్వురయందు నెందుఁ డా
మొదలఁ గనంబడున్ బిదప మోహముతగ్గియొ, జ్ఞానమబ్బియో
మదవతికన్నఁ బూరుషుని మానస మొండొక చుల్కఁదాఱున
య్యది గనిపెట్టలేని వెలయాండ్రికు నేగతి మున్పునెగ్గెడిన్? 100

చ. తగినవిటుండు చేకుఱఁడు తారసమైన ధనమ్ము నీఁడు సో
యగమును నీగియున్గలుగు నట్టిఁడయేని యతండు నిర్ధనం

డగు మన మిచ్చువారు కఱవా ? ధనమిచ్చెడి వారెకాని, యే
మగువకు నేని సౌఖ్య మనుమానము మా గణికాకులమ్మునన్. 101

తే. గీ. "సానులను జేయుటుడిగి లోకానుగతిని
బెండిలి యొనర్చుకొనరాదె వెల వెలందు"?
లంచుఁ గొందఱు బోధింతు రదియు నంత
మంచితోవ యటంచు నా మదికి రాదు. 102

శా. తాగుంబోతులు జూదగాండ్రు వనితార్థప్రావకుల్ సోమరుల్
భోగంపుంగొలమందుఁ బుట్టుపురుషుల్, పూఁబోండ్లు విద్యావతుల్
యోగోద్రేకిను లుత్కళార్హ! లెటు లీయోషామణుల్ నీచులన్
భోగింపం దగువార లిట్టులయినన్ బోకున్నె ? మర్యాదయున్. 103

ఉ. సానిఁగ జేసెనేనియును శాస్త్రులుఁ బంతులు మంత్రిలున్ ధరే
శానులు వైశ్యరత్నములు సంపద గల్గెడి యెల్లవారు సం
స్థానము గాచు సేవకుల చందమునం దనయిల్లు గాతు, రిం
కేసలినాక్షికిం గలవె ? యిట్టి మహోన్నతభోగభాగ్యముల్. 104

సీ. "ఏకలెక్టరుకు లేదింత వ" ర్కానుభంగి
నుత్తరమ్ములును బ్రత్యుత్తరములు
"ఏడాక్టరుకును లేదింత యల్లడి" యన్న
చందాన నిలుగాచు సారటులును
"ఏజనానాకు లే దీచంద" మనుభంగి
నూడిగం బొనరించు చేడియలును
"ఏదేవతకును లే వీకాన్క" లనుఠేవ
ఫలపుష్పముఖవస్తుపటలములును
తే. గీ. తనకొలమ్మునఁ బొడమిన మనుజు నొకనిఁ
గట్టికొని కాఁపురముసేయు కలికి కెట్లు
గలుగ నేర్చును ? సానియై వలచి వలపు
గలుగఁజేసెడి కలికిమిన్నలకుఁ దక్క. 105

తే. గీ. జగతి "వాణిజ్యకృషికర్మజనవరేణ్య
సేవనమ్ములఁ సంపదల్ చేకుఱు" నని
చెప్పుదురుగాని తగినట్టి యొప్పుగలుగు
సానిగడనకు నవి శతాంశములు గావు. 106

తే. గీ. నీచ మిదియంచుఁ గొందఱు నీతివిదులు
పల్కుదురు సత్యమే; యట్లుపల్కువారు
సలుపువృత్తుల నిట్టినైచ్యం బొకింత
లేదె? యొక రొండొకరి నెంచలేకపోరు. 107

ఉద్యోగం బని ప్లీడరీ యనియు నెంతో మంది శ్లాఘింతు రా
యుద్యోగంబు శ్వవృత్తి, రెండవది తా నొక్కొక్కెడన్ మాపనిన్
హృద్యంబౌ ననిపించు, లాభమది యెందేఁ గల్గు నావృత్తి సం
పాద్యం, బయ్యది పూజ్య మెల్లరకు, నీచానీచతల్ చూచిరే! 108

క. ఏకార్యైకారము లొక
చే కడవొటను స్వవృత్తి నేతద్యుక్తిన్
దాఁకు నసత్యమ్మిది వే
శ్యాకాముకులైన రసికు లారయుఁడు మదిన్. 109

క. ఏవృత్తిఁ దలఁచి చూచిన
నావృత్తికిఁ దగినకష్ట మందుండెడు వే
శ్యావృత్తికి నెజ్జపయిన్
గావలసినయంత పసిఁడి గలిగెడిఁగాదె? 110

తే. గీ. అయిన నే, మిట్టి మేలైనయట్టి వృత్తి
కిప్పు డెన్నెన్నియో సంఘటించె ముప్పు;
లక్కటమ్మనఁ దగినంత యట్టికట్టు
దిట్టములు చేసినన్ గాని దీఱదింక. 111

తే. గీ. అనుచు నేమేమియో చెప్పె" నన నుదారుఁ
డాననము వికసింప "నో యనఘ' వృద్ధ

గోరు టది తప్పుగా దిది కొ్రొత్తయగునె ?
యెవరుగోరరు కూఁతుల నిచ్చుపట్ల ? 112

క. వారలు గోరిన నది యొక
తీరుగఁ గనుపట్టుఁ దగమతిన్ దలపోయన్
ధీరులకు, నదియు నితరము
నారూఢిగ నొక్క విధమయగుఁ దుద కెన్నన్. 113

ఉ. ఇంతకు నేఁటిరేయి నను నేణవిలోచనతోడఁ గూర్ప నా
యింతి యనుగ్రహించెనొ ? మఱెయ్యదియే నిదిగాక యడ్డు నొ
క్కింత వచించెనో ? నొడువు మిచ్చుట కెన్నఁడు వెన్కఁదీయ నే
యింతికి నేనిఁ దప్పు దిది యేటికి నాకడఁ జెప్పఁగావలెన్.'' 114

క. అనవుడు నతఁడిట్లను “నే
నును నిట్లన చెప్పి తన్మనోగతిఁ గల వ
ర్ణన నెఱిఁగితి నంగీకృతి
కనుపట్టెన్ జను వె తడవుగా మన మింకన్.'' 115

ఆ. వె. అనుచు నయ్యుదారు నచ్చెలిమిన్న కే
ళీ గృహమ్మునకుఁ జెలిమిదలిర్ప
వెంటఁ బెట్టుకొనుచు వేఁ దీసికొనిచనె
నర్మసఖుఁడు కామధర్మవేది. 116

— గద్య —

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబైన
పాణిగృహీతయందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

పాణిగృహీత

చతుర్థాశ్వాసము.

క. ఆగర్భశ్రీగుంఫిత
జోగాంబారామయార్యసుచిరకృతతపో
యోగపరిణామ ! లలిత
శ్రీగాంధర్వాభిరామ ! సీతారామా ! 1

తే. గీ. అవధరింపు మనంతరం బ_త్తలోద
రీమణి సుదారుఁ గల్పి యాకాముకుండు
చిన్నవోయినమోముతోఁ జెలియ మనము
నందుఁ దలఁచుచుఁ దనయింటికరిగి పిదప. 2

మ. అకటా ! పిన్నటనాఁటనుండియును నాయానంద మానందమై
వికలత్వమ్మును దాదృశంబయి దయావిర్భూతిమై నెందు భి
న్నకృతుల్ నేరకయున్న నెచ్చెలికి నన్యత్వంబు నేఁ డబ్బి నా
వెకలిన్ జేసెఁగదా వృథా వెలచెలిన్ బ్రేమించి కామించితిన్. 3

ఉ. నావలనన్ గ్రహించె లలనామణి బాహ్యరతాదిసర్వసం
భావన లక్కటా ! యది సెబా ! సని యన్యుఁడు మెచ్చునయ్యొ; గో
దావరి పుట్టుటొక్కయెడ దానిప్రయోజన మింక నొక్కచో
నీవిధి గ్రొత్తయే ? యెఱిఁగి యియ్యెడ నేఁదపియింప నొప్పునే ? 4

శా. నాకన్నన్ గడులేఁతప్రాయమును విన్నాణమ్మునున్ దేజమున్
శ్రీకూలంకషభోగభాగ్యములు వాసిన్ బొల్చు నవ్వానితో
నేకీభావము నంది యియ్యబల నన్నేమంచుఁ గామించు ? నే
నీ కాంతామణి కింక నీర్విడుచుటే యెబ్బంగి యుక్తమ్మగున్.

చ. అరమరలేక చిన్నతనమాదిగ నొక్కటియై పరస్పర
స్మరణముదక్క వేఱొకవిచారము దూరముఁజేసి విప్రలం

భరసము వెళ్ళఁబుచ్చుచుఁ బ్రీపంచమెఱుంగని యట్టియుగ్మముఁన్
విరహముపాలు సేయు నవివేకికి ధాతకు జన్మమున్నదే! 6

ఉ. సానులులేరె యీజగతిః జాణలు గారె? మనమ్ము నీరె? యే
సానికి నేబొజుంగునకు సఖ్యము లీగతిగల్గెఁ? గల్గఁబో!
యీనియతిన్ మఱొక్కనికి నింతిని దానయి కూర్చి పొక్కనో?
మానము దక్క దెందు వెలమానిని నమ్మిన యెమ్మెకాండ్రికున్. 7

సీ. కలికి యింతకు వానికెలన నల్లననిల్చి
యొయ్యారముగ పీడె మియ్యకున్నె?
యబల యింతకు వాని యక్కు చక్కఁగఁజేరి
ముద్దుసుద్దులుమించ మురియకున్నె?
వెలఁది యింతకు వానితలఁపులూరఁగఁ జెక్కు
గ్గొట్టి నెట్టన ముద్దు వెట్టకున్నె?
గరిత యింతకు వాని మరుకేళిఁ గరఁగించి
గరువంపు బిరుదంబు గాంచకున్నె?
తే. గీ. ఆలలన లేనిపోనిదైనట్టి యలుక
గాంచి యింతకు నాయెమ్మెకానిచేత
ననునయమ్ము లవెన్నియో గొనకయున్నె?
చెనఁటిదైవమ్ము నన్ను వంచించె నకట. 8

మ. పలికెంబో! చెలినన్నుఁగూర్చి "యొరునిన్ బ్రాణేశుఁ గావింపు" మం
చలుకన్ లోఁగొనియున్ వెలిం దెలియనీ కంగీకృతిన్‌జూపి ని
ష్కలుషంబౌ మదినూని వాని నతివన్ గల్పంగ నా కొప్పునే!
తెలియంజాలక మోసపోతి నిట నీతిన్ బూనఁగాఁ జెల్లునే. 9

చ. వెలచెలిఁగూడు టొక్కయవివేకము, కూడినవా సత్యముం
బలుకమి గొప్పతప్పిదము, పామునెడన్ ఋజువర్తనమ్ములా
సలుపుటఃు దేవుఁబట్టి సదృశంబగు పత్తిరిగూర్చు; టొప్పు హా!
వలపున ముంచి మించి విటు వాతులు గోతు లొనర్తు రక్కటా! 10

తే. గీ. అనియెఁబో! బంజెయౌటఁ దానట్టిమాట
నామయోగ్యత యెయ్యెడఁబూదిగలిసె!
వేయునేటికి? వెలయాండ్రి డాయువారి
కంతకన్నను దుర్వృత్తు లబ్బ నిజము. 11

ఉ. దానునిరీతి దాని పదతామరసమ్ముల నాశ్రయించుటం
జేసికదా, మఱెవ్వఁడును జేయని దుష్కృతి నేర్పుకల్మి న
న్నాసతి చేయఁజేసె నకటా! యిటు లెప్పుడు చెప్పె నప్పుడే
కోసిన నేమిపాప మగుఁ? గోమలినాలుక యింతయింతగన్. 12

తే. గీ. నన్నుఁ బినవాఁటనుండియు నమ్మఁ జేసి
తుదకు నీగతి దుర్గతిఁద్రోసి యొరునిఁ
గలసి కులుకుచునున్న యక్కలికిమిన్న
కేల తగులదు? నాయుసు రిహమునందె. 13

ఉ. ఇంత యపాత్రురా లగుట యెల్లనెఱింగి యదేమి పాపమో
యింతిపయిన్ మనంబు పరువెత్తెడి, నుత్తలపాటు చెందెడిన్
గాంత దలంచి, యౌర; "విటకాంద్రకు నెక్కుడిమాన" మంచు సి
ద్ధాంతముగా వచించు కవితల్లజు లూరక వాఁగువారలే? 14

ఆ. వె. నిష్కళంకులైన నీటు కాండ్రకు మనం
బీయ, కిచ్చినట్టులే నటించు
రకట! వారకాంత; లద్దమ్ములో మోము
దెట్టులుండు నిదియు నట్టులుండు. 15

తే. గీ. ముచ్చిబంగారమున కానిమూర్తియైన
వెలవెలందులప్రేమ లోనలముకొన్న
యట్టివిటులకు ద్రవ్యక్షయం బటుండఁ
బలువురును నవ్వ టియ్యది పైనికొసరు. 16

తే. గీ. తనువునందలి సారమంతయు నయితము
నల్లనల్లన లాగి వారాంగనాజ

నంబు తమవిటులను, గుబుసంబు భుజగు
లును వెడలఁద్రోతు రిదిగనుఁగొనరు విటులు. 17

చ. కౌలమునఁ బుట్టినట్టియొకకోమలిఁ బిన్నటనాఁడ పెండ్లియై
కలిగినయంతలో సుఖముగాఁ దలిదండ్రులు నత్తమామలున్
బలుమఱు దన్నుమెచ్చఁ గులపావనుఁ డన్న యశమ్ము లోకమం
దలమఁ జరించువారివికదా! నిజమైన సుఖమ్ము లెమ్మెయిన్. 18

క. అని యీతఁడు పలువిధముల
మనమునఁ దలపోయుచుండె మానినియు నుదా
రునిఁ గలసి కులుకుచును నొ
య్యన నాలో నితనిఁ దలఁచి యాత్మగతమునన్. 19

మ. అకటా! నన్నెడఁబాసి యెన్నఁడెఱుగం డవ్యాజరాగాశ్రయుం
డాకరిం బోలెడివాఁడు గాఁడతఁడు నన్నుల్లమ్మునం దెంచి యే
మికతల్ సేయఁగ సాహసించెడినొ? నామేలెల్ల వమ్మయ్యె; న
మ్మిక నాపై నికనైననుం జెడదె? యేమో, వాని తప్పెట్లగున్? 20

ఉ. వేడుకకాఁడఁటంచు మది వెక్కస మించుక లేక "యొందొరుం
గూడఁగఁ దెమ్మ" టంచు ననఁగూడునె? విత్తము కారణమ్ముగాఁ;
జూడనిచూడ్కిగా మఱి బొజుంగులఁ గూడినఁ గొంతఁ గూడుఁగాః
కేదవి యిట్టివర్తనము? లేమవిచేసితి? నేరు మెత్తురో? 21

క. నాకారణమునఁ గులమున
కే కానికళంకుగల్గె నిహిహీ! యిటుపై
నాకత విన్నను రోయక
యేకాముకు లిచ్చగింతు రిల వెలచెలులన్. 22

ఉ. ఎంతటి మానహీనులొ! మఱెంతటి యేవము లేని పందలో!
యెంతటి బుద్ధిశూన్యులొ? మఱెట్టిరొకో? విటకాండ్రు, బోగపుం
గొంత లొనర్చు హేయములు కన్నులనిండఁగ నెప్డు చూచుచున్
జింతమొకింత పూన రిది బాలిశవృత్తిగఁ జూడ రక్కటా! 23

శా. త్రాగుంబోతుల బుద్ధిహీనత గదా! ద్రవ్యమ్ము పోరాయికిన్
రాఁగా హేతు, వదెంత కట్టుచెడినన్ రాకుందురే? వారహో!
భోగంపుంగొల మట్లనే విటులదుర్భోగాప్తి దుశ్శీలమై
భోగం బూడ్చినపెట్టెయై యిటుచెడన్ బెంపేది నానాఁటికిన్. 24

క. ఇక్కరణి నన్యయోజనఁ
జిక్కియు నవ్వానిమనము చెయ్వులఁ దనకుం
దక్కించుకొనియె; విటులకుఁ
దక్కిన సంగతులపైని దలఁపుం గలదే? 25

ఉ. పువ్వులవిల్తు పోరఁ గలపోఁడుములెల్లను నొక్క రాత్రికే
యవ్విటుఁ డవ్వెలందియును నాని సుఖించి, ర విట్టి వట్టి వం
చెవ్వగఁ దెల్పనొప్పగు? నదేమిటి, కింత కెఱుంగనట్టి వా
రెవ్వరు? పక్షులున్ బశువు లీసుఖ మందవె? యంతకెక్కుడే? 26

ఆ. వె. కుక్కుటమ్ములంత గొక్కురుకోయనె
నలమఁదొడఁగెఁ జల్లనైనగాలి
చుక్కవాడిచెఁ దక్కురిక్కలు తఱిగెన
జ్జారి వెల్లనాయె జాజె రేయి. 27

ఉ. అంత సుదారుఁ డచ్చెలి యొయ్యారముగాఁ దను సాగనంప న
య్యంతివిలాసముల్ హృదయమెల్లెడ వేళ్ళ ఘటింప నంతటన్
ధ్వాంతమడంగియున్ దనయెదం గలధ్వాంత మనంతమై తగన్
జింతమఱొండు లేక యలచేడియ నెంచుచు నింటికిం జనెన్. 28

తే. గీ. సారసమ్ములు వికసింపఁ జక్రవాక
దంపతుల కింపు జనియింప జగములెల్ల
నంధతనుబాసి మోదింప హాయిబెంప
రవి యుదయమందెఁ గుముదినీచ్ఛవులు డిందె. 29

చ. అటు లొక కొంతకాల మలయజ్ఞముఖీమణి పొందు నందుచున్
విటకులశేఖరుండయి వివేక మొకించుకలేక స్వీయమా

కటకము మాటయే తలఁపఁగానక యుండెను; నంత దల్లి య
ప్పటి చరితమ్ము కొంత విని పంపెఁ దదానయనార్థ మాప్తులన్. 30

ఉ. పంపిననట్టులో చెలియఁ బాయఁగలే కెడఁబాసి "యుత్తరం
బంపుచునుండుమీ?" యనుచు నాదర ముట్టిపడంగఁ బల్కి నై
లింపనివాసముం దొఱఁగలేక యలందురు నష్టపుణ్యకా
ర్యంపుటవస్థయెల్లఁ దనదై చనె నీగతిఁ జింతనొందుచున్. 31

శా. "ఆయజ్ఞాననఁ గన్నకన్నులనె భార్యఁ జూడ నేతెంచుటల్
నాయజ్ఞానమె రాజుఁగన్న కనులన్ నాథున్ విలోకించినన్
హేయపరిక్రియఁ దోఁపకున్నె? యదిగా కీలోకమందెన్న నే
స్త్రీయారత్నము వారకామినులవాసిం జెందఁగా నేర్చునో? 32

మ. అడుగున్ వెన్కకు లాగివేయుటకు నయ్యబ్జాక్షి సాంగత్యమే
కడు సామర్థ్యముఁ జెందియున్నపుడు వెన్కన్ దోడు నీవేల? యో
గొడుగా! యీసుడిగాలిఁ గూడి ననుఁ జిక్కుల్ వెట్టుటల్ మాని ముం
దడుగున్ సాఁగగనిమ్ము, నామనవి నీవాలింపు మిప్పట్టునన్. 33

ఉ. ఈ వును గాలియుం గలసి "యేణదృశన్ నిడనాడి యేగుటొ
ప్పే? వల" దంచు న న్నిపుడు వెన్కకుఁ ద్రిప్పఁ దలంచినా రహో!
దైవబలమ్ము చాలదది తల్లిగఁ దా నవతార మంది న
న్నీవిధి లాగుచున్న దివు డేమియు సేయకు మాతపత్రమా. 34

మ. జడ మీ వయ్యు, జగమ్ము లెక్కతన నుచ్ఛ్వాసమ్మునం దొల్చు న
ట్టీఁడు వీకున్ సహకారి యౌట నను బోటిం జేర్పనుంకించి నా
యడుగున్ వెన్కమఱల్చె దీ వౌఎల తాపార్తిన్ హరింపన్గదా
పుడమిన్ బుటితి వాతపత్రమ! నినుం బోలున్ దలన్ దాల్పఁగన్. 35

వ. పదపడి ధూమశకటం బారోహించి యతండు.

ఉ. తల్లిని దుష్టురా లను చెదన్ దలపోయుచుఁ దండ్రి యోగ్యతా
భ్యుల్లసనంబు మూరక యహో! యని మెచ్చుచు సారెసారె క
ప్పల్లవపాణి చెయ్యుల జపం బొనరించుచు నేగె నున్నవా
తెల్లరు నంతరాయమగు నెంతయు శత్రులు కోడెకాండ్రికన్. 36

క. రైతేదేఁగారణమున
జాల మ్మొనరించి వెనుక జరిగినచో నా
వ్యాలోలుఁ డదియుఁ దన కను
కూలించెడి జాలి యనుచుఁ గొందొకయెంచున్. 37

ఉ. చిక్కినమేనితో వగపుచెందెడి డెందముతో స్వతఃపరిభ్ర
దక్కినమోముతోఁ దనదుదాపునకున్ జను పుత్రుఁ దల్లి దా
మిక్కిలి గారవించి మునుమించిన దెంచక, పైనొకప్డు పెం
పెక్కినపక్కి నీతి జనియింపఁ బ్రసంగ మొనర్చె నీగతిన్. 38

చ. మునుపెటులైననున్ గృహము మోపిక నీకిఁకఁ గాలిసంకె లౌ
టను దెలియంగడన్న! కడుఁడక్కరులన్ దరిఁజేరనీకు మ
న్న, నయముచందమున్ దెలిసి నాయనకున్ యశ మబ్బఁజేయు మ
న్న, సెనరుగల్గు మన్న, ద్రవిణంబు వ్యయింపకు మన్న, వమ్ముగన్.

ఉ. ఏపని కేడకేనియును నేగిన నయ్యెడ గేహవిస్మృతిన్
గాఁపుర మాచరించు టది గాను గదన్న. కళత్ర మెంతయుం
దాపము నందు దుష్కృతులఁ దారకుమన్న, యొకింత పూర్వులన్
దాపసచర్యులన్ దలఁచి తద్గతి నిల్పఁగదన్న! మేటివై. 40

ఉ. వచ్చెడి రైతులన్గని జవా బెవరిత్తురు? సాహుకార్లకు
న్నచ్చెడిరీతిఁ జెప్పఁదగు నాయకు లెవ్వరు? తండ్రినాఁడె తా
నిచ్చినసొమ్ము పుచ్చుకొను టెవ్వరు? కోరెడివారి కప్పులి
ప్పిచ్చుటదెవ్వ? రెక్కడికినేగిన నక్కడ కాఁపురమ్ములా! 41

తే. గీ. ఎన్నిజన్నమ్ములంజేసి? రెన్ని యగ్ర
హారములు తెచ్చి రెందఱ కన్నమిడిరి
భూము లెందఱ కిచ్చిరి? పూర్వు లందు
సద్వ్యయంబింతలేదు తుందుడుకు చనునె? 42

తే. గీ. ఎంతద్రవ్యంబు ముందు నీవింటనుండి
తీసికొనిపోతి? వామీఁదఁదీఁగెకతన

ఘురలఁబంపినయదియెంత ? యెఱుఁగుదే, కు
మార ! యిది యెల్ల నెయ్యెడ మఱిఁగిపోయె. 43

ఉ. ఈగతిఁ జెల్లఁజేయ మన మెక్కడిలెక్క ! ధరాపురందరుల్
జోగులుగారె ? యానృపులఁ జూచుటలేదె ? యిదిట్టులుంచు మే
లాగు సహింతురా ! సకలలక్షణముల్ గలభార్య యుండఁగా
బోగపుఁదొత్తులన్ మరగఁబోయెడి నీకత లాలకించుచున్. 44

ఉ. వత్సరమైనఁగాదు జనవంద్యుఁడు తండ్రి గతించి, నీకు నే
తత్సమయమ్ము నిష్ఠమెయిఁ దార్చుటమాని యయోగ్యతాఖనుల్
కుత్సిత లగ్రజాతులకుఁ గూడనిచీడలు లంజెముండ లం
దుత్సుకతాభరంబు గొనుటొప్పునె ? కర్మము కాలిపోవఁగన్. 45

ఉ. వింటిని నీదువైఖరులు వీనుల సూదులు సూడినట్టు లే
యంటును సొంటు లేని కుల మక్కట! గంగను గల్వ నిన్నుఁగై
కొంటిమె ? కొంటె మొప్పెలను గూడుక గాడిదరీతి బోగపుం
గుంటలయిండ్లు దూఱెదవె ? కూళవె, గోలవె, జేలవే సుతా ! 46

శా. అన్నా ! వైనఁట బ్రాందియంట విసికీయం టక్కటా ! నీకు నీ
విన్నాణం బెటులబ్బెరా ? ద్విజకులావిఖ్యాతియున్ బానమున్
మున్నెచ్చో వినలేము నీదుతలనే మున్గెన్ మహాపాప, ము
చ్ఛిన్నంబయ్యెఁ గులమ్ము నీకతన చీ ! చీ ! గోత్రవిధ్వంసకా ! 47

చ. నయము భయమ్ము నెమ్మదికి నాటఁగఁ దల్లి యొనర్చుబోధ యు
మ్మెయి విని మోమువంచి పయిమిక్కిలి యుత్తరమీక "యెవ్వఁడ
ప్పయనములోని చెయ్యులను బాయక యియ్యెడఁ దెల్పె"నంచుఁ ద
ద్దయుఁ దనలోన సిగ్గిలు సుదారుఁడు లో మఱియొండు దోఁపమిన్. 48

తే. గీ. అట్లు వినయంపుగనియయి యన్నపాన
ములకు సయితములేవని ముగ్ధఁ గాంచి
లోన నించుకచింతించి లోలహృదయ
యగుచు నాసతి దానిట్టు లనియె మఱియు. 49

చ. ఎఱుఁగక చేయుకార్యముల కేమి యిఁకేనియు బుద్ధిగల్గి య
ద్దురితము వాయుపొంటె గురుదోషనివారిణి గంగ కేగి య
క్కఱమెయిఁ దండ్రికిం గతులు కల్పనచేసి పురమ్ముఁ జేరు వ
త్సరమునుగాకమున్న యిటుసల్పుట యొప్పగునంచుఁ బల్కెడున్. 50

చ. ఒదవిన సిగ్గడంప నిది యొక్క యుపాయము గల్గె నంచు నొ
ప్పిదముగఁ దల్లియాజ్ఞ గొని పెద్దలఁగొందఱ నామె తోడుగా
సదమలబుద్ధులన్ బనుప సాయముగాఁ గొని యాతఁడేగె న
మ్మదనహరాలయమ్ము పరమప్రథితార్థపురాశి గాశికిన్. 51

సీ. అడుగడ్గునకు పింతలై స్వాంతమును దన్పు
దేవళమ్ముల దీప్తు లావహిల్ల
నిరుప్రక్కలను నభోంతరము దాఁటిన మేటి
మేడలసౌరు మిర్మిట్లుగొలుప
నెటఁజూడ నచటనే యింత యాచ్ఛాదనం
బును లేని లింగాల పొలుపు లెసఁగ
నాఱుశాస్త్రములు నధ్యయనంబు నొనరించు
విద్యార్థు లెల్లెడ వేడ్క నింప
తే. గీ. నెన్నియో దేశములనుండి యేగుదెంచి
నట్టితైర్థిక జనము లెప్పట్టునఁ దగ
నూత్రిపట్టినగతిఁబొల్చు సురనది పరి
సరమునందొప్పుఁ గాశికాపురవరంబు. 52

తే. గీ. ఎన్నియోఘట్టములు, నట నెందఱెంద
రోమహాత్ములు సన్న్యాసు లామహోను
భావులను గొల్చి జ్ఞానమ్ము వడయు గేస్తు
లెల్లయెడనొప్ప నప్పురం బింపు నింపు. 53

శా. గంగాస్నానము నాచరించి పిదపం గాశీశు సేవించి మీఁ
దం గామామరకల్పవృక్ష మగు తద్భార్యన్ విశాలాక్షి భ

_క్తిం గేల్మోడిచి మ్రొక్కి మాధవముఖాదిత్యార్చనల్ సల్పు పూ
తాంగుల్ వేలకువేలు వొల్తు రట నిత్యంబున్ విముక్త్యర్థులై. 54

ఉ. తాదృశమైన యప్పురముధన్యత నెవ్వఁడు సెప్పఁజాలు ? బ్ర
హ్మాదులు లోకజాలము లయంబగునప్పుడుఁగూడ దాని గౌ
రీదయితుండు శూల మలరించి తదగ్రమునందు నిల్పు నిం
కేదగు దాని సాటి ? నుతియింపఁగఁ జెల్లదె కాశికాపురిన్ ! 55

ఉ. ఆపురిఁజేరి యాతఁ డట నాచరణీయము లైనకృత్యముల్
వే పచరించి దానములు వేలకువేలుగ నిచ్చి భూమిచే
బాపలఁ గొందఱన్ దనిపి పై గయకేగి యటన్ బితృప్రియా
శాపరిపూర్తిజేసి యట సాఁగి స్వదేశము వోవుదెంచుచున్. 56

చ. తిరిగియుఁ గాశికేగి యట దేవళముల్ మఱికొన్ని చిత్రముల్
పరిపరిగాంచి గంగ నటఁ బట్టఁ బ్రియాగకు నేగి తత్పురి
త్పురసముఁబట్టి యప్పురిని సొంపగు కోటఁ గలట్టి మేటియ
బ్బురములు సూచి యేగెఁ దనపోలికి నాప్తులతోడ వేడుకన్. 57

తే. గీ. జననికభిషేక మొనరించి సతియుఁ దాను
నమ్మహాగంగఁ బూజించి యగణితముగ
విప్రులకు నన్నదానంబు విస్తరించి
తల్లి సంతసమంద నుదారుఁ డంత. 58

శా. సంసారస్థితిఁ జిక్కఁబెట్టుకొనుచున్ జాయన్దగన్జూచు చా
శంసాపాత్రముగాఁ బ్రివర్తనము మెచ్చన్ జేయుచున్నంత మీ
మాంసన్జేయక తల్లి యాతనియెడన్ మర్యాద నీక్షించి "ప్ర
ధ్వంసప్రక్రియ తగ్గె" నంచుఁ దలఁచెన్ దత్త్వంబు నూహింపమిన్.

ఉ. "అచ్చెలిఁజూచుటెట్టు? లిఁక నయ్యెడకేగు నుపాయ మెద్ది ? యే
యొచ్చెముచేసినన్ జనని యొప్పెడి ?" నంచుఁ దలంచునంతలో
నచ్చపలాక్షి యయ్యెడకుఁ నాత్మపురమ్మును వీడి మున్నె తా
వచ్చుటఁజేసి కమ్మఁ దగవ్రాసి తనంతన యంపె దూతికన్. 60

ఉ. వచ్చిన దూతిచేతి "కిదె వచ్చితి'' నంచు లిఖించి యిచ్చి పో
నిచ్చి మనమ్మునన్ బెరుఁగు నిచ్చలు మోమునఁదోఁప నంతలో
హెచ్చెడి యుత్సుకత్వమున కెద్దియుఁ బారము గాక యేగెఁ దా
నచ్చపలాక్షిఁ జూడఁగ సుదారుఁడు లోన భయమ్ము గ్రమ్మఁగన్. 61

ఉ. "ఉత్తరమైనవ్రాఁయ విది యుక్తమె? నీ'' కని యింతి పల్కుచో
నుత్తరమేమి చెప్పుదు నహో! మది నెంతటిపేర్మి లేనిచో
నుత్తరళాక్షి తాన యిటకై చనుదెంచునె? యెంతదూర ము
ప్పుత్తన! మంబహేతువునఁ బంకిలచిత్తుఁడనైతి నక్కటా! 62

ఉ. అంబయుఁగాదు హేతువు రహస్యమునం దొకయుత్తరంబు నే
నంబుజనేత్రకున్ బనుప నాపె నివారణచేసెనే? నిమి
త్తం బిట వేఱుకా దొకస్వతంత్రిత లేమియె; కాదు కాను డెం
దం బదియేమొ! యెప్పనికిఁ దార్చిన నేగదు నాఁటనుండియున్. 63

చ. కలికియె కారణంబిచటఁ గాఁదగు నుత్తరళాక్షి పీడి నే
వెలికరుదెంచు టాదిగ నవీనవిధం బొడఁగూడె; నేమియుం
దలఁపదు చిత్త, మేమిటికతం బని చింత యొనర్పఁ దాను నం
దుల కొరఁబాఱ దిప్పటికిఁ దోఁచె నిజ మ్మిది'' యంచు నెంచుచున్.

ఉ. నేరముసేయుమానవుఁడు నేతకడన్ జనుపోల్కి మోమునం
దీఱని దైన్యమున్ మఱి మదిన్ గడుభీతియుఁ గొంతలజ్జయుఁగా
వారక తోఁప నచ్చటులవారిజలోచన యున్నచోటికిన్
దాఁటె సుదారుఁడల్లయగుఁ దన్వులపట్లఁ గృతాపరాధికిన్. 65

క. నలుగడలుఁగాంచి పదపడి
జలజముఖి వసించుగృహముచాయఁజని యటన్
గలకలికిఁ గాంచినంతన
పులకలు గనుపట్టె మేను పొంపిరివోయెన్. 66

ఉ. తనుఁ గని మాటలాడ దొకదండము పెట్టదు మోము నెత్తద
వ్వనరుహనేత్రి యంచు మది వంత యొకింతయుఁగాంచ కల్లన

ల్లనఁ బ్రియురాలి దగ్గఱి విలాసగతిన్ జను గేఁటి మోము నె
త్తిన శతపత్రనేత్ర యొకతీరున నశ్రులు జాలువాఱఁగన్. 67

ఉ. కొండొకసేపు నేర్పుమెయిఁ గొంచెతనమ్మున మిన్నకుండి "నీ
మిండతనంపుఁ జందమిది మేలుగనున్నది, యిట్టివాఁడవా!
వెండియు రేపె వత్తునని వెళ్లినదే యొకసందు చేసి రా
కుండుట నీకుఁ జెల్లె నిటు లొండొరు లెవ్వరు నేర్తురే బళీ! 68

చ. ఇరువదియేండ్లప్రాయ మదియేగెడునంతకు మిన్నకుండి పై
"నఱువదియేండ్లయప్పు చదు" వన్నటు లే నినుఁ గట్టికొంట యి
క్కఱణి విచారమందుటకె కాక సుఖమ్మునకా? నిజమ్ముగాఁ
బురుషులనమ్ముమానినికిఁ బొక్కుటదక్క మఱొండు గల్గునే. 69

మ. మతు లేకీకరణమ్ము గాంచకయొ, నమ్మ న్నమ్మికల్ చాలకో,
కుతుకంబుల్ నెఱవేఱకో, సిరులు లేకో యేదియో మూఁడియో,
సతికిన్ భర్తకు నత్త దొక్కయెడ నీసఖ్యమ్ముచేకూఱ దు
ర్మతియై దానికి దైవ మెయ్యదియొ సంపాదించుఁ బ్రత్యూహమున్. 70

చ. నినుఁ గనుఁగొంట కిక్కఱణి నేనయి వచ్చితి నన్నమాట యే
వనితయునేని మాకొలము వారలలో వినెనేని నవ్వకుం
డునె! యెటనేని సానుల కిటుల్ చను టొప్పునె? దానికేమి, ప్రీ
తినిగనఁజేసి తిట్లరుగుదెంచు శ్రమమ్మున కోర్చి యెమ్మెయిన్. 71

ఉ. "లంజెగదా!" యటంచు మది లక్ష్యమొకింతయు లేమి వీడితే
నిం జనుగాని యొక్కచెలినీతి యొకొక్కకఫక్కి నొప్పు "నీ
మంజులవాణి యిట్టి" దనుమాదిరి నిర్ణయ మాచరింప న
క్కంజభవుండు నేరఁ డనఁగా నొకపాటి బొజుం గెఱుంగునే! 72

చ. వెలచెలియై జనించి కనువేఁదుఱు చెందినపట్ల దానికిన్
గలుగుట యబ్బురంబె పలుకష్టము, లొడ్ల ననంగనేల? చం
చల మగు నాడు నెమ్మనముచందము నింద యొనర్తుఁగాక యే
లలనలు గాంచిరో సుఖములన్? వలపుల్ తలకెక్కుపిమ్మటన్." 73

చ. అని పలుమాఱు దూఱు చెలియన్ దగుమాటలు సెప్పి కొంత సి
గ్గున కగు చెయ్వులన్ గొలిపి కొంత క్రమమ్ముగ సుప్రసన్నఁగా
నొనరిచి మించుపేర్మి దళుకొత్త "సఖీ! నినుఁ బాయు టాదిగా
మనమది యేమొకో! పనికిమాలినదయ్యె నిజమ్ము నమ్ముమీ. 74

ఉ. ఇంతియకాకయున్న నిఁక నేపనినేనియు మాను టొప్పఁగా
కింతిరొ! నీకు నుత్తరమునేనియు వ్రాయనె! యంత పందనే
కంతునిసాక్షి నేఁడు నినుఁగాంచితి నెమ్మన మెప్పటట్లు ని
శ్చింతతగాంచె నింతయును సిద్ధము నమ్మిన నమ్మకుండినన్. 75

ఉ. వచ్చిన తత్ క్షణంబ మగువా! యలకాశికి నేగినాఁడఁ బై
నచ్చుగఁ యాత్రఁజేసికొని యక్కడనుండియు మొన్నవచ్చితిన్
బచ్చనివింటిజోదుకృప వచ్చితి వంతన నీవు, యాత్రికు
వచ్చెఫలంబు, నిక్కమిది వంచననేయఁడు దైవమెవ్వరిన్. 76

ఉ. ఈవును నేనునుం గలసి యిచ్చోట హాయిగ నుండవచ్చు సౌ
ఖ్యావహ మీపురంబు, మనకన్నియు మంచివెకాని తల్లిగా
రీవిధమొప్ప, దామె కిది యించుకయున్ దెలియంగరాదు కో
పావిలయైనచో మనకు హాని ఘటించుట నిక్కమెమ్మెయిన్. 77

ఉ. కావున నీవు గోప్యగతిగా వసియింపుము నాదునామ మెం
దే వచియింపఁబోకు వచియించినమాత్రన యేమిగాని యే
యేవిధికైన గోప్యగతియే కడుశ్రేయము, డాఁగునంచునున్
గేవల మెంచఁగూడ దపకీర్తియుఁ గీర్తియు రెండు నట్టివే. 78

ఉ. పేరగుదాన వీవు కడుఁబెంపుగలట్టిది మాకుటుంబ, మీ
కారణమై రహస్య మది గావలనెన్ మఱియెందురీతియే
నే రెటు సంచరించెదరొ యేరికిఁ గావలెఁ నింతపీటిలో;
మూరనుగాని యిట్టిపురి నొక్కని కొక్కనిజోలి గల్గునే. 79

క. మీపురము లొక్కపదియౌ
మాపురి విడఁదీసి కట్ట మానిని! దీనన్

గాఁపురము సేయుగేస్తులు
దాపునఁ గలవారిపేరె తామెఱుఁగరుసూ! 80

తే. గీ. అట్టిసంగతిలో నిట కధికదూర
ముండు మావీధి, యియ్యెడనుండు నిన్ను
నెవఁడుగుర్తించి మాతల్లి కెఱుఁగఁజెప్పు?
నట్లయిన భయమేలన, నదియు వినుము. 81

ఉ. మీపురిలోన నే సలుపు మిక్కుటపుం బను లట్టు లుంచు మే
మేపను లేను నీపడకయింట నొనర్చితి వాని నన్నిటిన్
దాఁపక చెప్పినా రెవరొ, తల్లి కిదెక్కడివింత! జారతా
వ్యాపృతి తానయై జగముపై కరుగున్ నిజ మింత కోమలీ." 82

క. అనవుడు జలజాక్షియు బ
గ్గున మండిన పగిదిదోఁపఁ "గులవనితగ న
న్నును జూచెదనను టది యె
ల్లను బోయెనె? యెంతలోఁ గులటనైతిఁ గటా! 83

క. జారుఁడను దుర్యశము పర
నారులఁ జోరగతిఁ గూడు నాయకునకు వో
మా రమణిఁ గొనిన నీయప
కీరితి లేదిపుడు నీదుకృప వింటి నిటుల్. 84

క. ఏలంజె వచ్చుఁ? దానై
వేలకువేల్ మైళులున్న వీటికి నీ కి
ల్లాల నముకొంటి "గలదే
రై" లను మల్లైనఁ దనకు రానేల? యిటుల్. 85

క. యోగినిగతిఁ గాలమ్మును
నే గడపుచునుండ నీవు నేరుపుమై నన్
భోగినిగఁ జేసి చింతా
భాగినిగాఁ జేయనుంటి పాఁగయితిఁ గటా! 86

తే. గీ. మొదల మాతల్లిమాటల మోసపోక
పురుషసాంగత్యమున బుద్ధి పోవనీక
యుండ నాముండ యొక్కనికొప్పఁజెప్పి
వాని నానాఁడ పోఁగొట్టి వ్రతముగొంటి. 87

ఉ. దానికి నంతరాయమయి దాపర మైతివి దానికేమి నా
మాన మెఱుంగకే కడుసుమాళమునన్ దగునిన్నుఁజూచి మా
యానిధిగా గణింప కకటా! తుద కెందుకుఁగాని పందనై
జానిసతొత్తనై చెడితి భారము నీకయితిన్ వృథాగతిన్. 88

ఉ. ఎందుకు సృష్టిచేసెఁ బరమేశ్వరుఁ డీచెడుగుంగొలమ్ము? పై
నంచముఁ జందమున్ గలుగునట్లు లొనర్చఁగ నేల? చేసెఁ బో
పందల కెల్ల విందొనరుపన్ విధియింపఁగ నేల? యూరకే
కుందఁగఁజేసి యిక్కరణిఁ గుత్తుక గోయఁగనేల? యక్కటా. 89

ఉ. అందముఁ జందముం గనియొ యాదరము న్నిజమంచు నమ్మియో
వందలు వేలు నీయఁదగు వాఁడనియో యొక మాయకానికిన్
చెందము నమ్మి వానికిఁ గడిందిగఁ బ్రియము ధారవోసి యం
తం దనువీడ నేడ్చెడి యనాథకులమ్మునఁ బుట్టఁ జెల్లునే? 90

చ. కలుగుట దుర్లభం బొకఁడుకల్గినఁ బెద్దరహస్య మందుకున్
దలరక యొప్పుకొన్నఁ దుదిదాఁకను నెగ్గను వానిచెల్మి యే
వెలచెలియేని యొక్కయెడఁ బ్రీతియొనర్చుట తప్పిదంబు పం
దలయినఁ దప్ప నొందుగతితన్వులు దీన జనించు టొప్పునే. 91

చ. కలిమిని లేమి నొక్కగతి గారవమున్ బచరించుచుణ్ దళ
త్తళ గల జవ్వనమ్ము దిగఁ దాఁకిన పిమ్మటనేనిఁ బూర్వపుం
జెలిమి యొకించుకేని యెడసేయని పెన్మిటి గల్గునింతి కం
జలి యొనరింప నొప్పు దివిషత్పతి యుంచిన సానియేనియున్. 92

సీ. తగినసంతాన మ్ముదయమంద "నాయనా!"
యని వార లెవ్వాని ననఁగపలయు?

అన్నదమ్ములు గౌరవార్హు లుండిన వారు
తల లేమనంచు నెత్తంగవలయు?
తనుఁ గన్నతండ్రి యుత్తముఁడేని యతనిమొ
గమ్మెమిగతినిదాఁగొంచవలయు?
ఏదేని శుభకార్య మేతేర నెవనితోఁ
గాంక్షమైఁ బీఠ మెక్కంగవలయు?
తే. గీ. నక్కటా! తాను బాడగు టట్టులుండ
వెనుకముందటివారల వెలికిఁ దార్చు
రోవెలందుల పుట్టువుల్ రోఁతగావె
యెఱుఁగనేర రీయర్థమ్ము హీనమతులు. 93

ఉ. అట్టికులమ్మునం దెటులనైన మతేమి పురాకృతమ్మునన్
బుట్టినదానికిన్ వగవఁ బూనిన లాభము గల్గఁబోదు, తాఁ
గట్టినకర్మముల్ కుడుపుగొంచక తీఱునె? యిప్పుడేని యీ
గుట్టు నెఱింగి యొక్కరునిఁ గూడి దినమ్ములు పుచ్చఁజెల్లదే? 94

ఉ. ఒక్కనిఁగూడి కాఁపురము నొప్పుగఁజేసెడి చానపొందు లే
ఫక్కిని జారుఁడన్న దురుపద్రవమున్ గలిగించు, వింటి నీ
చక్కనిగాక సర్వజనసమ్మతమై మళయాళమందుఁ బే
రెక్కెడి నగ్రజాతులకు హీనకులాంగనతోడి కూటముల్. 95

ఉ. కావున నన్ను జారగతిగాఁ గఱుకొందువయేని నొల్ల "భా
ర్యావిధిఁ జూచుకొ" మ్మనుచు నప్పుడచెప్పె మదంబ, దానికి
న్నీవెటు లొప్పికొంటి? వదినేఁడిటులన్ గికురింతె? మాకొలం
బేపగదైన మాసరణి యేవము నైఁప దదెన్నిభంగులన్." 96

క. అనవుడు నుదారుఁ డచ్చెలి
కను "నే లోకోక్తి నంటి, నది నీకింతన్
మనము నలయించెనే! యే
మని భార్యఁగ నిన్నుఁ జూడననుకొంటి? చెలీ. 97

ఉ. చక్కఁదనమ్ములేదొ? గుణసంపదలేదొ? వయస్సులేదొ? బల్
టక్కులమారిగావొ? వివిధమ్మగు విద్దెలు నేరవో? నినున్
జిక్కని కౌఁగిటన్ జనవు చేసినపిమ్మట భార్య గీర్యయున్
మక్కువకానె? యేల యనుమానము? మానుము మానినీమణీ. 98

ఉ. నమ్మవుగాని నీవు మదినాటినదాదిగ భార్యఁ జూడఁగా
నెమ్మది సమ్మతిం గనదు నేరము, లూరక తోఁచు దానిపై
నెమ్మెయిఁ బూచు నీగుణములేకద! యింతకు కారణమ్ము. నీ
సొమ్మనుకొమ్ము నన్నును దృఢమ్ముగ మాటలు వేయునేటికిన్. 99

గీ. విప్రులకు నాల్గుజాతుల వెలఁదులందుఁ
గలదు స్వాతంత్ర్య మది నేఁటి కలియుగమునఁ
గాదనుచుఁ గొంద ఱడ్డిరిగాని యింత
మాత్రమునఁ బోయెనే? పూర్వమతము సఖియ. 100

సీ. బ్రాహ్మణుఁడై పుట్టి పరమచండాలితో
సంసారియైన విశ్వామి యొకఁడు
ముగుర మున్ జంపినముండమోపిని గట్టి
కొని గృహస్థయిన సుగుణుఁ డొకండు
ఐకమత్యమున కియ్యవి ముప్పనుచుఁ గులా
చారముల్ వదలినజాణ యొకఁడు
"పింగాళిచిప్పకు వెండిగిన్నెకు భేద
మున్నదే!" యనియెడి యోగ్యుఁడొకఁడు
తే. గీ. వీరలేకద సభలలోఁ బెద్ద లిపుడు!
మనకు మర్యాద వీరలేమని యొనర్ప?
రింతకును ద్రవ్యవంతున కెవనితోడ
నేమిపని? వెలి యాతని నేమి సేయు? 101

చ. జనని గతించుదాఁక నొకచందమునన్ జననిమ్ము; మీఁద ని
న్నును స్వగృహమ్మునం దిడుచు నూతనబుద్ధి యొకింతలేక నా

జన మదియెల్ల నీకు నుపచారము సల్పెడు నట్లొనర్తు; న
న్ననియెడి వాఁడొకండు గలఁడా! మఱి తల్లి కొకింత జంకెదన్. 102

ఉ. దాఁపఁగనేల? విన్మ, మును తండ్రి గతించెడువేళ ద్రవ్యమున్
జూపి మదంబతో "నిది త్రిశుద్ధిగ నీ మరణంపువేళ నీ
వీపసివాని కిమ్మిచట నించుకయేని వ్యయింప కందులో
నోపినమాత్రముం గలిపి యుచ్చగతిన్ బొనరింపఁ గాఁదగున్. 103

తే. గీ. యౌవనము ధనసంపద యాధిపత్య
మవల నవివేక మియ్యవి యడఁచు నొక్క
టొక్కటియె మానవుని నివియొకట నన్ని
యునుబొసఁగెనేనిఁ జెప్ప నేముండు సాధ్వి! 104

చ. నవనవయౌవనుండయిన నందనుఁ డొప్పుగఁ గ్రాఁగి చల్లనా
రి వెలయుపాలభంగి నొకరీతికి వచ్చెడుదన్క జాగరూ
కవిధిని సర్వముం బయినిగాంచుచు ద్రవ్యము చేతి కీక పై
వ్యవహృతిశాలి యైనయపు డంతయు వానికిఁ జెందఁజేయుమీ." 105

చ. అని పలునీతులన్ దెలిపి యాపెకు సర్వము నప్పఁగించెఁ; గా
వున మన కామెసమ్మతిని బూనకచెల్లదు; దానఁజేసి ని
న్ననిచెద వేఱుగాఁ, బిదప నోపిక పెట్టితివేని యెల్లరన్
బనిఁగొనుదానవై మెలఁగవచ్చును బొచ్చెములేనితీరునన్. 106

చ. అనవుడు నవ్వెలంది యను "నక్కట, యెందులకింతసోదె? నీ
జనని శతాబ్దముల్ సుఖవశమ్మున నుండెడుఁగాక, నీధనం
బును సుఖముండుఁగాక, నను మోసముచేయక భార్యగాఁగఁ జే
కొను టది చాలు; వచ్చెఁ బదికోటులు దానన నిక్కమింతయున్. 107

చ. ధనము గడించియుంచి యది తాము గతించెడివేళ నెవ్వరే
నిసిఁ గొనిపోయిరే? జగతి నీతి యనీతియుఁ గీర్త్యకీర్తులున్
డనవను వేళ వెంటఁబడుఁ దక్కినదంతయు దూరదూరమై
పనుపడు; దీనికేమి, పదిపాళులు నీకృప గాంచఁగల్గితిన్. 108

ఉ. పిన్నటనాఁటనుండి కడుఁబెంకెతనమ్మున నుండెకాని మా
కన్నెలఁబోలె నెల్లరకుఁ గాళ్ళకు మ్రొక్కెడి దానఁగాను; నా
మున్నరికంబు సాగుటకు మూలమవై ననుఁగొంటివీవు; లే
కున్న మతేమిలే ధనము, లుల్లము చల్లఁబడె న్నిజమ్ముగన్. 109

ఉ. ఏమన? దెల్పుదాన విను మే మొద లీకొలమందుఁ బుట్టలే;
దేమనుజుండు నన్గనెనొ యెవ్వతె తల్లియొ యే నెఱుంగ న
న్నేమెయిఁ దాను గైకొనెనొ! యియ్యది పెంచియుఁ బెద్దఁజేసి బల్
నేమము లోలి నేర్పెఁ; గులనీతికిఁ దావలమై చెలంగఁగన్. 110

క. ఆనీతులు నామది కిం
తేనిం జొఱఁబాఱ; వేగతిన్నేర్చుదు? చి
త్తైక నెగడనిపక్షికి భా
షానియతి న్నేర్పఁ; గులమ చను ముఖ్యంబై. 111

క. సంగీతము సాహిత్య
మ్మం గొమరగు నభినయమ్ము ముగుదుల కెల్లన్
సంగతములగుట నాకుఁ బొ
సంగున్ దగుపాటిప్రజ్ఞ జగదీశుకృపన్. 112

ఉ. ఇంతకు నాకొలమ్ము మొద లెయ్యదియో విననైతిఁ దల్లితోఁ
బంతము వట్టికోరినను "బ్రాహ్మణకన్య" వటంచుఁ బల్కె; నే
వింత విధమ్మున న్నను వివేకవిహీన మదంబ గాంచి ని
శ్చింతమెయిన్ ద్యజించెనొ, యిసీ! పడుపుంగొల మాశ్రయించితిన్.

ఉ. కోపమువచ్చు మీకనుచుఁ గొంకక పల్కెద మీకొలమ్మునం
దేపగుచున్న దీయధమవృత్తి యదేమనఁ, బెద్దవృద్ధు తా
నేపసిపాపనో ధనమునిచ్చి కొనున్ గనునంత మృత్యు, వా
పాపిని మమ్ముఁబోఁటుల నపారముగాఁగని యిట్లొనర్చెడిన్. 114

శా. పోనీ, స్త్రీలు పునర్వివాహమునకున్ బోరామి వాదించు వి
జ్ఞానుల్ పండితు లేమిపాపమొ! ధనాశన్ గూఁతు వృద్ధాత్ముఁడౌ

వానిన్ జేర్చునపాత్రిఁ 'గూడ' దన; రవ్వాఁడిచ్చు నన్నోదకా
లానందమ్ము మెయిన్ భుజింతు రిది యన్యాయమ్ము గాకుండునే. 115

శా. కన్యావిక్రయ మాఁగలేని యల విజ్ఞానుల్ మ ఱేమంచుఁ దా
మన్యాయమ్ముగ స్త్రీ పునఃపరిణయవ్యాపార మాఁపంగ వే
డ్కన్ యోజింతురు! రెండునుం దగనివే కాఁబట్టి యందొక్కటిన్
మాన్యత్వమ్ము మఱొక్కటన్ దొసఁగ దేమాడ్కిన్ బొసంగింతురో.

మ. పతితోఁ గొండొకకాలమున్ సుఖములన్ బ్రాపించి పై వాఁడు వో
వుతఱిన్ మేటివిరక్తిమై సకలమౌ భోగమ్ములన్ వీడి బో
డితలన్‌దాల్చి యతిస్థితిన్‌గనుట పాటింపన్ దగున్‌గాని చి
న్నతనమ్మందన నాలుగేఁడులపుడేనా, యిట్టివైరాగ్యముల్? 117

ఉ. అట్టివయస్సునన్ విధవయై యది యించు కెఱుంగనప్పు డా
బొట్టెను గాంచి కొంద "ఱిది పూర్వమునం దిటు పెట్టిపుట్టె" నం
చెట్టులొ పల్కుదుర్; మఱి యదే పయి నొక్కనిఁ గట్టుకొన్న నాఁ
డిట్టులు పల్కరాదె? యవు డెక్కడికేగెఁ బురాకృతం బహో! 118

తే. గీ. స్త్రీపునఃపరిణయములు సేయవలయు
నంచుఁ దర్కింపఁగాని యీయబలలైన
బాలవిధవలపట్లనా, పండితులకుఁ
గల్గు పాండిత్యమెల్లఁ జక్కఁగసడచుట! 119

శా. సంజన్ మ్రొక్కరు కాళ్ళుసేవిఁ గడుగర్ శౌచం బటుండంగ లో
సం బంకర్ మన మిట్టులుంటి మిది యంతర్వాణి లీక్షించిరే
నిం జాలన్ వెలియౌ నటంచు నొకరేనిన్ వారి వారింప రి
క్కం జాతుల్ తమధర్మశాస్త్రములకున్ గన్పట్టి రెప్పట్టునన్. 120

ఉ. మాలల సంటుకోని జనమాన్యులు, శూద్రులు చేసి తెచ్చు భ
క్ష్యాలు భుజింపనట్టి గుణగణ్యులు, మీకులమందు నేఁడు లేః
రీలలి సంచరించు ఘనులెల్లరుఁ బంక్తికి నర్హులై పతుల్
గూలఁగఁ బెండ్లిచేసికొను కోమలు లెట్టు లనర్హ లౌదురో! 121

శా. ఆయాస్మార్తకులను బండితుల్ గలరుగా! యందెందు విద్యార్థు లే
మీ యేర్పాటుగ నుండిరే? యచట లేరే? దుర్కులున్ మాలలున్
సీ! యీయెల్లర కందు వేదమయినన్ జెప్పంగఁ దా మొప్పు వి
ద్యాయత్తుల్ కులవంతులై విధవ పెండ్లాడన్ గులంబూడెనే? 122

ఉ. కావున నేను నీపిదపకాలమునందలి విప్రజాతిలోఁ
బావనురాలనై మెలఁగవచ్చును సంశయమేల? భార్యగా
నీవు పరిగ్రహించుటకు, నీతులు జాతులు నానకట్టకున్
గావలెఁ బూర్వమం,దిపుడు కైకొనువారెవ రాపచారముల్? 123

తే. గీ. ఎవరు పూర్వపుటాచార మెఱుఁగువారొ
వారలకు శాస్త్రముత్తరవాది యిచటఁ
దక్కువారల కీజోలి తగుల దెవ్వ
రేని నడిగిన నోరెత్త రిట్టులనిన." 124

ఉ. నావుడు నవ్వి "మాకాలమునంగల వైఖరు లిట్టులుండుటన్
నీ విటు లంటి తప్పిదమె? నీచులు మాన్యత గాంచఁబట్టి యా
యీవిధు లిట్టు లయ్యె; నిదియే మన పూర్వపుఁగాలమైనచోఁ
బావసపుం గొలమ్ము లిటుపాడయినన్ బుధు లూరకుందురే! 125

మ. సరసంబౌగతిఁ బల్కితీవు బలవత్సన్న్యాస మన్నట్లు ని
ష్ఠురమౌ జవ్వనమందుఁ గాంతలకు నెట్టుల్ గూడు వైరాగ్య? మె
వ్వరికో జంకి యొనర్చు నేమములు నిల్వన్నేర్చునే? జన్మమే
బరువై తోఁచెడు భర్తలేనిసతికిన్, బైమాట లింకేటికిన్. 126

మ. పతిపోవన్ బలవద్గతిన్ సతిని దద్భర్త్రంగమందుంచి వే
చితి నంటించెడు ఘోరపుంగృతిని వాసిన్ గట్టిపెట్టించి రే
మతిమంతుల్, తగవార లియ్యబలలన్ "బాల్యమ్మునందే వివా
హితలం జేయఁగరాదటం" చనిన నీహీనస్థితుల్ తగ్గెడిన్. 127

మ. "పదియేఁడుల్ చనుమీఁదఁ జేయఁదగు నాపై రెండు దాఁటంగరా
దిదివో! స్త్రీలకుఁ బెండ్లికిం దటి" యటం చేర్పాటు గావించుచో

ముదితల్ వృద్ధులఁ బెండ్లియాడుటలు తప్పున్; దానిచేఁ దగ్గుఁ దొం
బదిపాళ్లీ దురుపదరిద్రం, బదియు విద్వత్సమ్మతిన్ గాఁదగున్. 128

తే. గీ. ఈడువచ్చినకన్నియ నెవ్వఁడేని
వృద్ధునకు నమ్మఁజూప నెవ్విధినిసాగు?
నక్కటా! యెన్నివృత్తులో యవనినుండఁ
బంద లీవృత్తికతన జీవనముగొందుౌ. 129

తే. గీ. అప్పదీక్షితు లొక్కప్పు డాత్మజాత
కిట్టి దురవస్థగల్గఁ దానెఱుకకల్మి
స్త్రీపునఃపరిణయములు సేయఁబూని
యును వెనుకదీసెనఁట తల్లి యొప్పకునికి. 130

ఉ. అప్పటికాలమందు నెటులైనను నిప్పటి విప్రజాతికిన్
దప్పని దోఁచ దిప్పని, వృథాగతి వారలగోడు వోసికో
నొప్పటికన్నఁ బండితుల కొండొకదోసములేదు; పెక్కులౌ
తప్పుల కొప్పి యీయొకటి తాము సహింప రదేమి పాపమో! 131

తే. గీ. అరయఁగాలేక మిము వెలయాంద్రటందుౌ
గాని యీయర్థమది నేఁటికాలమందు
దౌర్వ్యమిడి పెండ్లియాడిన ధన్యతముల
భార్యలకు నెల్లఁ జెల్లఁగావచ్చుఁగాదె. 132

శా. సాంకర్యమ్ము తటస్థమౌననుచు విశ్వస్త్రావివాహమ్ము వి
ద్యాంకుల్ పెద్దలు గాదటం చనిరి సత్యంబే, యిదొక్కండె యీ
పంకంబున్ ఘటియించుచో నిటులనన్ బాగౌఁ; దనంతన్ జగం
బింకం బాతెడిపట్ల నీనియమ మిందెవ్వాఁడు పాటించెడిన్. 133

ఉ. భూతిమొగమ్మునంగలుగు పుణ్యుఁడు ప్రొద్దుట స్నానసంధ్యలన్
జేతము జొన్ను వైదికపుఁ జెయ్వులమానిసి మాటి కొక్కఁడే
నీతఱిఁ గానరాఁ, డిపు డివేటికిఁ? బూర్వపుగాధలేల? వి
ద్యాతిశయంబు మాని బుధు లందఱు దీనికి నొప్పరాదొకో. 134

శా. వ్యాసాదుల్ ఋషులై నిజమ్ము లయి తద్వాక్కుల్ భవిష్యద్గతిన్
బూసన్ గ్రుచ్చినరీతిఁ జెప్పు టదియుణ్ బోకుండి యారార! వీ
రే సారజ్ఞులు? వీరి కయ్యెడల లేనేలేదు విశ్వాస, మీ
యీ సల్లే నెటు లుండు? భ్రష్టులగువారే తన్మతోద్ధారకుల్.'' 135

తే. గీ. అనుచు నాయాయిగోష్ఠిని నతఁడు నదియుఁ
గొంతతడవు వాదమ్ము దమంత సల్పి
"మనకు నీగొడవేటికే? ఘనులు దీని
విందు'' రని విరమించి పై వేడ్కఁదనర. 136

తే. గీ. తమకు ననుగుణమైన వర్తనలఁ గొంత
తడవు గడపి యామీఁద నుదారుఁ డింటి
కరిగి ప్రతిదిన మీరీతి నతిరహస్య
మైనగతి దానిపొందు దా నందుచుండె. 137

— గద్య —

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బైన పాణిగృహీతయందుఁ
జతుర్థాశ్వాసము.

పాణిగృహీత

పంచమాశ్వాసము.

క. సరసాంతఃకరణా! సు
స్థిరగానాభరణ! నిత్యచింతితభగవ
చ్చరణ! కవితాదరణ! సురు
చిరవితరణ! కీర్తికామ సీతారామా! 1

తే. గీ. అవధరింపు మనంతరం బట్లు కొంత
కాలము రహస్యవర్తన గలుగుమీఁద
వారినోటను మఱియు నవ్వారినోటఁ
దల్లి యెల్లసంగతి విని తల్లడిల్లి. 2

మ. అకటా! పుట్టినరోగమున్ మొదటనే యంతమ్ము గావించి పు
త్రకు యోగ్యుం బొనరించినా ననుచుఁ జేతంబందు నూహించి యీ
సకలమ్మున్ వెసఁ జేతికిచ్చితి నిసీ! చండాలుఁడై వీఁడు దు
ష్టకృతిన్ మానఁడు సైఁచు టెట్టులిఁక? నింటన్వంట తే విప్పసుల్. 3

తే. గీ. వేదశాస్త్రములందు వివేకులైన
రాజమణుల మెప్పించి మర్యాద మిగుల
నార్జనముచేసి రీయగ్రహారములను
బూర్వు లివి వీనికతమున బూదిఁగలియు. 4

వ. అని చింతించి యొక్కనాఁటి భోజనసమయమ్మున కొమరున కిట్లను.

శా. అన్నా! చిన్నతనమ్ము నుండియును సంధ్యావందనాసక్తి నీ
కెన్నంగాఁ గడునెక్కు డిప్పు డది తా నేమయ్యె? బ్రాహ్మణ్యపుం
జెన్నె ని న్విడుచున్న దేమిగతి? నీవెయ్యేల్ వినన్ గొప్పత్తలై
నన్నున్ గాల్చుచునున్న విట్టిపనులున్ న్యాయంబె? నీబోఁటికిన్. 5

చ. ఎఱిఁగి యెఱుంగకో, మొదట నేవపుఁ గార్యము సల్పితీవు పైఁ
పెరిగియు శుద్ధిఁబొందితి సతీమణియౌ కులకాంతయుండ నె
బ్బెఱికమువూని యప్పడుపుబిత్తరి నిత్తఱి గుత్తగొందువా?
సిరిగల కొంపకున్ గలిగెఁ జేటిఁక మాటలు వేయునేటికిన్. 6

ఉ. ఎవ్వరిఁ బంపినా వచటి కిచ్చెడుముండకునై తనంతఁ దా
నెవ్వగవచ్చు? "నెయ్యెడల కెందుల కేగెదొ?" యంచు నెంచితిన్
అవ్వగడా, దినమ్మనన రాతిరి చెయ్యువెలె! నీదువర్తనల్
నవ్వరె యెవ్వరేనియు? వినాయకుఁ జేసినఁ గోఁతి యయ్యెనే! 7

క. ఏమేమి నగలు నాణెము
లామాదిగముండ కిడితి? వౌరౌరౌరా!
సీ! మూర్ఖ! నిన్ను నీపయి
నేమియొనర్చినను బాప మించుక గలదే?" 8

క. అని యేమేమో యొడ లుడి
కినగతి కనుగుణముగాఁగఁ గెరలి పలికినన్
దనుఁగానియట్లు వినియును
విననిగతిన్ జెవి నొకింత పెట్టక యతఁడున్. 9

ఆ. వె. భయముదీఱ పట్టపగలును రేయును
దాని యింటనుంటఁ దక్క నన్య
మించుకయునులేక యిల్లాలి మాటయే
తలఁపకున్నఁ దల్లి తల్లడిల్లి. 10

తే. గీ. "అంతకంతకు మొరడయ్యె నహహా! వీఁడు
భార్యఁజూడఁడు వ్యవహారపరతఁగాంచఁ
డేమిగతి?" యని యెంచి తా నేమియనక
తగినవారిచేఁ జెప్పింపఁ దలఁచె నపుడు. 11

చ. అరమరలేక యింటివ్యవహారము లన్నియుఁ జక్కఁబెట్టుచున్
జిరముననుండి స్వీయగృహసీమకు నాశ్రితుఁడైన యోగ్య నొ

క్కరుఁ గని "పుత్రి నీతిపరుఁగా నొనరింపు" మటన్న నాతఁ డు
ద్ధురమతి యొక్కనాఁ డతనితోఁ దగ మంతనమందు నిట్లనున్. 12

మ. కులవిధ్వంసకమైన కార్యము వివేకుల్ సేయఁగాఁ బోరుగా!
కులమన్నన్ గులమా, ద్విజాతి! యది చేకూరన్ వశంబే? తదు
జ్జ్వలతన్ బ్రాగ్జనిభాగధేయమున సంపాదించి ప్రాయంపు దు
శ్ఛలముంబూని యధోగతిం బడు టిదే చందంబు? నీబోఁటికిన్. 13

ఉ. జన్మములన్ బొనర్చుటో! విశాలయశమ్ము గణించుటో! సదా
మన్ననకెక్కు పండితుల మన్పుటో! చుట్టల నాదరించుటో!
విన్నఁదనమ్ము రాదె? సువివేకము పోదె? పురాకృతంపు భా
గ్యోన్నతి మన్నుగాదె? యిటు లుంపుడుకత్తెలఁ గూడఁ బాడియే. 14

సీ. ముక్తికామినితోడ ముచ్చటించిరిగాని
వెలవెలందులఁ గాంచి కులుకరైరి
ఉపనిషత్కాంతల నుంచుకొనిరిగాని
పడుపుతొత్తుల యాసఁ బాఅరైరి
సాహితీసతితోడ సరసమాడిరిగాని
కులవిహీనలఁ జేరఁ దలఁప రైరి
కీర్తిభామినులకు మూర్తినిచ్చిరిగాని
గుత్తలంజెలపొందు గోరరైరి
తే. గీ. తరతరమ్ములనుండి యిందనుక మీ కొ
లమ్మువారలు నేఁటి కీ లలనకతనఁ
గొలమునకు నీకు నిహపరమ్ములకు నొక్క
పెట్టఁజెడఁదగినంత యిక్కట్టువచ్చె. 15

తే. గీ. ఇహమునం దట్టులుండ మీయింటిపూర్వు
లహహ! పరముననేని వారాంగనాజ
నమ్మునకు సేవపడియె జన్మములు కోర్కె
యించుకయులేక చేయుట యీవు వినవె? 16

ఉ. వైదికజాతిలోఁ బొడమి వారనికల్మికి నెల్లవై యని
ర్వేదమనమ్ముతో నిటు వివేకము దక్కి కళత్రయౌవన
శ్రీ దిగులొందఁ బాడువెలచేడియ నుంచెడి నిన్ను జోఁటికిన్
మాదిరి సేయ నీ భువనమండలి నొండొకఁ డుండఁ బోలునే? 17

మ. తిరుగుంబోతులు వేరెః వారిఁ గనియున్ ధీజాడ్యమే లేనిచో
నరుఁడెవ్వాఁ డిల వారకామినుల సౌందర్యమ్ము నాసించు? నీ
పరు వింకెట్టిది? నేఁటి నీనడత కేపాళ్లుండు లోఁగుందఁ? డా
ప్పరికింపందగునే? కనుంగొనుచు మీప్రాపందు మాబోంట్లకున్. 18

శా. దారిద్ర్యమ్ము జనించు, మై సిరి వృథా దైన్యమ్ముపాలౌ, సదా
' చారం బాఱడియౌ, యశమ్ము మొదలే సన్న్యాసముం గాంచు, సం
సారంబెంతయు నాఱు, నెల్లెడల నిస్సారత్వమే తోఁచు, నీ
వారస్త్రీసురతప్రశంస దగునే? వర్ధిల్లు సంసారికిన్. 19

క. అని యేమేమో తా నే
ర్చిన విధమున బోధసేయఁ జెవినిడక యతం
డనయము ననయంపున్ వ
ర్తన మానఁడ విటులమనము తరమే త్రిప్పన్? 20

వ. ఇట్లు పలువురు సెప్పందొడంగుటయు.

మ. ఇదిగాదంచు మనమ్మునం దలఁచి యయ్యేణాక్షితోఁ "గార్యమి
ట్టిది" యంచున్దగఁ దెల్పి "మంచి" దనుడున్ దెందమ్ము వొంగార నొ
క్కదినం బాపురి వీడి యిర్వురును దుర్గాపట్టణం జేగుదెం
చి దిగుల్ దక్కి యటన్ వసించిరి ఘనశ్రీ మించు సౌధమ్మునన్. 21

ఉ. ఆపురి వీరి పూర్వులకు నాకరమౌటను దండ్రి యచ్చొటన్
గాఁపుర మాచరింపఁ దగఁ గట్టెను సౌధము, దానిలోనఁ దా
నీపురుషోత్తముండు వెలయింతి నొకర్తుక నుంచెఁ; జచ్చెఁగా
కాపురుషుండు నైఁపఁగలఁడా? యిది దాఁగనులారఁ గాంచియున్. 22

ఉ. జ్ఞాతులుఁ దక్కుబందుగులుఁ గాంచి "యహా! యిది యేమిసింత! దు
ర్నీతి సహింపఁగా వశమె? నేరుపుమై మరలింత" మంచుఁ బో

నాతఁడు వారి వచ్చుటకె యాజ్ఞనొసంగఁడు లజ్జ పుట్టకు
న్నే! తగు బంధువర్గ "మిహిహీ!" యని యగ్రిమునంద నవ్వినన్.

ఉ. నవ్వుదు రెల్లవా రని మనమ్మునఁ దా నెఱుఁగండొ? యెక్కడొ
అవ్వకు నాకరంబగుట పాగ్రిజ్ఞతకుం దగదం చెఱుంగఁడో?
యవ్వకుఁగాక భార్యకును నంతకుమున్నె పరుండునై బుధుల్
ద్రువ్వగఁ దిట్ట దుశ్చరిత రోయని యాయన నేమనన్‌దగున్. 24

శా. ఆనీటున్ వెడగుంబొజుంగు భవనమ్మం దెల్లెడన్ గాయనీ
గానానూన రసమ్ములా! యభినయత్కాంతా వినోదమ్ములా!
సూనాస్త్రాగమ చర్చలా! మిగుల మెచ్చుంగల్గఁగాఁజేయు లా
స్యానందానుభవమ్ములా! యొలయు నీయావేళనా కెప్పుడున్. 25

ఉ. తిట్టఁగనిమ్ము తల్లి, సుదతీమణి బోరున నేడ్వనిమ్ము, బల్
అట్టు జనింపనిమ్ము, ధనరాసులు గవ్వలుగాక చెల్లని
మ్మట్టి యఖండ సౌఖ్యముల నందుచుఁ గష్టమెఱుంగనట్టి యా
పుట్టువుకన్న మిన్నయగు ముక్తి విరక్తి యొసంగ నేర్చునే? 26

శా. ఇచ్చున్ మద్దెలగొట్టువారలకుఁ, దా నిచ్చున్ దగన్ బాడుచోఁ
బొచ్చెంబింతయులేని స్నేహితులకున్ బూఁబోండ్లరో యిచ్చు; రా
నిచ్చున్ బంక్తికి నెంతమంది నయినన్, వీక్షింపఁ డావంతయే
నిచ్చున్ "ఖర్చిది యాయమింత" యని, వాఁ డేమింకఁ గానుండెనో?

ఉ. తల్లికిఁ జిక్కు ద్రవ్య మది దక్క సమస్తము నాలుగేండ్లలో
దొల్లఁగఁజేసి యాపయిఁ గడున్ విలువైతగు నగ్రిహారపుం
బల్లెల 'సిస్తు' చాల కవి బంధకముంచి ఋణమ్ముఁజేసి తాఁ
జెల్లఁగఁజేయుఁ బల్వగలఁ జేతికి నెమ్మొక యింత యుండమిన్. 28

తే. గీ. తనదుపంక్తిని నన్నసత్రమ్ము జరుగఁ
గామసత్రమ్ము గణికలకడఁ జెలంగ
నయ్యుదారునిఁ గొల్చుచు నెయ్యురెంద
ఱందఱో సోమరులు వొల్తురెసకమెసఁగ. 29

ఉ. గాయనగాయనీమణు లొకానొక వేళను బాయకుండుటన్
జేయని చేరికై యతని చేతికి నాటవెలందివోలెఁ దా
హాయిగ జంత్రిపుం గల యొయార మెసంగఁ బొసంగి లొంగె నా
తీయఁదనంబు మెచ్చు వెనుదీయక గాయకుఁ డెట్టిఁదేనియున్. 30

తే. గీ. గాయకుఁడు వచ్చెనేని యక్కలికిదాను
శిష్యభావమ్ము గైకొని చెలిమికలిమి
దానఁగలుగు విశేషముల్ తగినకొలఁది
నార్జనముచేసి కాని యయ్యనఘు విడరు. 31

శా. దాతృత్వమ్మున మించియున్ మిగుల విద్యాసక్తి రాణించియున్
మాతృద్వేషము దారదూరగతియున్ మాన్యేతటుంగా నప
ఖ్యాతుంగాఁ దనుఁజేయ నాతఁ డది లోఁగొంచంగ జేకెష్టు లీ
లాతాత్పర్యపరీతుఁడై కడపుఁ గాలంబెల్ల హేలాగతిన్. 32

క. ఆకలికి వర్తనంబది
లోకుల కొకరీతినైన లో నతనికిఁ బ
ద్వ్యాకులచిత్తుఁడగుట నా
హా కలిగించి "యది భార్యయగు" ననిపించెన్. 33

తే. గీ. "వీనితోనవ్వె మొన్న, నవ్వానితోడ
నొక్కచేశయ్యఁ గూర్చుండె నూరకుండ
తగవె?" యని యెవ్వరేనియుఁ దనకుఁజెప్ప
వినఁడు వినెనేని నమ్మఁడవ్విధము సుంత. 34

తే. గీ. గాగరా గట్టమాని యఖండనీతి
కాకరంబగు కులకాంత యట్ల నవ్వె
లంది వేషభాషాదుల నంది పైకి
సంచరించుఁ గులాచార సరణు లుడిగి. 35

మ. ధనమందిచ్చను గాదుగాని యల కాంతారత్న మష్టష్టు నా
ధునిఁజూడన్ గవిగాయకుల్ చనుడు నందున్ నచ్చువానిన్ దనం

తన యేవేళనో వశ్యఁ జేసికొని విత్తంబిచ్చు భర్తన్ జయిం
పనోకో నాఁగను జిత్తమిచ్చి కడు సంభావించు గూఢస్థితిన్. 36

ఉ. ఆచెలి కేమిపాపమొకొ హాయిగఁ బాడెడి వానికన్నునున్
వాచవిగాఁ గవిత్వ మొక వైఖరి సుంత రచించు వానిపైఁ
బూచు మనంబు తాదృశుని బొందునకై మది నూరుచుండు నా
లోచనసేయుఁ దన్మయత లోలవిలోచన సాధెసారెకున్. 37

తే. గీ. రాజు సంతసమందిన గ్రామమిచ్చుఁ,
బద్దెమిడుఁ గవి, బచ్చు దాపైచు ముష్టి,
యెవనిమెచ్చునో కాంత యయ్యోమ్మెకాని
కతనుపట్టాభిషేకమ్ము నాచరించు. 38

ఉ. ఈగతి నప్పుడప్పు ప్రియుఁ డెవ్వరి మన్ననసేయుచుండుఁ దా
నాగజయాన వారలకె యాత్మసతీత్వము వెల్లడించు నా
బా గదియెల్ల నల్లరిగఁబై వినువారలు నవ్వుచుంద్రహో!
బోగముదాని నుంచుకొనఁబోలునె? యెంతటి పందకేనియున్. 39

ఉ. పోయినఁ బోవుఁగాక వెలబోటిపయిన్ మరులూన నెన్నఁడే
నీ యది యంతగాఁ దనకు నెగ్గు ఘటింపదుగాని యొక్కతె
"న్నా." యని యుంచుకొన్న వెటినాయనకన్నను హీనుఁ డున్నె? యే
జాయి సహింపనేర్చు నది ఱంకు లొనర్చి యమర్చు నేవముల్. 40

మ. వ్యభిచారంబన వారకామినుల కావంతేని లజ్జాకరం
బభిమానఘ్నము నంచుఁ దోఁచ, దది గోప్యంబేల కావింతురు
న్న, భృతిన్ దెచ్చియొసంగు నాథుఁ డదివిన్నన్ జీవనంబూడు నం
చు భయానన్; గులకాంతరీతు లెటువచ్చున్? వ్రాండ్రి నెట్లుంచినన్.

చ. సరసతగల్గువాఁడు గడుసంపద వొల్చెడివాఁడు నూతన
స్మరుఁడన నొప్పువాఁడు మదమత్తుఁడు నౌ విటుఁ డబ్బియున్ దరి
ద్రిరతికి నాస చేయునఁట తా వెలయా! లిది స్త్రీలజాతికే
పరిచితి గన్నదోస మొకబానిసలన్ వెలిఁజేయనేటికిన్? 42

మ. "ధనమేలా? సొగసేల? చక్కని కవిత్వం బెవ్వఁడే నేర్చు వా
నిని మెచ్చన్ దగు మాటలాడఁ దగు వానిన్ బిల్చి యవ్వానికిన్
జనవీయన్ దగు వానితోడ విధిగా సఖ్యంబు గూర్పన్ దగున్
వనితాచిత్తహరుండు వాఁ" డనుచు నవ్వామాక్షి లో నెంచెడిన్. 43

ఉ. ఏగతినైన మేటి సుకవీంద్రునిఁ గొల్చి కవిత్వ మల్లు నా
యాగతిఁ జక్కనేర్చుకొను నాస దినమ్మును వృద్ధిఁబొంద నా
బోగముచాన పూన్కిమెయిఁ బొత్తములెల్లను జూచుచుండు నా
లోఁ గననయ్యె నాత్మకులలోలవిలోచనలన్ గవిత్వముల్. 44

తే. గీ. రాధికాసాంత్వనమ్మను రచనఁజేసి
పేరుగను ముద్దుపళని తెల్వియును, విజయ
నగరభూపాలుఁ డుంచిసనాతి చాటు
పద్యములు గాంచి యాకీర్తి వడయనెంచి. 45

మ. ప్రియునిన్ గాంచి కవిత్వపుం గరిమముఁ బేనోళ్ళ శ్లాఘించి పె
ద్దయు నావిద్దియయందు నెమ్మనము శ్రద్ధాబద్ధమై యుంటఁ జె
ప్పియు "వారిం బిలిపించి నాకు నది చెప్పింపఁగావలె" న్నాఁగ నా
దయితుం డాప్రియురాలి కిట్టులను విద్యావిత్త్వ మొప్పారఁగన్. 46

మ. కవనంబన్నను మాటలా? యదియుఁ జక్కన్ జెప్ప శాస్త్రాదికం
బవలోకింపవలెన్ బురాకృతపుఁ బుణ్యంబున్న పైఁగాని యా
చవి శాస్త్రజ్ఞులకేనిఁ గల్గ దడియాసన్ బొందఁగాఁ బోకు మే
వివరింపన్ గలనా; యటఁ గలుగు నాభేదమ్ములెల్లన్ జెలీ? 47

సీ. చదువఁగావలె శబ్దశాస్త్రాదికమ్మును
వీక్షింపఁగావలె విద్యలెల్లఁ
జూడఁగావలె రాజచూడామణుల సభల్
పొందఁగావలె మహాభోగములను
దిరుగఁగావలె దేశదేశాలవెంబడిఁ
బడవలెఁ బడరానిపాటులెల్ల

వినఁగావలెను బూర్వవిద్వచ్చరిత్రముల్
దర్శింపవలెను ఛందఃప్రశంస

తే. గీ. కవులు కవులన్న మాత్రిన కవులుగారు
ఎంతభారమ్ముగలదొ కవీశ్వరులకుఁ
దెలిసికొంటివె? యిదియ విద్దెలకునెల్ల
ఫలము; దీనికి యత్నించు టలఁతియగునె. 48

క. అన నదియిట్లను "నంతటి
ఘనమగు కష్టమ్ము దానఁ గలదేనియు నె
క్కొని యిపుడు కవిత సెప్పెడి
జనులకు మీచెప్పినట్టి శక్తులు కలవే? 49

తే. గీ. దేవభాషాకవిత్వవిధికి విశేష
శాస్త్రవిజ్ఞాన మది యవసరముగాని
దేశభాషాకవిత్వవిధికి నిదేల?
యెఱుఁగనని చెప్పుటో? నాకు నిదియునెల్ల. 50

చ. మునుపటి నాటకమ్ములును మున్పటి మేటిప్రబంధముల్ తెనుం
గొనరుచు నేఁటికైనరుల కున్నవె? శాస్త్రపరిశ్రమమ్ము ల
య్యనఘుల సత్ప్రిబంధముల నందఱు మెచ్చుటలేదె? ధారయుం
డినయెడఁ జెప్పనొప్పగుఁ గడిందిగఁ గబ్బము లెవ్వరేనియున్." 51

ఉ. నావుడు నాతఁడిట్టులను "నాతిరో! నన్నయభట్టుఁ డాది వి
ద్యావిదులెల్ల నాంధ్రమున యందుఁ గవిత్వము చెప్పి రొఁగదా,
యా విదితాత్మలొక్క తెలుఁగా! తమ రభ్యసనం బొనర్చు, టా
దేవవచఃకలాపములు తెల్లము సేయవె వారిపాండితిన్? 52

తే. గీ. తెలుఁగు తెలుఁగని యద్దాన దిగుబెకాని
సంస్కృతమ్మనకన్నఁ గష్టమ్ము హెచ్చు
ఒక్కదానఁ బరిశ్రమమున్నఁ జాలు
దాని, కిద్దానికో! రెంటఁ దగులవలయు. 53

ఉ. ఇప్పటి క్రైతగాం డ్రహహా! యింగిలిపీ సొకయింత నేర్చి పైఁ
జెప్పెద రాంధ్రపుంగయిత, సీ! యవి పండితు లాదరింతురే?
తప్పులకుప్ప లక్కృతులు తంపటవెట్టుట కేనినెవ్వరే
నొప్పిరె? వీరిఁజూచియొకొ, యూరక నీకుఁ జనించె వేఁదుఱుల్? 54

ఉ. తప్పని యెవ్వరేని విదితం బొనరించిన నొప్పుకొంటయే
తప్ప నదెందుకో యెఱుఁగు దార్ఢ్యము లేకొక ధార యూఁతగాఁ
జెప్పఁగ నొప్పు నే కవిత? చెప్పినచో నది మూసివెట్టుచే
యొప్పునుగాని పై విడుచు టొప్పునె? లజ్జ గలట్టివారికిన్. 55

చ. మునుపు మహాకవీంద్రులు సముజ్జ్వలశక్తి నొనర్చు కబ్బముల్
వినుతికి నెక్కఁగాని యవివేకుల కూఁతలు తాటియాకులం
దునె నశియించె; నోటఁబడు తుంపురులేనియు నిప్పుడచ్చు వ
చ్చినకతనన్ జగాన విలసిల్లెడి మేటికృతుల్ నశించెడిన్. 56

ఉ. ధార వృథారసమ్మునకు ధారయిడన్ మనసెట్టులొప్పునో
వీరికి : నెక్కడేనియు వివేకులు గల్గిన వారిఁగొల్చి త
త్సారము గుర్తెఱింగి దగు శాస్త్రముసేనియు నభ్యసించి యా
పై రచియింపరాదొకొ ! పర్విబంధము, లేటికి వెఱ్ఱి యల్లికల్ ? 57

తే. గీ. కాలమహిమమ్ముగాని యేకాలమందు
వచనము రచించువారు కవనమునందుఁ
బేరుగాంచిరి, యెంతటిపేదతనము
వచ్చెఁ గవితాలతాంగి కివ్వారికతన ! 58

క. అపశబ్దమ్ములతో వచ
నపుఁగవితలు మొదలువెట్టి నారాయణ ! మూ
ర్ఖపు మనుజు లక్కటా ! కవి
తపదమ్ములు విఱుగఁగొట్టెదరు నిర్దయులై. 59

తే. గీ. సంస్కృతాంధ్రమ్ములందు వచనకవనము
మున్ను రచియించువారలు నున్నవార

నర్ఘమగు పాండితియును బద్యకవనమ్ము
గలిగి విద్యావిదుల మెప్పుగాంచువారు. 60

తే. గీ. పాలనుభవించువారు యవాగు వొక్క
యపుడు ద్రావిన రిక్తులంచనరు వారి;
సరికదా, వారి కదియు యశము ఘటించు
లేమి నది ద్రావువారి కాలీలయెట్లు ? 61

చ. ఇపు డిఁకనొక్క కర్మమది యేమన ? నేర్చినయంతలోనఁ గ
బ్బపుఁబను లాచరింప నది పండితులౌ కవులొప్పఁ జూచి "యీ
కపితము సెప్పనేల!" యని గాఢముగాఁ దలవాయఁ దిట్టి దా
నిపయి విమర్శనం బొకఁడు నింపుదు రంతకు ముమ్మడుంగుగన్. 62

తే. గీ. కుడిచి కూర్చుండి యొక్కచోఁ నడఁగియుండ
లేక నీకేల యీవెఱ్ఱి? లేమ! యంత
వలసెనేనియు గానమందలి పరిశ్ర
మమ్ము హెచ్చించి యటఁబేరుఁగొమ్మ, కొమ్మ." 63

చ. అన నది యిట్లుపల్కు "నిజమాడితి, రైనను గానవిద్యలోఁ
బని యది యెంతచేసినను బాడెడి శక్తియె తక్క నర్థమున్
గనెడితెఱం గొకింతయును గల్గదు దాని విధమ్ములేనిచో
జననము వ్యర్థ మయ్యెడి పొసంగెడి విద్యయె విద్య యెమ్మెయిన్. 64

తే. గీ. అన్నివిద్యలఁ గలుగు సారాంశములను
గవితలో నలరారెడిఁగాన వచ్చుఁ
గాక, రాకుండుఁగాక యక్కలకు యత్న
మును బొనర్చెదఁ బ్రాప్త మెట్లనువుపడునొ. 65

క. పదకవిత మొదల నేర్చితి
నది నామది కంతకష్ట మనిపింపద యే
రొదవింపలేరు వచనము
గదియింపఁగ నెంతుఁ బద్యకవన మ్మింకన్. 66

క. "ముదివిటులు విధవలంజలు
పదకవిత" లటంచుఁ దిట్టె బహుళాంధ్రవచో
భ్యుదయుఁడు శ్రీనాథుం డది
చదివితి నాపైనిఁ గోర్కెఁ చదికిలఁబడియెన్. 67

తే. గీ. కడుపు చెక్కలుగా నవ్వఁగలుగు నకట!
వేణుగోపాలశతకమ్ము వింటిరికద?
"ద్విపదకావ్యమ్ము ముదిలంజె దిడ్డిగంత"
యనుచుఁబడఁదిట్టె నతని నేయమ్మగనెనొ? 68

ఉ. కావున మీర లొక్క కవికంజభవున్ బిలిపించి యాయనన్
జీవనసేవనామల వశీకృతుఁగా నొనరించి నన్ను వి
ద్యావతిగా నొనర్చు టది తప్పదు; మాకులమందు ముందు వి
ద్యావతు లాంధ్రిపుం గవిత లల్లు యశస్విను లుంటెఱుంగరే." 69

చ. అన మనమందు దానిదగు నాస్థకు సంతసమంది "మంచిదే"
యని కడుబుజ్జగించి తగునట్టి కవీంద్రుని రాఁక గోరుచున్
దినములు పుచ్చుచుండ సుదతీమణి యొక్కెడఁ గోరెనాతనిన్
దనపురిఁ దత్సమేతముగఁ దాఁ జనఁగా నతఁడొప్పె నందుకున్. 70

వ. పదపడి యప్పాణిగృహీతతో సపరివారమ్ముగ భాగధేయపురమ్ముచని యయ్యెడ నొక్క చక్కని బాడుగుమాడుగున వసియించి నిరంతర సుఖమ్ముల నోలలాడుచు సంగీతాది వినోదమ్ములఁ దేలు నవసరమ్మున.

చ. కన్నడసీమనుండి యొక గర్భదరిద్రుఁడు సుంత కైత దాఁ
బన్నఁగ నేర్చువాఁడు నొకపాటిగ గాన మెఱుంగువాఁడు వూ
షోన్నతి లేనివాఁడు నయసొప్పెడి వాఁ డొక బ్రాహ్మణుండు వ
చ్చె న్నిజశక్తిఁ జూపి సిరిఁబెంద నుదాయనిఁ జూచు వేడుకన్. 72

మ. పదపద్యమ్ములు కొన్ని చెప్పి తనదోప్రావీణ్యముం జూప "నే
మిది నీవున్ గవనమ్ము చెప్పఁగలవా? యెందెందుఁ బాండిత్య ము
న్నది?" యంచున్ శ్రుతపాండితీగరిమ నాయాయావిశేషమ్ములన్
గదలింపన్ వెఱఁగంది యక్కుకవి రిక్తత్వమ్ము సూచించుచున్. 73

ఉ. "స్కూలున నింగిలీషు నొకకొంత పఠించితిఁ దెల్గు దానితో
లీలగ నభ్యసించితిని లేమిమెయిన్ బయిరెండు సాగమిన్
జాల విచారమంది వెస ఛంద మొకించుక చూచి గానపుం
జా లది పూర్వమే కలిగి సాయ మొనర్పఁ గతల్ రచించితిన్. 74

చ. హరికథలల్లుచున్ గృహమునందలి రిక్తత వాపికొంచు నేఁ
చిరిగెద దేశముల్, తగు సుధీమణి శిక్షయొకింత లేమి సు
స్థిరగతిగాఁ గవిత్వ మది చెప్పఁగఁజాలఁ గటాక్షముంచి మ
త్పరిచితమైన యట్టికతఁ బాడఁగ నాజ్ఞయొసంగ వేఁడెదన్." 75

చ. అన జలజాక్షిఁ గాంచి "చెలియా కః నుఁగొంటివె యీసరిన్ కుటుం
బ నియుతికై ధనాఢ్యులను వంచననేయఁ గవిత్వమంచుఁ గై
కొని వెఱిమొఱ్ఱి పద్దెములు కొన్ని రచింపఁగఁ బొచ్చె నేను జె
ప్పినయదియెల్ల సత్యమనిపించుట కీతని రాక యుగ్మలీ! 76

తే. గీ. ఎందులోఁ జేరకుండెడి హీనులెల్లఁ
గవులలోపల నిప్పుడఁ గలియుచుండ్రి
ఎల్లవర్ణమ్ములనుగూడి యించుకంత
యంతరములేక తురకలయందుఁ గలియు. 77

ఆ. వె. ఇంగిలీషు చదివి యీకవిత్వము చెప్ప
నేల? దానఁ జెప్పనేల రాదు?
ఉభయభ్రష్టు లిట్టులొనరింతు రీనాఁటఁ
గవుల కింక నేటి గౌరవంబు!" 78

వ. అన సదయాంతరంగయయి యచ్చెలి పల్కు "విశేష పాండితిన్
గను కవిచంద్రు లిక్కరణిగాఁ జను చెంతురె యెల్లచోట్ల? కి
య్యనఘుని వాక్యమాధురి సహస్రము సేయఁగఁ జాలు మీకు న
చ్చిన కవి కాకపోయినను జెప్పఁగనేర్పుఁ గవిత్వమొప్పగన్. 79

చ. చదివెడిశైలి గానపుఁబసం దనరారుటఁజేసి చక్కఁగా
మదికి ముదం బొసంగఁదగు మంజులమైన పదమ్ములుంటచేఁ

తొడలు రసంబు, నేరుపును బొల్చెడిఁ, దిప్పులకేమి ? రక్తిసం
పద నడఁగింపనేర్చునె? చమత్కృతిమత్కృతియందు దోసముల్. 80

తే. గీ. దోషముల్ గల్గుఁగాక నిర్దోషమయగుఁ
గాక రసహీనకృతికన్న ఘనరసాన్ప
దంబగు కవిత్వమెందు ముదంబొసంగు
వంకయుతుఁడయ్యు జాబిల్లి హాయినిచ్చు." 81

శా. ఆమాటల్ విని యయ్యుదారుఁడును దా నంగీకృతిం బూని స
ర్మామాత్యాదులలోనఁ జేర్చికొని యాయావేళఁ బాడించు చే
మేమో యల్లికలల్లఁజేయుచును నాయేణాక్షియుం దాను ని
త్యామోదమ్మునఁ గాలముం గడుపుచున్నంతన్ దుదిన్ వానికిన్. 82

చ. ఎరు సొకయింత లేక చరియించుటచే నలకాంతపై మనం
బరిగి యదెంత దిప్పినను నట్టిటు తా వెనుదీయదయ్యె; న
త్తరుణికి నంతకున్ మనుపెఁ దన్మయమయ్యె మనంబు, దాన నా
యిరువుర లోపమేమి ? యట నీతనిచే యపరాధ మెమ్మెయిన్. 83

శా. దానిన్ భార్యగ నుంచుకొన్న యతఁ డంతస్థాపితన్ జేయు క
వ్వానిన్ వీనిని గోప్యమం చెఱుఁగ కవ్వామాక్షికేళీగృహం
బేనిన్ జేర్చునె ? యిట్టులైన నదిగాదే, సత్సతీరత్నమున్
మానం బూడ్వదె ? నిత్యసంగ మది యున్మాదంబు గల్పింపదే ? 84

ఉ. "స్త్రీలకు గోప్యతాగరిమ చెప్పెడివారలు వెఱ్ఱు" లంచు మూ
ర్ఖాళి వచింతు రిప్పు డిటు లంగనలన్ సభ కెక్క నిచ్చి యా
మూలమునన్ జెడ న్మొగము మూసుక మిన్నక లోనఁ గుందు జ్ఞా
నాలసు లెందఱో యిల స్వయం రచితాగసు లుండి రక్కటా. 85

క. మునుపూర్వు లెంతయనుభవ
మునఁ జేసిరొ ! కట్టు బాటు; మూర్ఖులు దానిన్
గననేరక యిహిహీ ! యనఁ
జనునే ? తమకలతకన్న శత్రులు కలవే ? 86

మ. కలుదాఁగివన్ జన సంచుఁ జెప్పుటకునై కల్పిచ్చు నాచెట్టునా
కలుగూడన్ గలుషమ్ము లంచుఁ దమవాక్కుల్ శాస్త్రముల్‌గా జగం
బులకున్ బోధ యొనర్చినట్టి సుమహాత్ముల్ కడ్పు కైలాసమా
ఖలులన్ బోలఁగఁ జాలరో? వశమొకో ఖండింప నక్కట్టులన్. 87

తే. గీ. తమరు విధిలేక చేసెడి తప్పులన్ని
కడుపున కటం చెఱుంగరే ఘనులు, వాని
వొప్పులవి చెప్పనొప్పుట యొక్కతప్పు
పూర్వులను దూఱుటేదియుఁ దప్పుపయితప్పు. 88

తే. గీ. స్త్రీకి స్వాతంత్ర్యముండుట చెల్లదంచుఁ
జెప్పు మను వంతపెట్టియేః చెడి కొలమ్ము
వెల్ల గంగను గల్పదే? యెఱుఁగనేర
కూరకయ శాస్త్రకర్తల మీఱనగునె? 89

ఉ. బోగముదాని కింత తలపోయఁగనేటికిఁ? గుక్క గోవునుం
గాఁగ నొనర్ప శక్యమె? యగాధము లేగతి మంచెనేనియున్
స్త్రీగతు, లందులోఁ గఱకు చేయనివాఁడు ధవుండు గల్గఁ దా
యోగిని వంటిదైవఁ గను నొక్క క్షణమ్మున భోగినీగతిన్. 90

ఉ. ఆగతి నిర్వరున్ మరుని కగ్గలమై మనమంద మగ్గుచున్
సాగమిఁ బొక్కు "చింతకయు సందగునేః" యని దేవు వేడుచున్
రాగమె రోగమై తగఁ గరమ్ము నలందురుచుండి రంతలో
నాగజయాన సాహసము నంది కృతార్థునిఁ జేసె నాతనిన్. 91

క. సామాన్యయయ్యుఁ బరకీ
యామాన్యతఁ గాంచి వాని నహామో నిశయో
యేమూలనొ చరితార్థుం
గా మన్నవసేయు నతని కనుఁ బ్రామి యొగిన్. 92

ఉ. నాయకు పక్కలో నిమిడి నాతి యెటుల్ కనిపెట్టునో యతం
డాయతమైన నిద్రగను నయ్యెడ మెల్లనలేచి "రాదుగాః

ప్రేయసి" యంచు లో నొగులు ప్రేముడికాని యురమ్ము చేరు నా
మాయలమారి, యయ్యతివ మానస మేమిట ధాత చేసెనో! 93

ఉ. రూపవిహీనుఁ డప్పొటుఁడు రూపసి, చీఁకటి వెల్గు, స్థండిలం
బే పఱు, పూరకుండుటయె యింపగు పల్కులు, ధూళి గంద, మే
చాఁపయునేని దుప్పటిగఁ జాన కృతార్థతఁ జెందు; నేవముల్
దోఁప వొకించుకేనియును దొయ్యలికిన్ బ్రియుఁ డబ్బుపట్టునన్. 94

మ. తనకై భార్యఁ బరిత్యజించెనఁట! మాతన్వీఁడి యవ్వాసమై
నను గాదంచును రోసెనంట! యొకఁడై జ్ఞాత్యాదిబంధువ్రజం
బునకున్ దూరంగుఁడై వెలింబడిన చొప్పున్ గాంచె నం టట్టివా
నిని దా నిట్టులొనర్ప న్యాయమగునే? నీచాత్మ కాకుండినన్. 95

ఉ. ఆతనియందుఁ బ్రేమ మొదలంట నశించియొ? కాదు; లేక ప్ర
వ్యాతిగమైన చిత్తమున నాశ జనించియొ? కాదు; రూపసం
ప్రీతియొ? కాను; కొండొక కవిత్వ మదింతకుఁ దార్చునొక్కొ! దు
ర్జాతికిఁ గల్గు చంద మనరాదె? వికల్పము లిన్నియేటికిన్. 96

మ. మగనిఁ రూపమునన్ ధనమ్మునను సమ్మానాతిరేకమ్మునన్
దగు విద్వత్తను దక్కుభంగులను మందప్రజ్ఞుఁగాఁ జేయు మేల్
సుగుణుల్ లేకయె యొక్కరీతిమెయి నించున్ మించు గాకుండ మే
టిగుణిన్ గొల్చునె సాధ్వి? మానవతు లీశీవుల్ ప్రశంసింతురే? 97

ఉ. "వీఁడగు వీఁడు గాకునికి వేఱొకఁడా" నను నట్టి బుద్ధిఁ దూఁ
గాడెడి యంచకత్తెఁ గొని యంతటఁ బోవక పంజరంబునన్
గ్రీడకుఁ గాకి నుంచుగతి గేహమునం దిడ గేహినీగతుల్
పాడుకొలమ్ము కొమ్మలకుఁ బట్టునె? పైపయి నవ్వి యున్నవే! 98

మ. తనకున్ బ్రొద్దుట లేచుటాదిగ నిశీథంబైన యందాఁక న
మ్మను బిన్నమ్మలఁ బెద్దయమ్మలను బై మాతృష్వసృస్తోమమున్
దన తోఁబుట్టువులన్ మరుల్గొలిపి విత్తమ్మిచ్చి భోగించు దు
ర్జనులన్ బుట్టినదాది చూచు చెలికిన్ సాధ్వీత్వమెట్లబ్బునో? 99

ఉ. ఉంచికొనంగనేల? వెల యూడిగపుం జెలులన్ జనుల్, నయో
దంచితమైన వర్తనకుఁ దార్పఁగనేల? పయిన్ దదన్యధా
థ్యంచనలైన వారలకు నల్గఁగనేల? కటా! భుజంగులన్
వంచనఁజేసె ధాత, యొకపాటి వివేకము గల్గఁజేయమిన్. 100

ఉ. ఆచెలి వానిఁ గూడి యిటు లాఁడిపోకలు వోవుచున్ బ్రియా
గోచరమైన ఫక్కినటు కొన్ని దినమ్ములు వుచ్చె; నంత నా
యీ చతురత్వమెల్ల దరి నెయ్యెడలన్ వసియించు నెయ్యురే
చూచిక్రమమ్ముగా "నిజము సు"మ్మిది యంచుఁదలంచి యొండొరుల్.

చ. కలసి యొకొనొకప్పు "డిది గాదది యా" నని చర్చఁజేసి "యీ
తులువ కిదేమి మూఁడెనొకొ? తోఁచదు. శుద్ధదరిద్రుఁడిక్కరల్
తెలిసినఁ గోపదారి వెనుదీయునె? చంపుట కాతఁ డక్కటా!
కలిగెనొకో? దురాత్మునకుఁ గాలము దగ్గతి యిట్టి దుర్మతుల్. 102

ఉ. విప్రులలో జనించియును వీఁడు డితండు దుపాకులన్ గటా
ర్లప్రతిమానముల్ గృహమునం దెపుడున్ గనుమాయనీయఁ డా
ర్తిప్రదమంచు నెంచక పొరిన్ బొరి వేఁటకు నేగి కాన జం
తుప్రకరమ్ముఁ జంపు మన దుండగుఁ డిప్పశువున్ సహించునే?" 103

చ. అనవుడు వేఱొకండను "సహా! యతఁ డేమి యొనర్చు, నట్టి చ
క్కని విటుఁ డబ్బి సర్వవిధకామములుణ్ దన కున్నయప్పు డే
మని యిది గోరఁ గావలయు నా యధమున్? వరియించినప్డు తా
దని వెనుఁదోరియువారు గలరా? యిదియాతని దోసమెట్లగున్? 104

తే. గీ. అక్కలికి భాగ్యరేఖ దానట్టిదగుట
వెలికిరాకుండెఁగాని యీవెకలితనపుఁ
బోరిడ యిటువంటి యతిథులఁ గూడ దింత
కెందఱెందఱు? నిది మన కేటికార్తి? 105

చ. ఇది బయలెక్కుచే నిజమయేనియు నాతనిఁ జంపనేల? య
మ్మదిత వధింపు టొప్పగును, మూర్ఖుఁడు గానియెడన్ వివేకసం

పదకలిమిన్ జెలిన్ గృహము పాయఁగఁజేయుచె మేటితెల్వి, కు
క్కౄ దినకమానునే? తనదు గ్రాసము లేసుఖ మిచ్చి పెంచినన్. 106

చ. అనుకొన రాదుగాని మన మాతని దర్వ్యముఁ దిన్పునుండి, ఘే
మని వరియించె నంతకె సహస్రము చూచిన యివ్వేలంది? నే
మని సతి వీడి యీతులువ కబ్బురపుం జనవిచ్చె? వీని ని
వ్వనిత యదెట్లు చేసినను వహ్వారె! మెచ్చఁగవచ్చు నెమ్మెయిన్, 107

సీ. తను దత్తుఁగాఁ గయికొనినతల్లి ''యలోపొ
లో'' యటంచును దుఃఖమొందుచుండ
తనకుఁ గన్నియ నిచ్చు ననఘులౌ న త్తమా
మలు లోన మలమలమఱుఁగుచుండ
తనుఁ గట్టికొన్న యుత్తమురాలు భార్య సం
తతధారవృష్టి నేత్రములఁ గురియ
తనయపత్యపు టాసఁ దలక్రిందుగాఁ వేలు
పితరులెల్ల నిరాశఁ బెట్టు దిట్ట
తే. గీ. నెందుకీ ముదితొత్తుతో నిటకు నటకు
గాలిఁ దిరుగాడు నౌకయుఁగాక సారెఁ
బయనము లొనర్పుచును దన వైభవమ్ము
గుఱు తెఱుంగనివీనిఁ బేర్కొ్నఁగవలయు? 108

ఉ. మూడువులెన్ని? పూవులసుమాళమునం చగు తోఁటలెన్ని? పై
నీడువచింపరాఁ దగని వెన్నిసిరుల్? తన కేమివచ్చె న
వ్వీడు విడన్? విడెన్ సరియె, వెన్కటి యాత్మపురమ్ముఁ జేరుటన్
బూడిచ! యేటికిప్పురినిఁ బోవలె వర్తన మద్దె కొంపలన్. 109

శా. అప్పుల్ సేయుటతప్ప వేఱెఱుఁగఁ డీయార్యేతరుం డెల్లతున్
బప్పుంగూడుగ మ్రింగుచుండి రిపు డిప్పాపాత్ముఁరా లెట్టులేఁ
దప్పుంగాక యదృష్టమే యిదియు నీతం డింతలోనైనఁ దా
విప్పు న్నేత్రము, లున్నమట్టుకయినన్ వీక్షించి రక్షించెడిన్.'' 110

చ. అన మఱియొక్కఁ డిట్టులను "నాతని కెవ్వ రెఱుంగఁ జెప్పు వా!
ర్వినఁ డెవరెన్ని చెప్పినను వీఱఁడి, యంతటఁ బోక చెప్పు వా
నినె వెలిఁజేయు; నయ్యతివ నేరుప దెట్టిదో! యింత పెంకెవా
నినిఁ దన దాసుఁ జేసికొని నిక్కెడి నీల్గెడి విఱ్ఱవీఁగెడిన్. 111

ఉ. ఎవ్వనినేని లెక్కయిడ దెంతటివానికి నేని మ్రొక్క దీ
క్రొవ్వడఁపన్ వలెన్ మనసుకోరిక దీఱఁగ నంచు నెంతు నేఁ
డివ్వగ చేసుటెన్ దగినదే యిది యైన మఱేమి లాభమో?
నవ్వెడఁగుం బొజుం గిది యథార్థమటంచుఁ దలంపఁ డింతయున్."

చ. అన మఱియొక్కఁ డిట్టులను "నాచెలిజోలికిఁ బోవనేల? యా
యనకును దానికిన్ గలసె నాక్రియఁ, దప్పు లొనప్పుఁగాక యా
తని కవి యొప్పులేయగు, వృథా మనకేటికిఁ గంఠశోష! యే
మని "తగువార" మంచు నిది యాతనితో వచియింప నేగుటో! 113

క. అది వేశ్య, యితఁడు విటుఁ డి
య్యది తప్పెట్టులగు? భార్యలైన వనితలే
వదలంగనేర రీ దు
ర్మదపుం జైదముల నొరులమా టేమిటికిన్? 114

క. మన మేల నిమిత్తత్వము
గనవలయున్ దీనఁ బాపగతి దాఁగదు పైఁ
జనుఁ దనయాతన యది, య
య్యనువునఁ దోడ్పడఁగరాదె? యంతవలసినన్. 115

క. "ఏకజ్జను నిప్పుండిన,
నాకజ్జయె కాలు" నన్య మనవసరం బీ
పోకలు తగు యోగ్యులకున్
వాక్రువ్వఁగ రాని వింత వంతేమిటికిన్." 116

క. అని మిన్న కుండి రంతటఁ
జనియెన్ మఱి కొన్నినాళ్ళు చయ్యన నక్కా

మినికి వినాశనకాల
మ్మును మూఁడెన్ లేనిచో సుబుద్ధి వాదమదే? 117

వ. ఇట్లు దినదినమ్మును గోరిక లీరికలెత్త నత్తలోదరి చిత్తమ్మున నుత్తలి పాటు దక్కి యక్కకవి యక్కన కెక్కుడు మక్కువఁ దక్కుచు సొక్కుచు నున్నంత నొక్కనాఁటి రేయి యథాపూర్వమ్ముగ గానాది వినోదమ్ములఁ గాలహరణం బొనరించి నిశీథ మ్మగుటయు. 118

చ. తన దయితుండుఁ దాను మఱిఁ దక్కిన నెయ్యురుఁ గ్రొత్త భర్తయున్
బెనుగది నందు నందిమిడి వేఱగు శయ్యలఁ బవ్వళించి యుం
డినయవు డెమ్మెకానిపయి డెందము వాఱుడు సాహసించి "యీ
జను లెవరేనిఁ గందు" రని చాన మదిన్ దలపోయ కొప్పుగన్. 119

శా. అందెల్ చప్పుడు సేయ కుండుగతి నొయ్యారమ్ముగా లేచి దీ
ప్తిం దెల్పొందెడిదీపమార్పి గుఱిచేఁ బ్రేమాస్పదుం జూచి "వ
చ్చుం దన్వంగి" యటంచు మేల్కనిన యా చోరప్రియున్ జేరి యా
నందింపన్ దొడఁగెన్ దదీయ మగుడెందం బెంతపాషాణమో! 120

ఉ. ఆలలిమెల్లఁ దాఁ గని యుదారుని స్యాలకుఁ డెంతయేనియున్
బాలకుఁడయ్యు లోనఁ "దన బావకు నప్పకు దూరమౌటకున్
మూల మిదే" యటంచుఁ దలపోసి "యిదేగతినైనఁ బోయినన్
మేలగు నప్ప" కంచు మితి మీఱిన రోషముఁ దోషమున్ దగన్. 121

ఉ. అల్లన లేచి దీపము గృహమ్మున వెల్గఁగఁ జేయునంత కా
హల్లకపాణి మున్నె తనదౌ శయనీయముఁ జేరి "యింక నే
కల్లి వచించినన్ మఱుఁగు గాదిది పీనికి స్పష్టమాయె, పీఁ
డల్లరిసేయు" నంచు మది నల్లలనాడి దిటమ్ముగాంచియున్. 122

వ. ఉపాయమ్మున నప్పిల్లవానిం బిలిచి మంతన మ్మగునెడకుం దీసికొని పోయి వెలవెలం బోవుచు దీనమ్మగు చందమ్మున మెల్లన నిట్లను. 123

ఉ. తమ్ముఁడ! నన్ను నప్పగ నెదం దలపోయుదు, వేను నట్టి చం
దమ్మున నిన్నుఁ జూతు నొక తప్పొనరించితి నెట్లు గడ్డులోఁ

బమ్మినపేర్మిఁ బెట్టికొని బావ యశ మ్మిఁక రక్షచేసెదో,
కమ్మవలెన్ స్వబుద్ధికృతకార్యము గాదిది మోస మయ్యెఁజా! 124

ఉ. ఈవిధి దాఁప నేమిగల? దేనొక నిద్దురవోయి లేచి మీ
బావయటంచు డగ్గఱితిఁ బాపి యతం డెటు లూహ చేసెనో,
భావజు మర్మకర్మముల పాలొనరింపఁగఁ జొచ్చె నింతకుఁ
జీవము నీదుహస్తమున జిక్కెఁ గృతాగసురాల నెమ్మెయిన్. 125

ఉ. పాపపు నిద్రమత్తు పొరఁబా టొనరించెను గాక లేనిచో
"రూపసి" యంచు వానిపయి రోతు జనించి స్వయంవరమ్ముగా
నాపగదిన్ బయిన్ బడితినా! యిపుడేమన నేమి లాభమౌ?
దీపము కొంపడీనెఁ దన తేజము నంతకె పాయనేటికిన్. 126

మ. అది గా కెన్నివిధాలఁ జెప్పినను నీ యామూఁక దానెందు కీ
గదిలోఁ జేర్పవలెన్? వినందు కద! యీకర్మమ్ము నేఁడబ్బె; నాఁ
డుది యంచున్ మగవాఁ డటంచు నొకకట్టుంబాటు లేకున్న పి
గ్గది దక్కెంగలదే? యిఁ కేమనుచు నేఁ బ్రాణమ్ముతో నుండుదున్. 127

చ. అరమరలేమి సిగ్గువిడి యంతయుఁ దెల్పెద నంతలోన వే
సరసితిఁ గొన్ని సంగతుల "నాయన కా" రని, యప్పుడేని దు
శ్చరితుఁడు 'పోవని' మ్మనిన సమ్మతి చెందఁగ వచ్చునా, "యిదే
దొరకెను సం" దటన్న గతి దుండగుఁ డయ్యె నిఁ కేమి సేయుదున్?

చ. ఎవరిని బట్టినన్ విడువ! రేను వచించితినేవిఁ గోపమున్
దవులు నొకప్డు చూచితివె, "ధర్మమె భార్యను వీడు?" టంచు నే
మిపిలి వచించుచున్ గనిన మిక్కుటపుఁ మరియాద, వేఱ చె
ప్పవలయునే? యెఱుంగవివి బావగుణమ్ములు నీకు మున్నవే? 129

ఉ. ఎన్ని విధాలఁ జెప్పినను నింపుకయున్ వినరేమి సేతు? 'నా
మె స్నను జూచుకన్నఁ గథమేటిగఁ జూడకయున్న దుర్యశో
ఘ్యన్నతి మిమ్ముఁ బొందు టటులుండఁగ నెల్లరు సంతకన్నసు
న్న స్నషవార' లన్న "నిను నాథుక గోనెద" నంచుఁ బైఁబడున్. 130

ఉ. దగ్గఱనుండు నీ పలుఁగుఁబ్రాగుడుఁబోతు లదేమి చెప్పిరో ?
యగ్గికి దోసమబ్బినను నబ్బెడిఁగాక వచింపఁజెల్లునే ?
మ్రిగ్గి గృహమ్ములో నిఱుకుమానవతీతిలకంబువట్ల నే
యెగ్గును, నెంతకుం దగరె ? హీనులు గొంపలు గూల్చు కూళలున్. 131

చ. నిజమగు దోసముఁ గనియు నిండుగృహస్థులు వృద్ధికాము లా
ర్యజనులు చూడకున్న యటు లక్కడనే మఱతుర్; దురాత్ములో,
ప్రజలకు గీడునేయుటయ వర్తనమౌట ససత్యమేని దా
ని జగతి కెక్కఁజేయుదురు; నీచులఁ జేర్చికొనంగఁ జెల్లునే ? 132

ఉ. పుట్టెఁడు పేర్మితోఁ బతికి బోరన నాయమ యేడ్వ దారముఁ
గట్టిన యాపెకన్న ననుఁ గాదనరాదె ? యెటుల్ వచించినన్
బట్టినపట్టు వీడ రని బావ నెఱుంగుదు కాదె ? యింతకుఁ
గట్టిఁడి దైవ మామె నటు కాఱియవెట్టెడి నేమి సేయుదుఁ ! 133

ఉ. ఆయమ మేటియై గృహమునందు సమస్తము చక్కఁబెట్ట నే
హాయిగ నాపెచాటున విహారపు భార్యగ నుండి యిర్వురఁ
బాయక కొల్వఁగాఁ దలఁతుఁ; బానిసతొత్తులు భార్యలౌదురే ?
వేయికి నుండునే యనుము వీరపతివ్రత దాన నే మగున్. 134

చ. పతిరత యుండెనేనియును వారవధూమణి, దానికెట్టులో
ప్రతిన చెడున్, గుటుంబినికి రావటు దుస్థితు "లేమి" యంటివా?
సతి గల యింటి కిక్కరణి సంఘముచేరదు; చేరెనేని యు
న్నతగుణు లుందు రం; దవగుణమ్ముల కుప్పలు ముప్పొనర్పరే ? 135

చ. తనుఁ బతియన్న భ్రాంతిమెయి దగ్గఱఁ జేరిన దుర్జనుండు గా
కునికిఁ బయిం బడంగలఁడె యోగ్యుఁడు ? కొండొకనాతి యెట్టిదై
నను దనతల్లిగాఁ గనఁడె ? న్యాయము దుర్మతి కేలతోఁచు? నె
వ్వని ననసేల ? నాదు తలవ్రాఁతకు దుఃఖము నందఁగావలెన్. 136

చ. అని తనదైన తెల్వి యది యంతయు నుట్టిపడన్ బతివ్రతాం
గనయును బోలె నీతులను గల్పన సేయుచునప్పగారిపై

ననుమతి చూపు టాదిగల యావిధమంతయుఁ జూచి వాని నె
మ్మనము గరంగి నీరయి సమంజసమైకృప దానికిట్లనున్. 137

ఆ. వె. ఇంత చెప్పనేల ? యే నేటి కాయస
తోడఁజెప్పవాఁడ ? దుడుకు చెంద
వలదు, తెల్లవాఱ వచ్చె నిదురింతము
పోద మదిగొ ! చుక్క పొడిచె ననుడు. 138

తే. గీ. చేతిలోఁ జేయి వేయించి చెలియుఁగొంత
యంతరంగమ్ము విశ్వాసమందఁ బోయి
యల్లఁగనుమూసి నిదురించుసదియపోలె
నభినయించుచునుండె నయ్యవసరమున. 139

ఉ. వాఁడును "దీన నేమగునొ వామవిలోచన" యంచు లోన న
ల్లాడుచు "దాఁటుకోఁ గలిగి సంతటిదే చెలి" యంచు మెచ్చుచున్
"గూడిక కంతరాయ మొనఁగూడునొకో" యని చింత నొందుచున్
వేడుకదక్క "యెప్పుడిఁక వేగునొకో?" యని యెంచుచుండఁగన్. 140

క. కాకమ్ము లఱచె, మున్నే
"క్కోక్కో" యని కోళ్ళు గూసెఁ, గోకమ్ములు ను
శ్శోకలిమి విఱ్ఱవీఁగె, ది
వాకరుఁడుదయించెఁ దెల్వి వఱలె జగమ్ముల్. 141

— గద్య —

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బైన పాణిగృహీతయందుఁ
బంచమాశ్వాసము.

పాణిగృహీత

షష్ఠాశ్వాసము

క. అకపటహృదయాంతర్ని
త్యకలితనాదస్వరూప ! దాతృత్వశ్రీ
ప్రకటిత యశస్క ! బాహా
సికలాజాలాభిరామ ! సీతారామా ! 1

తే. గీ. అవధరింపు మనంతరం బయ్యుదారుఁ
డించుకేని యెఱుంగమి నెప్పటట్ల
నత్తలోదరితో మాటలాడుఁగాని
యబల యొక్కింత మది సందియమునఁ బలుకు. 2

మ. తనమర్మం బది గుర్తెఱుంగు ననుచున్ దన్వంగి యప్పాలువిన్
గన, మాటాడఁ, దదగ్రమందు మసలంగా సందియం బందు; సూ
తనుఁడౌ ప్రేముడికానిమోము గని తంద్రన్ జెందు వేయేల ? జీ
వనమే బర్వుగ నెంచు; దుష్కృతి దురభ్యాసంబులట్లౌఁగదా. 3

వ. అట్టియెడ నుదారుం డచ్చెలిమిన్న చిన్నవోయిన విధమ్మెన్నుచు నన్నె
తెఱంగునకుఁ దన కన్నులు బన్నమ్ము గన్నయట్లు చింతించుచు సంతాప
మ్మగ్గలమ్ముగ డగ్గఱఁ జేరి బుజ్జగించి యిట్లను. 4

క. తెలవారిన మొద లెప్పుడు
కలికిరో ? గానమ్ము లేక కవితయు కృషిలో
మెలపుచుఁ గలకలలాడెడి
తలఁ పేమిటి కీదినమునఁ దా వగచెడియెన్ ? 5

మ. కవియేమయ్యెను ? గైతయెం దడఁగె ? జోకల్ మాతనే మింటలోఁ ?
జవి నానాఁటికి హెచ్చెనో ? యుడిగెనో ? చంద్రాస్య ! పద్యమ్ము తె

య్యోవియేనిఁ రచియించితే! చదువు మేదీ? చూత మందెందు నె
ట్టివిశేషమ్ములు గల్గునో? వెడఁగుబోటీ! యింత వంతేటికిఁ! 6

ఉ. వచ్చిననాఁటఁగోలె నిటు వామవిలోచన! యొక్కనాఁడునున్
ముచ్చట దక్క యుండ వరమోమయి యీఁగనియంత వంతలోఁ
జొచ్చినదానిఁబోలె నెటు చూచిన నొక్కవిధాన నుంటి; వే
పొచ్చెములేనిదాని కిటుపోలునె? నీకు వినీలకుంతలా. 7

క. చెప్పు మది యెట్టిదైనన్
దప్పక తీర్తు ననఁ దరుణి తడవికొనుచుఁ దాఁ
జెప్పఁదగిన దొం డుండమి
నప్పటికిన్ బొసఁగుహేతు వది కల్పించెన్. 8

క. కల్పించి మిగులనేరుపు
జల్పనశక్తియును గల్గుసఖి గానఁ దగన్
బొల్పి యది యక్కతమున ది
గుల్పొనిన యదియుఁబోలెఁ గోమలి వలుకున్. 9

ఉ. "మాటల కేమి లోపమగు? మానసవైఖరి మాటెఁ, గానిచో
నేటికి దాఁచి పెట్టితిరి? యేఁ గనకుండఁగ నిన్న జా; బిదే
నాఁటను జూడ లే దొకట నాకును మీకు రహస్య మున్నదే?
చాటొనరింపఁగాఁ దగినసంగతి నా కడుగంగ నేటికిన్? 10

క. మిము నమ్మికాదె? నాచు
ట్టములకు దవ్వైతి నెంతటక్కరులొ? కటా!
క్రమముగ నను వేఱొక టగు
క్రియమునఁజూచెదరు తప్పుగలిగెనె? చెప్పుఁడీ. 11

క. మీయాజ్ఞ మీఱితినొ? మీ
కాయాసకరమ్ములైన యాయాకోర్కుల్
పాయక కోరితినో? న
న్నీయెరుగునఁ జూడనేల? యే లాఁతినొకో? 12

ఆ. వె. మొదలనుండి నన్ను నెద నిట్లు భావింతు
రేని యింత చింత పూనకుందుఁ;
బూవు లమ్ముచోటఁ బుడక లేగతి నమ్మ
దాన ? మీరెఱుఁగని ధర్మమున్నె ? 13

క. ఇఁక మిమ్ముఁ గొల్చు స్నేహితు
లకటా ! నను గారవింతురా ? వినరే ? నా
యకుఁ డొకటి గొట్టినను మా
ధుకరపువాఁడొకటి గొట్ట దొరఁకొనకున్నే ? 14

ఉ. పేరిమి దప్పుచో నిచటఁ బెండెలు వట్టుక వ్రేల నేల ? యిల్
చేరుదునా, యటన్న మది చెల్లదు; పంజరమందుఁ గొన్ని నా
ళ్కీరము దా వసించి పయిలేచి చనంగ స్వజాతి దానిపైఁ
గారము నూఱుఁగాని తగుగారవమున్ బచరించి యేలునే ? 15

క. కొలమునకున్ వెలి యయితిన్
బలవంతపుబ్రాహ్మణార్థవై ఖరి మీకున్
జులుక నగుదాన నైతిన్
దలవ్రాతఁకుఁ జింతసేయఁ దగదే ? నాకున్." 16

క. అని బుడిబుడిదుఃఖమ్మునఁ
గసుఁగవ నశ్రువులు దొఱఁగఁగా గద్గదని
స్వన మొలయ మాట లాడఁగ
నసువుపడనివిధము దోఁప నది విరమింపన్. 17

చ. "ఇది యొకహేతు వౌనె చెలి యింతటివంతకు ? దాన నేమి యు
న్నది ? యడుగంగనేల ? కనినంతన యేమనువాఁడఁ ? జూచు మ
య్యది యటఁ బెట్టియున్న" దని యాతఁడు తెచ్చి యొసంగనంత న
మ్ముదిత పఠింప, దించుకయు మోమటు త్రిప్పదు వ్యాజమూర్తియై.

క. దాని కతఁ డెంతయేనియు
లో నొగిలి తదంగనాతిలోలుండగుటన్

"మానిని ! విను వినిచెద నీ
నానేరము సైఁపు" మనుచు నారంభించెన్. 19

క. శ్రీరస్తు చిరంజీవి యు
దారునకున్ దల్లి శోభనావాప్తిగ నా
శీరాదిపూర్వకమ్ముగ
మీఱిన ప్రేమమున వ్రాయుమే లేమనినన్ :— 20

మ. కనువారెవ్వరొ నీవెఱుంగవు, నినున్ గన్నట్టులే పెంచి పె
ద్దనుగాఁజేసి గృహస్థుగా నలిపి సంతానాఢ్యుఁగాఁ జూడకే
చనె మీతండ్రి, యభాగ్యురాల నగుటన్ జాయాప్రజాదూరు నిన్
గన జీవించితి నేటి కీబ్రతుకు ? ప్రాక్కర్మమ్ము నిందార్హమే? 21

క. కడచినదానిని సారెకుఁ
దడవిన లాభమ్ము గలదె ? దారకు నీకున్
బడదయ్యెఁ; బురాకృత మి
య్యెడఁ దా నిట్లుండె దాని కెవ్వరు కర్తల్! 22

క. ధనమును వెచ్చించితి వని
మనమున దిగులొందఁ గలరె మనుమలు? దీనిన్
దినఁగ, మనమూఁడుపొట్టలు
చనకుండునె ? చాఁప జిరుగఁ జదరయుఁగాదే? 23

క. చెప్పితిఁ జెప్పించితి నీ
యొప్పమియును దెలిసికొంటి నూఱట గన లే
కిప్పు డిఁక నొకటి వ్రాసెద
నప్పా ! యిద్దానికైన ననుమతి గొనుమా ! 24

ఆ. వె. వయసు కొద్దియైనవాఁడవు గాన నీ
కిష్ట మైనకన్నె నేఱి తెచ్చి
కొనుము పెండ్లిచేసి ధనమెల్ల మీ కిచ్చి
సంతసింతు మేను సతియుఁ గాంచి. 25

తే. గీ. ఇంక నొకమాట భార్యయం దిష్టమించు
కయును లేదేని యీపెండ్లిగాని సుఖసు
ఖాల మేమిట్టు లొప్పుట గాదుసుమ్మ
గేస్తు వగు పెక్కరణివైనఁ గీర్తికరము. 26

క. నీయిష్ట, మెట్టులేని స
తీయుతుఁడవు గమ్మ నీకుఁ దీపి గలుగు నా
రోయువిద యంటివా, యది
పాయనిదే మేము చెప్పువారమె యచటన్. 27

క. అని వినిపించిన విని య
వ్వనజాక్షియు నతనిఁ జూచి "వయసున్ గౌమరున్
గౌనములు గలసతి యుండఁగఁ
జనునే? నీ కిట్లు మమ్ముఁ జక్కన్ బెట్టన్. 28

తే. గీ. నీవు బాగుగనే యుందు నింద నాది
యెందు కీఅవ్వ? నీకు నే నెప్పుడేని
"భార్య వదలు" మటంచుఁజెప్పనుగదా, వి
వేకవంతు లెఱుంగని విధులుకలవె! 29

క. అని తనమనమునఁ గలవిసు
వుననో యిచ్చకమొ కాని పొలఁతి తగుగతిన్
దనకున్ బోధించిన నా
తనిమనమును గొంతకొంత దారన్ మరగెన్. 30

తే. గీ. ఉత్తరమ్మును వినిచిన యువతి దానఁ
గొంతశాంతించినట్టుల కుటిలుఁడతఁడు
తలఁచె, నాజలజాక్షి యట్టులనె యభిన
యించె మదినున్న తెఱఁగది యెటకుఁబోవు. 31

క. ఆగతిఁ గొన్నిదినమ్ములు
నేగుటయును నప్పుడేని యింతిమనము దా

బాగుపడదయ్యె దాని వి
రాగపుగతి గాంచి దాఁ గరము శంకితుఁడై. 32

ఆ. వె. ఒద్ద నుండువారి నొక్కొక్కరిని నల్ల
నల్ల నడుగుటయును నందఱెఱిఁగి
యున్నవారలైన నూరకయుండి; రె
వ్వనికి వలయు నిట్టిపాడుగొడవ? 33

క. స్యాలకుని నట్లె యడుగుడు
బాలకుఁ డగుకతనఁ దగినవడువున బొంకన్
జాలక యున్నది యున్నటు
లాలలన కుచేష్టయెల్ల నతనికిఁ జెప్పెన్. 34

క. దానిపయి దానిదగు కవి
తానూనాసక్తియును సహాయముగా "నీ
బానిస తొత్తిటు చేయుట
యే నిజ" మని కనలు గదుర నిటు లెద నెంచెన్. 35

క. ఎవఁడేనిఁ జెప్పినను న
మ్మవశము గా, దించుకయును మాయ యెఱుఁగఁ ద
య్యువిదనె యక్కఁగఁగను వీ
నివిషయమున దోసమెట్లు నేనూహింతున్. 36

క. అని వచ్చెడికోపమ్మును
దనమది మును పాఁతుకొన్న తాత్పర్యము గ్రి
క్కున మ్రింగఁ గొన్ని నిముసము
లనయము నితికృతివిమూఢుఁడై మాౘిన్పడియెన్. 37

ఆ. వె. ఎనిమిదేండ్లనుండి యేకశరీరమై
యున్నవన్నెలాఁడి యొక్కయింత
లోన శత్రువయ్యె, లోమాఱ వెనుకటి
చిన్నెలెన్నఁబడునె? చేటుదక్క. 38

వ. అట్లు మ్రాన్పడి యతం డొక్కింత తడవునకుఁ దెలిసి

తే. గీ. ఎఱుఁగ కుంటిని గాని యీహీనబుద్ధి
యెల్లపుడు నిట్టిదే, దీనియెడల నిట్టి
చపలభావమ్ము గలదని సాఁటెనొక్కొ
చెప్పఁడే ? మొట్టమొదలొక్క స్నేహితుండు. 39

మ. అకటా! పిన్నటినాఁట నుండియును నన్యాసక్తతన్ సుంత గా
నక పేర్మిన్ భయభక్తులన్ గొలుచుధన్యన్ మాన్య నిల్లాలి నూ
రక యీతొత్తువలన్ దగుల్కొని విచారమ్మందు ముష్గంగఁజే
యు కుచేష్టన్ దగినట్లొనర్చె; నిదియే యుక్తంబు దా నెమ్మెయిన్. 40

చ. ధనమును వమ్మొనర్చితిని, దల్లికి దవ్వయి తొగ్రిగుఁబోతులం
దును నొకపద్దు కైకొని యధోగతికిన్ దగువాఁడ నైతి, నీ
యనుచితకృత్య మంతకును నక్కట! యియ్యది కాదె హేతు? వే
మనుకొన నేమి లాభ మగుఁ? నన్నియు నింతకుఁ దీఱెఁ బూర్తిగన్.

ఆ. వె. ఏ నెఱుంగనైతిఁ గాని యీదుష్టురా
లింత కెంతమంది నిచటఁ జూచి
"ఇంతకన్న బుద్ధిహీనుఁడు లేఁ"డను
యశము నాకు జగతి కంపెనొక్కొ. 42

క. అని పశ్చాత్తాపమ్మును
గని హితులకుఁ జెప్ప రండగర్భ మగుటఁ గా
దని యటునిటునున్ దోఁపక
తనలోఁ దా నిమిడి యయ్యుదారుం డుండన్. 43

చ. క్రమముగ శంకఁ దక్కి యలకంజవిలోచన "నాథు స్యాలకుం
డమలినచిత్తుఁడే" యనుచు నాత్మముదం బొకయింత గాంచుచున్
"రమణుఁడు తన్నుఁ జూచుటకు రా కెటు తక్కెనొ?" యంచు గేళిస
ద్మము విడి వచ్చె నచ్చెలి యుదారుఁడు చింతిలుచున్నచోటికిన్. 44

ఉ. వచ్చెనుగాని రాత్రి యొకవైఖరి స్వప్నము గాంచి యుంటచే
నచ్చపలాక్షి యందుఁగల యాత్మమ్మృతిన్ దలపోసి "నిక్కమౌ

చెప్పటఁ గాని యేమొ విధి యెట్లొనరించునొ'' యంచు సంశయం
బిచ్చఁ జరింప నగ్రిమునసే యొక భంగిని నిల్చె రిత్తగన్. 45

చ. నిలిచినయంత నచ్చెలికి నేత్రము దాఁ జలియించె దానికిం
దలరక దక్షిణంపునయనంబగుటన్ మఱికొంత సందియం
బొలయఁగ "నూరకే యిటుల నుండుటయున్ గల'' దంచు దాని లో
దులఁపుచు లేనితోస మలతొయ్యలి దాల్చుచు నట్ల యుండఁగన్ 46

ఉ. ఎవ్వఁడు దేనిగాలి యొకయించుక సోఁకినఁ దుశ్శ్రీళ్ళ చూచు సిం
కెవ్వఁడు దేనిరాక కెదు రేగి యెడన్ దమిఁ గౌఁగిలించు నిం
కెవ్వఁడు భార మం చెఱుఁగ కెప్పటి కంకమునందు నిల్పు వాఁ
డవ్వగలాఁడి వచ్చుటయ యాత్మ దలంపఁ డుదారుఁ డయ్యెడన్. 47

క. అటు నిలువం బడి చింతా
జటిల మ్మగు నతని చిత్తసరణిన్ గల దే
మిటి యొకొ ? యిటు లింతటిలో
మటమట యాతనికిఁ గల్గు మర్మ మదేమో ? 48

క. స్యాలకుఁడు తంపి పెట్టెనో ?
బాలకుఁ డతఁ డేటి కట్టి పని యొనరించు—
గూళ లెవరేని వానికి
నీల యిడి వచింపఁ జేసి రేమో ? మరలన్. 49

ఉ. ఏనొనరించుచేష్ట యది యీచినవాఁ డొకరుండె కాక యీ
వానరసేన కెల్లెఱుఁగ వచ్చు ? నెఱుంగక యేమి, పిల్లి దాఁ
గాననికన్నులన్ భయముఁ గంపము నొందుచుఁ బాలు ద్రావ నే
ర్గానరె ? కొంపఁ దీయుటకుఁగాఁ బ్రియతించిరొ యేమొ ? యీసునన్.

చ. ఎటు దొరకున్ ? ధనాంగనకు నిట్టికొలమ్మ వయస్సు రూప మ
క్కటికము పేర్మి గూర్మి గలకాముకుఁ, డేటికిఁ బోతి వానితోఁ ?
గుటిలుఁడు వానికైత యది గొంతుక గోసె, దరిద్రుఁ డేటి కి
చ్చట కరుదెంచెఁ, గూళవిధిచెయ్దము లెవ్వరి నెట్లు సేయవే ? 51

ఉ. హాయిగఁ బద్దెముల్ చదివినంతట వానికిఁ జిక్కెఁ గాని యీ
కోయనికోఁత దాఁ దెలిసికో గమకించెనె ? పాడుబుద్ధి, చీ !
చీః యని యీతఁ డింక నెడఁ జేసినఁ ''జాలుదు'' నంచు జీవమున్
రోయక యెట్టులుందు ? సరిరోయువిదల్ ననుఁ జూచి నవ్వఁగన్. 52

ఉ. 'ఎంతటిభాగ్యమే' యనుచు 'నెంతయదృష్టమె' యంచు 'నెంతబల్
వింతలె' యంచు 'నెంతపొరలేనితలంపులె' యంచు ముక్కుపై
నింతులు కేలు వెట్టికొని యెల్లపుడు న్నుతియించు నాకు నీ
వంతయె నిక్కమైనను రవంతయుఁ గూడవు జీవనస్థితుల్. 53

తే. గీ. "మురుగు కాలువజాతిలోఁ బొడముపలుగు
లేడ, సంసారిణులతోఁ బ్రివలేడ ? కుక్క
కిందునే నేయి ?" యని మోమునెదుట నెల్ల
వారు నిందింప బ్రతికినభాగ్యయేమి. 54

చ. పొడమితి నేకొలమ్మునను పొందితి మిక్కుటమైనభోగముల్
కడపితిఁ గాల మెల్ల వృథ గాక సుఖమ్ముల కెల్లయై చనన్
దొడిగితిఁ గట్టితిన్ గులముతొయ్యలులెల్ల సెబా సనంగ ని
య్యెడ సిరిఁక నేమియైన నగు నెంతకు శాశ్వత మీశరీరముల్. 55

ఉ. ఐనను నాత్మహత్య యది యంత శుభప్రద మంచు నెంచమిన్
'నానెఱజాణచెద్దెముల నాయకుఁ గా దని నమ్మఁ జేసి నా
పై నెవ రిట్లు చెప్పిరొ, కృపారహితుల్ కపటాత్మ, లిప్పు డ
క్కాని దురాత్ములన్ వెడలఁగా నొనరించెదఁ గాక' యం చొగిన్. 56

ఉ. చిత్తము గట్టి చేసికొని చిన్నె లెఱింగినజాణ గాన లో
నుత్తలపాటు లేనిచెలియుం బలె డగ్గఱఁ జేరివెన్కయై
యత్తలిరాకుఁబోఁడి కను లల్లనఁ జేతుల మూసె నంతలోఁ
దత్తఱమంది "యెవ్వ" రని తత్కరకంజసమాగమమ్మునన్. 57

క. మెత్తవడెడి చిత్తమ్మును
నొత్తిగిలఁ జేసి, చేతు లొక్కింతన దా

నెత్తి వెలిఁ జిమ్మి "సీః సీః
తొత్తా! నను ముట్టఁ బోకు తొలఁగు" మటన్నన్. 58

ఆ. వె. డిల్లవోయి తనదు డెందమ్ము పఱియలై
కట్టు దప్పఁ "గలలు కల్ల గావు
శకునములును గావసత్యముల్ నిజ" మని
మనసు మరల ధైర్యమునకుఁ జొనిపి. 59

క. "పరకీయచందమునకున్
జొరబడితిం గాని సుంతసొమ్మునకై క
క్కుఱితిం బడనుగదా? యే
తరుణులకున్ లేని విట్టిదశ" లని వగచున్. 60

వ. అని త్రాడువాఱి యవ్వారిజాక్షి చురచురఁజూచుచు.

ఉ. ఎప్పుడు లేనిరీతి యిది యెట్టిది? యింతటితిట్టు తిట్ట, నే
త ప్పొనరించితిన్? వెనుక దారి యదెల్లను దప్పె నింతలో
నెప్పలుగుల్ మఱేమి వచియించిరి? నవ్వుల కిట్టు లాడుటో?
చప్పుడు గాక యుండ నను సాగఁగఁ దోలు నుపాయమో కదా! 61

తే. గీ. భార్యఁ బాలింపుమని నిన్న వచ్చియున్న
యుత్తరమ్మునఁ జిగురున నున్న యట్టి
తల్లిమాటను బాటింపఁ దలఁచుటొక్కొ?
యే నెచటికేగుదాన? ని న్నిపుడు విడిచి. 62

తే. గీ. వయసు దార దోసి వచ్చినయప్పటి
నుండి నిన్నుఁ గొల్చి యొకటనైన
భేద మింత లేని పేర్మిమెలంగిన
దాన, నెటకు నిపుడు తలఁగుదాన? 63

తే. గీ. వంటబ్రాహ్మణుతోఁ గాని బట్టలుతుకు
వానితోఁగాని బఁట్రౌతువానితోడఁ
గాని లోకమ్ముతోపాటుగా నొకింత
కులికితినొ, యెందుకింత మీకులికిపాటు? 64

ఉ. ఇంతకుఁ దప్పులేని నను నిక్కరణిన్ జనునే, తిరస్కృత
స్వాంత నొనర్ప ? నొక్కయెడ వచ్చుటయున్ గలుగున్ దొసంగు;ర
వ్వంత విచారణల్ వలయునా ? "యదె దున్నకు దూడ పుట్టె" న
న్నంతన "పల్పుదె" మ్మనఁగ నౌనె ? భవాదృశుఁడైన మేటికిన్. 65

చ. అని నిలుపోపరామి నయనాంచలసంచలదశ్రుమాలికల్
పెనఁగొని గద్గదస్వరము పేరి వచస్స్ఫ్రితి దప్పఁజేయ నా
తనిపదముల్ శిరమ్మునకుఁ దాఁకఁగ నొయ్యన వ్రాలి యేడ్చె న
క్కనకనిభాంగి యాతనికిఁ గంటఁ దడిన్ జనియింపఁ జేయుచున్. 66

క. విరిసెడికోపము పొరిఁబొరిఁ
బురికొనఁగాఁ జేసికొని నపుంసకుగతి ద
త్తఱపాటు దక్క యించుక
తరలి మరలఁ బల్కు నయ్యుదారుఁడు దయతోన్. 67

క. "ఎక్కడి నీ, వెక్కడి నే
నెక్కడినమ్మికలు ? వలపు లెక్కడ ? కొన్నా
ళ్ళక్కఱ పడి తిరిగితి మా
మక్కువ లన్నియును నాఁటిమాటలు చెలియా ! 68

క. అప్పటినీవును వేఱే
యప్పటి యానేను వేఱె యప్పటికాలం
బిప్పుడు రమ్మన వచ్చునె ?
యిప్పటికిఁ దగినరీతు లిప్పుడు వచ్చున్. 69

ఉ. రొక్కము లేక కాదు, నిను రోసియుఁ గాదు, మఱొక్కలేమకున్
దక్కియుఁ గాదు చెప్పెద యథార్థపుసంగతి చిత్తకార్తిలోఁ
గుక్కలరీతి నొక్క వెలకోమలికై పలుమంది చేరినన్
జిక్కులనేకముల్ గలుగు చీ యనిపించి విరక్తి చెందితిన్." 70

క. అని యట నిలువన్ జాలక
చని వేఱొక్కెడకుఁ గొంత శాంతించియు న

వ్వనితన్ గుకవి౯ సహితము
గనె యిలు వెడలింప నెంచి కఱకు వొడమఁగన్. 71

ఆ. వె. తగినమిత్రు నొకని దగ్గఱగాఁ బిల్చి
కార్య మిట్టిది యనఁగా నతండు
సంశయించి పిదపఁ జాన యున్నెడ కేగి
యిట్టులనియెఁ జిన్నయెలుఁగు దోఁప. 72

చ. వెలఁదిరొ! యుగ్రుఁడై యతఁడు వెల్లుచునుండెఁ దటాల్న నియ్యెడం
దొలఁగుము లేనిచోఁ గలుగు దొందర లెట్టివియేని యింకఁ బైఁ
బిలువఁగ వచ్చు, నీవపుడు పేరిమిమై నిట రాను వచ్చు; నిన్
దలఁచిన నీరు గాఁడె ? యిటుతా వృథగా వెడలింప నేటికిన్. 73

క. అని యెన్ని చెప్పినను న
వ్వనిత వినదు దానియెడల భయభక్తులతోఁ
జను నాతఁ డేమి సేయు ?
నెవనివశమగు ? దాని నచొటు వాయన్ జేయన్. 74

క. పదపడి లోఁకువ యగుటన్
గదలించెన్ గుకవి; నిల్లుగదలి చనెడియా
త్మదయితు చందమ్మునకున్
మదిఁ దనదశకన్న వెలఁది మలమల మఱుఁగున్. 75

క. అటు లొక్క రెండుదినములు
'కటకట' యని యెల్లరనఁగఁ గలికి యనశన
స్ఫుటకఠినోపోషణముల
నటఁ గదలక యతని కరుణకై కాచునెడన్. 76

తే. గీ. కరుణ యొదవియు నాతఁ డక్కలికి యెఱుఁగ
కుండు విధమున డాఁచి "యిట్లొంటినింట
విడుచుపిమ్మట వలసిన విడిది కిటకు
రమ్మనిన బుద్ధిగానుండు రమణి" యనుచు. 77

క. లోసెంచి దాని నానా
నూనవిభూషణకదంబ మొకటియుఁ గొనక
మ్మానిని యిలు చేర్పించియు
దానిజనని కిట్లు వార్త దా నంపించెన్. 78

క. నీకొమిరె దుర్మదంపుం
బోకిళ్లకు నాకు రోఁతపుట్టెఁ "జను" మనన్
వే కదలదు రెన్నాళ్లై
శోకించుచు లంఘనముల సుఖ్కు-చు నుండెన్. 79

తే. గీ. దానియాస్తి యావత్తు నీదగ్గఱ కిపు
డంపితిని నీవు వచ్చి నీయాత్మజాతఁ
దీసికొనిపొమ్ము లేనిచో దీనిని బల
వంతముగ నిల్లు వెడలింప వలసి వచ్చు. 80

క. అనుమాట వినినయంతన
చని తా నవ్వేశ్యమాత జామాతను నే
ర్చినరీతి వేఁడికొని యా
తని చనవుం గాన కంతఁ దనయన్ గనియున్. 81

క. మెలమెల్లన బోధించియుఁ
జలమున రానొల్ల ననెడిదానన్ బలిమిన్
వెలికిన్ గొని చనె; నది య
వ్వలఁ దనయిలు సేరి లోన వగచుచునుండెన్. 82

క. ఇదియంతయు విని "దైవము
బ్రతికించెన్ నన్ను నాదు పట్టయి" యని య
మ్ముదిత యిలుసొచ్చెఁ గవ్యప
శదుఁ "డదియేమనునొ" యనెడిశంక వెనుబడన్ 83

చ. కళవళమందుచున్ వెతలఁ గందుచుఁ గుందుచు నున్న బోటి య
వ్వల వలపున్మగండటకు వచ్చినయంతన తేఱిచూచి వె

ల్వేల దిగఁదార్చివి యాతనిచవిఙ్ఞబడి కుల్కఁగ సాగె నద్దిరే!
వెలచెలి కబ్బునవ్విరహవేదన లేఁద నశక్య మెట్లగున్. 84

ఉ. "ఏమిటికై వరించితివొ, యివ్వెడఁగుంగవిఁ దీరెఁగాదె! యా
యాముదమెల్ల, నింకయిన నవ్వలి కంపక కొంప కేమటం
చీమెయి దూర్చెదే? యనుచు వృద్ధ వెసన్దలనోరు మొత్తుకోఁ
గోమలి లెక్కసేయకయ కూటములన్ గరఁగించు నక్కవిన్. 85

ఉ. ఆగతి నిర్భయంపుసుఖ మందుచు నాగజయాన లోన నా
నాగతి "నాప్రియుం డిటకు నాకయి తాఁ దనయంత వచ్చు బ
ల్లోఁగినవాఁ డెటుల్ దలఁపులో ననుఁ బాయఁగలండు? దుర్మతుల్
వాఁగెడికూఁతలన్ విడుచువాఁడె! యతం" డని యెంచు సారెకున్.

చ. అచట నుదారుఁడున్ దరుణికై వగఁ జెందుచు నెప్పుడేనిఁ దా
న చని వెలందిఁ జూచుటకునై మది నెంచియు నట్టులైనచో
"సచివులు భృత్యులున్ మిగులఁ జౌకఁగ నెంతు" రటంచుఁగొంకు "న
వ్విచికిలగంధిసాటి పదివేలను లే" రని లోనఁ జింతులున్. 87

క. డోలాయమాన మగుమది
తో లీలలు దక్కి యతఁడు తొయ్యలి 'ఫోటో'
లాలోకించుచుఁ గుందుచుఁ
గాలమ్మును గడుపుచుండెఁ గళవళపడుచున్. 88

క. ఆరీతియెల్లఁ గని య
వ్వారాంగన యిటకు మరల వచ్చుట తగ దం
చారూఢి నతనిమిత్రులు
వారించెడివలను జూచువారయి కడఁకన్. 89

తే. గీ. దానియప్పటివర్తనఁ దథ్యముగ నె
ఱింగి "యిప్పటికేని యారంగులాఁడి
వాని వదలదు నీకు నీవంత యేల?
కావలసినేనిఁ బట్టియీఁగలము మేము" 90

క. అనుడు "నటులాచరించునె ?
వనితకుఁ బొరపాటు మొదల వచ్చెనుగా క
ప్పని బుద్ధికృతము గా'' దని
తనమదిలో నున్నతెఱఁగతండు వచింపన్. 91

క. వారును నొకసమయము గని
యారామామణికిఁ గవికి నగుచేరిక క
న్నారంగఁ జూపంగ ను
దారుని రాగాంకురము మొదటికి నశించెన్. 92

క. తనతప్పిదమును బ్రియుఁడే
కనులారఁగఁ జూచుటయును గొంత యొకవిధం
బున నపుడు బొంకి నమ్మమి
ననరాని దురుక్తులెల్ల ననిపించికొనెన్. 93

చ. పదపడి యింక నాతనికృపన్ గడియించుట దుర్లభం బటం
చెదఁ దలపోసి యాస మొదలే నశియింపఁగ ధైర్యమంతయున్
వదలి "యిఁకేటి బెట్టుసరి ! వైఖరి బొత్తిగఁదప్పెనంచు న
మ్ముదిత "యుపాయ మిట్టి'' దని మూఁటికి నెంచి కృతప్రయత్నయై.

మ. తనకున్ దానయి యొక్కరేయి యతనిన్ దర్శించి దీనాస్యయై
యనుమాన మ్మొకయింత లేక చరణమ్మందున్ శిరంబుంచి, పే
ర్మి ననున్ వేగరుణింపఁ దప్పదనుచున్ మేలెంచు మంచున్ వచిం
పనిదయ్యున్ స్ఫురియింపఁ జేసి కరుణన్ బాటింపకున్నంతటన్. 95

ఉ. కుందుచు నింటికేగి దనకుంగల తెల్వి యదెల్ల దైన్యపుం
జందమునందఁ జేర్చి యొక జాబిటు వ్రాయఁగఁ బూనె, నద్దిరా !
చందనగంధు లెట్టి ఘనసాహస మైన నొనర్చి బొంకి నా
థుం దమచెయ్వులన్ వెనుకఁ ద్రొక్కఁగఁ జేయుదు రెట్టి కుద్ధునిన్.

క. 'యమ్మారాధ్యే' గారికి
నమ్మినమీదాసి చరణనతముఖియై దం

డమ్ములు సారెకు మ్రొక్కుచు
నిమ్మెయి వ్రాసికొను మనవు లియ్యవియయ్యెన్. 97

చ. ఎనిమిదియేండ్లనుండి మిము నీక్షణమున్ బెడఁబాయనైతిఁ గా
దని తమ రూరికిన్ జనినయప్పుడు కాలము లెక్కపెట్టుచున్
దినములు పుచ్చుదాన నిదె! దేవునిచెద్దయిని నాయువాళ్ళనుం
డి నెనరుమాలి మీరు కరుణింపమి నీగతి నుంటి నొంటిగన్. 98

క. ఇఁక నుండఁజాల నాజే
యు కుటిలచేష్ట లవి యెన్నియో మనమున లె
క్కకుఁ దా మెఱింగి యోచిం
చి కరుణ నిల్పఁదగు నాదుజీవము తటితోన్. 99

క. పేరేల చెప్పవలె నన్
బ్రేరేపించి రిటుమీకుఁ బ్రియము గలుగువా,
రరయ కాదుర్బోధకు
ధీరత్వము గోలుపోయితిన్ జెడితి నిటుల్. 100

క. నాకర్మమ్మునఁ గలపని
యేకారణమైన నేమి, యిటు లోకపరిఁ దాఁ
జేకూరె నిక్కమిది పై
శోకించితి మొదలఁ దెలివి చొప్పడదయ్యెన్. 101

చ. తదుపరి యెంత యేడ్చినను దాఁ "జెయి గాలినమీఁద నాకులన్
వెదకుట వంటిదయ్యె" నను వీఁడిగా గణియించి యిట్టిబె
ట్టిద మగువంతకున్ జొనుపుచే యొకయాటగ నెంచి వారు న
న్నది పొనరింపఁజేసి రెవరైనను గర్మము దాఁటువారమే? 102

క. ఈగతి నాతల వ్రాసె వ్
థాగతి విధి, తలఁపు మిమ్ముఁ దగులమి నొరుపై
రాగిల్లి మనఃపూర్వక
భోగము గావింప లేదు పొరఁబడి చెడితిన్. 103

ఉ. ఏకొలమందుఁ బుట్టినను నిన్నిదినమ్ములనుండి మీగృహం
బేకనివాస మౌట నిఁక నిప్పుడుపుంగొలపుంగృహమ్మున
న్నాకుఁ బదమ్మ లాఁగవు, ధనమ్మును వద్దు మనమ్ము వద్దు నా
రాఁకకు మాతృ మెప్పుము కరమ్ములు మోడ్చితి నేడ్చితిన్ సఖా. 104

చ. కడుపున కింత యన్నమును గట్టుకొనంగను బాఁతచీరలే
నిడుఁ డిది చాలు; నాయసువు లెంతకు నీచెడుమేన నుండు న
క్కడదనుకన్ భవచ్చరణకంజములన్ గనిపెట్టుకుందు నిల్
దుడిచెదఁ బ్రక్కలన్ బఱతుఁ దొల్లిటికర్మము నెంచుచున్ బ్రియా.

ఉ. ఇచ్చక మంచు నెంచకుఁ డిఁకెన్నఁడు నన్నును గూడవద్దు పై
రచ్చను వ్రాసి యిచ్చెదను రాగి దుగానియుఁ గోరకుండ, లో
నచ్చదు నాకుఁ దల్లికిని నాథ! యెటుల్ వసియింతు నింట, నా
ముచ్చ టిదొక్కటే, చిగురుముద్దిటు చెల్లఁగఁజేయు మెమ్మెయిన్. 106

ఉ. మీ రెటు సేయు మన్న నటు మీఱక చేసెదఁ, గన్నులార మి
మ్మారయు టొక్కటే వలయు నన్యము గోరను మీదుదాసి కీ
చేరిక నిచ్చి పాదములఁ జేర్పఁడదే పదివేలు; దీని నిం
కేరికిఁ జూపకే పనుపుఁ డించుకవార్త, క్షమింపుఁ డన్నియున్. 107

క. ఇచ్చయొ యనిచ్ఛయో మీ
రిచ్చపలస్వాంత కిపుడ యేర్పఱుపవలెన్
బొచ్చెమ్మ వలవ దది మీ
యచ్చరములతోడ వ్రాయు టభ్యర్థింతున్. 108

క. అని వ్రాసియంపుటయు దా
నిని గని యాతండు మనము నీ రగుటయు మా
నినిఁ దలఁచి తలఁచి తనలో
ననుకొను నిక్కరణిఁ బ్రేమ మగ్గల మగుడున్. 109

మ. అకటా! యంతటిదాని కిక్కరణి దైన్యం బింత వాటిల్లునే?
వికలత్వం బవురా! నృపాంగనగతిన్ వేమంది సేవించుదా

నికి దాస్యం బుచితంబె! యెంతవగపున్ జిత్తమ్మునన్ లేనిచో
నికి యూనీచత గొప్పునే! చెలిరో! పశ్చాత్తాప మిట్లున్నదే? 110

క. కానిమ్ము నిన్ను మరలన్
బూనికమైఁ గొన్న మొగముపొంతనె లోకుల్
"ఛీ! నింద్యుఁ" డనుచు నుమియరె?
నానేరం బేమి యిచట? నారీమణిరో. 111

ఉ. ేటున్ గోటునున్ దగిననేరుపు నోరుపు వన్నెచిన్నెలున్
దేటయుఁ దెల్వియున్ గలుగునెయ్యపుఁదొయ్యలు లెందఁజేని నీ
పాటివెలందు లౌదురె? సెబాసు! బళా! నహావా! వహవ్వ! నీ
మాటలసొరుతీరు గలమానిని నేను జగానఁ గానఁగా. 112

చ. గఱగఱలాడు గాగర ఁ కంగులు రంగు లెసంగు రైకలున్
హరువును మువ్వునుందగు పయంటలు 'పోడరు' లత్తరుల్ విరుల్
గర మలరారు భూషలును గాక వెలందు లటంచుఁ గల్గిరే?
సరసిరుహాక్షి! మీకొలముచానలలో నినుఁ దక్క నొక్కెడన్. 113

చ. అగుదువు సోయగమ్ముగలయట్టి విలాసిని వైన నేమి, నీ
సొగసును జూపుకోపులును సుందరి! వ్యర్థము లంచుఁ జెప్పఁగాఁ
దగు; నది యేమనన్ వినుము తన్విరో! యోగ్యతలేని యప్పు ద
మ్మగువను బొందువాఁ డనఁగ మాలఁడొ? మాదిగవాఁడొ? గాఁదగున్.

తే. గీ. ఎంతసౌందర్యముండిన నేమిఫలము
యోగ్యత యొకింతగలుగని యువతిమణికి?
నెన్నసగ లెట్టిహృదయేశుఁ డెట్టితళుకు
లుండినను బొట్టులేకున్న ముండయనరె? 115

తే. గీ. నిన్ను నిందించుకన్నను నన్ను నేన
నింద యొనరించు టది మంచిచంద మతివ!
కాన నావంటి విశ్వాసహీనుఁ డెందుఁ
గానరాఁడు జగమ్మునఁ గలికిమిన్న. 116

ఉ. ఎంకఁజన్నైనఁ జూచితి నికెందఁజన్నైననుఁ జూడనుంటి నో
సుందరి ! నీదుచందమును సొంపును నింపు దలంపు నింపు నే
మంచు నవారవిందవదనా ! పద నాయెద నాటఁజోకు నీ
కుందగు నందకానిఁ గయికొందువు నా కయి కుందనేటికిన్. 117

క. అని యచ్చెలి తనయెదుటన్
గనుపట్టినభాతి దోఁపఁగాఁ బల్కెడి యా
తనిచందము గని దూతిక
యను, "నయ్యా ! నన్నుఁ బంపరా ! యిఁకనైనన్". 118

క. దానఁ దెలివొంది తనయ
జ్ఞానభరం బది యెఱింగెఁగా ! యని లజ్జన్
లో నొందుచుఁ "జను ముత్తర
మే నీ లే" దని వచింపు మేటికిఁ దడయున్. 119

చ. అన నదియేగె, నంతవఱ కౌజలజాక్షియుఁ 'బోయి దూతి రా'
దనుకొను, 'లేఖ తెచ్చునొకొ?' యంచుఁ దపించు నొసంగకుండునే?'
యని ధృతిగాంచు "వట్టియడియాసలె" యంచు నిరాశ నించు, 'దే
నిని దిని ప్రాణముల్ విడుతు నే' ననుకొంచు గణించు మందులన్.

ఉ. నేర్చియొ నేరకో యిటుల నేనొనరించితిఁ దప్పు, దాన బల్
పేర్చిన యాగ్రహమ్ముమెయిఁ బ్రేమయొకింతయు లేక యింత న
న్నేర్చునె ! భార్యనే, పడపుటింతిని గానె ? యిదెంత దోస మీ
చర్చ యదేల ? యాతనికిఁ జచ్చి యశ మ్మొనఁగూర్చు టొప్పదే. 121

క. అని కృతనిశ్చయయై విష
మును సిద్ధము చేసికొని యమోఘ వ్యవసా
యనిబద్ధచిత్తయై యుం
డునెడన్ దఱి కేగి యయ్యనుంగున్ జెలియున్. 122

క. "ప్రత్యుత్తర మీ లే" దన
నత్యంతామర్ష ఘర్షితాంతరయై "ప్రా

ణత్యాగమె వర మిఁక సం
స్తుత్యననుగుణంపుఁ బ్రతుకు చొప్పడనేలా ? 123

క. మును వేశ్య లొక్కకొందఱు
తనువుస్ విటుతోడ వీడి తద్దయుఁ గీర్తిన్
గొని, రేను విటుని యవమతి
కని, ప్రాణం బూడ్చి సుచిరయశమున్ గొందున్" 124

క. అని మరల మనుము వెనుఁదీ
సినఁ దత్తఱపాటు దక్కి చెలి సంక్షేప
మ్మునఁ దనయుద్యమమును నా
తని కీగతి వ్రాసెఁ దెగువ దైవారంగన్. 125

ఉ. "ఇంతకు మున్ను మీకు లిఖియించిన కమ్మపత్రికార మేను మీ
చెంత భవత్పదాబ్జములసేవకునై బ్రదుకన్ దలంతు నో
కాంత ! బహూక్తులేల ? యిది కష్టమొ, యిష్టమొ ? నేఁటిరాత్రికే
పంతము మాని తెల్పుటది బాగని యెంచి నమస్కరించితిన్". 126

క. అని వ్రాసి మరల నంపినఁ
గనుఁగొని లోలోన నతఁడు కరుణ వొడమియుఙ
వెనువెంటఁ గోపఁ ముబ్బగఁ
దనలో దానిట్లొకింత తల్లడ మందున్. 127

ఉ. చచ్చుట నిక్కమేయగు విశాలవిలోచన, చాక యుండుఁగా
కిచ్చట కెట్లు రాఁదగు ? నిహీ ! యని యెల్లరు నవ్వరే ? సరే,
యచ్చటులాక్షి యీపయిఁ గులాచరణం బొనరించి కాలముం
బుచ్చుటకన్నఁ జచ్చుటయె పో ! కడు మేలగు నెన్నిభంగులన్. 128

వ. అని యద్దానిం దలంచుకొని.

ఆ. వె. ఇపుడు చావ నేల ? యింతకు మున్న చ
చ్చితివి; నీవకాదు చెలియమిన్న !
వీఁడు నట్టివాఁడె, భేదమ్ముగల్గునే ?
మనకు నెన్నఁడేని వనజనయన. 129

ఉ. పుట్టరె, గిట్టరే? జనులు పుట్టిన నేమగుఁ? గిట్ట నేమగున్?
గట్టుగువర్తనమ్ము చెడి కాపథవర్తనులైనవారి కె
ప్పట్టున సౌఖ్య ముండ, దథవా యొకపట్టునఁ గల్గఁగాక దా
నిట్టిదయౌ నిసీ! చెడితి వెమ్మెయి నన్ జెడఁగొట్టి తంగనా! 130

మ. గృహిణీవర్తనమందు నీకుఁ గలరక్తిన్ గాంచి నేహేతువై
బహుదుశ్శీలము మీకొలమ్ము గుణముం బాటించు నంచెంచితిన్
మహిళారత్నమ! యన్నియున్ మృషలె నీమాటల్; నెబా సింతకున్
బహి వెట్టన్ బడి ప్రాణ మూడ్చు మనుచున్ వ్రాసెన్ విధాత్రుం డహో

ఉ. ఏనును జీవ మూడ్చుకొనకే ప్రయతింతునొ, దాన నేమగున్?
మానిని! యాఁడుదాని కది మన్ననఁ దెచ్చెడునట్లు పూరుషుం
డేని నొసంగ, డెక్కరణి నిన్ ఎడియుండుమ? నేమొగమ్ముతో
నే నినుఁ బూర్వముఁబలె గణింతు? ఘటింపవు రెండునుం జెలీ." 132

క. అని యత్తుదిజాబునకును
దనపత్రిత్యుత్తరము నిడక తరుణీమణి దూ
తిని నంపుడు దా నచ్చెలి
విని యాపై నొడలు వీడ విసమున్ మెసవెన్, 133

క. అక్కతన నత్తలోదరి
మిక్కుటమగు నార్తిగూరి మృతి గనుటయు నీ
వెక్కసపువార్త విని మది
నెక్కుడు చింతించె నాతఁ డిది యొప్పదొకో. 134

ఉ. అయ్యది యెట్టిదైన హృదయంబు సదా తదధీనమౌగతిన్
నెయ్యముమై మెలంగు నల నీటువెడంగుబోజుంగు నేఁటి క
త్తొయ్యలి యాత్మ హేతువున దుడ్కు మెయిన్ మృతిఁజెంద నెంతగా
దయ్యము సేఁతకై వగచి తాళఁగలే కెదఁగుందఁగావలెన్! 135

క. పగవారల మృతికైనను
దగువారల హృదయమునకుఁ దాపము ఎవ్వులున్

మిగులఁ బ్రియమైన యాసో
యగపుంగని కతఁడు శోకమందుట తగదే? 136

చ. అరసితిరే? యుదారు గతి యక్కట! యెంతకు వచ్చె! ద్రవ్యమా?
సురిఁగె, యశంబు గంగఁబడెఁ, జొక్కపుమేని పసందడంగె, దు
ర్భరమగు పాతకం బొకటి పైఁబడె. దుఃఖముతోడిపా టహో!
దురితపుసంత వారసతితోఁ దగునే? తగులాట మేరికిన్? 137

వ. పదవడి యయ్యుదారుండును.

ఉ. దానిపసి_క్తియెల్ల దిగఁద్రావి స్వకీయపురమ్ముఁ జేరి యా
పైని స్వభార్య దాను నొకపాటి గృహస్థులపోల్కె నుండి, ర
జ్ఞానమదెల్లఁ బోయె, భవసాగర మెందు నసార మంచు లో
లో నెఱిఁగెన్ మఱెయ్యెడల లోలుఁడు గామియు దానఁ జేసుతెన్. 138

క. ఆపయి వేశ్య లనినఁ ద
ద్వ్యాపృతి గలవార లనిన నత్యధికాసూ
యాపరవశుఁడై చూచు స్వ
లోపము లన్నియును దలఁచి లో లజ్జించున్. 139

చ. తనభయ మింత లేమిని యదాయదలౌ నలయగ్రహారముల్
గనుఁగొని వానిపై ఋణము గ్లుటకున్ మది రోసి వానినె
ల్లను వెసఁ దీర్చి తల్లి తనలక్షణముల్ గని సంతసింప నీ
తిని గనె నెల్లభంగుల నుదీర్ణయశం బనిశంబు గ్రమ్మఁగన్. 140

— గద్య —

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకళానిధి
బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచి
యింపఁబడిన పాణిగృహీతయందు సర్వమును
షష్ఠాశ్వాసము సంపూర్ణము

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.